

T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

AMASYA ŞEHİR MERKEZİNDEKİ
DİNİ ZİYARET YERLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Ayşegül ŞEN

Çorum 2019

AMASYA ŞEHİR MERKEZİNDEKİ DİNİ ZİYARET YERLERİ

Ayőegöl ŞEN

Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

TEZ DANIŐMANI
Doç. Dr. Yakup ÇOŞTU

ÇORUM 2019

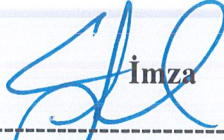
KABUL VE ONAY

Ayşegül ŞEN tarafından hazırlanan Amasya Şehir Merkezinde Dini Ziyaret Yerleri başlıklı bu çalışma, 12/06/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği / oyçokluğu ile başarılı bulunarak yüksek lisans / doktora / sanatta yeterlilik tezi olarak kabul edilmiştir.

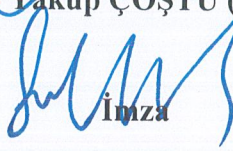
İmza

Doç. Dr. Mustafa Tolga ÇIRAK (Başkan)

İmza

Doç. Dr. Yakup ÇOŞTU (Danışman)

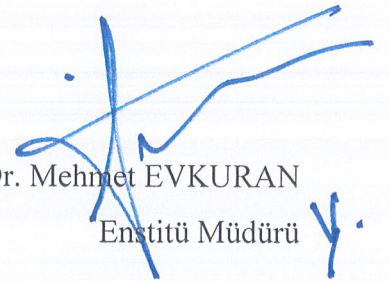
İmza

Doç. Dr. Sefer YAVUZ (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Mehmet EVKURAN

Enstitü Müdürü

T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi beyan ederim. (12/06/2019)

Ayşegül ŞEN

İmza

ÖZET

ŞEN, Ayşegül. *Amasya Şehir Merkezindeki Dini Ziyaret Yerleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Çorum, 2019.

Coğrafi konumu ve tarihi yönüyle Amasya; birçok kültürün, milletin yaşam alanı olarak seçtiği, Osmanlı Devleti zamanında da Osmanlı şehzadelerin yetiştirildiği önemli kültürel zenginliklere sahip bir yer olmuştur.

Çalışmamız; giriş kısmı, dört bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır. Giriş kısmında; araştırmanın konusu, amacı, önemi, yöntemi, kapsamı ve sınırlılıklarından bahsedilmiştir. Ve sonunda tanımlar kısmına yer verilmiştir. Birinci bölümde; kısaca Amasya tarihi ve coğrafi durumu/sosyo-kültürel yapısına yer verilmiştir. İkinci bölümde; dini ziyaret; sosyolojik bir anlama ve dini ziyaret yerleri ve ziyaret edilmiş amaçları ele alınmıştır. Üçüncü bölümde; Amasya şehir merkezindeki dini ziyaret yerlerine gidilerek yapılan incelemeler, mülakatlar ve bunun neticesindeki nesnel yorumlara yer verilmiştir. Dördüncü bölümde; Amasya şehir merkezindeki dini ziyaret yerleri sosyolojik bir yaklaşım ile değerlendirilmiştir. Sonuç kısmında ise elde edilen bilgilerin sonuç ve değerlendirilmesi yapılmıştır.

İncelenen sahanın genişliği de dikkate alınarak, çalışmamız Amasya şehir merkezi ile sınırlı tutulmuştur. Çalışmamız kapsamında yapılan araştırmalar sonucunda birçok türbe, mezar, kuyu, ağaç, taş, toprak vb. dini ziyaret yeri tespit edilmiştir. Bu yerlerden bazıları yoğun bir şekilde ziyaret edilmekte olup çeşitli ritüellerin gerçekleştirildiği yerlerdir bazıları ise günümüzde unutulmaya yüz tutmuştur.

Ziyaret yerlerinin bir kısmında zamanın meşhur Veli, Pir, Şeyh'lerinden olan zatlar metfun bulunmaktadır. Bir kısmında ise Şehzade, Paşa veya devlet büyüklerinden olan kişiler metfun bulunmaktadır.

Ziyaret yerleri, tezimizin ana başlığı kapsamında ele alınıp araştırmalarımızda çıkarılan yorumlar objektif bir şekilde aktarılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Amasya, Ziyaret Fenomeni, Dini Ziyaret, Türbe, Ziyaretçi, Kutsal, İnanış.

ABSTRACT

ŞEN, Ayşegül. *Religious Visiting Places in Amasya City Center*, (Master Thesis), Çorum, 2019.

Amasya -chosen by many cultures and nations as area of life regarding its geographical location and historical aspects- has become a place with significant cultural richness where Ottoman princes were raised in the Ottoman Era.

This study consists introduction, three chapters and conclusion. Introduction part discusses the research subject, aim of the study, importance of the study, the scope, its limits and descriptions at the end. First chapter depicts brief history of Amasya and the geographical location/socio-cultural structure. Second chapter addresses religious visit, evaluation sociologically, religious sites, and the aims of visits. Third chapter covers the field investigations on religious sites of Amasya city center, interviews, and objective interpretations upon that. Conclusion part contains the evaluation of research findings.

By taking into account of the site breadth, the study was circumscribed with Amasya city center. Upon investigations within the study; many tombs, graves, pits, trees, grounds etc. are determined as religious sites. Some of the places are visited more frequently that in turn become an arena where diverse rituals performed, however the others are fade into oblivion.

In the part of the religious sites, persons famously recognized as Veli, Pir or Şeyh in their period are buried. In the others, people such as Şehzade, Paşa or statesmen are buried.

The religious sites are studied within the scope of the thesis and evaluations derived from the researches are objectively handled.

Keywords: Amasya, visit phenomenon, religious visit, tomb, visitor, holy, belief.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	vi
ÖN SÖZ	vii
GİRİŞ	1
1. ARAŞTIRMANIN KONUSU	1
2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	1
3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ, KAPSAMI VE SINIRLILIKLARI.....	2
BİRİNCİ BÖLÜM AMASYA TARİHİ	5
1.1. AMASYA TARİHİ.....	5
1.2. AMASYA'NIN COĞRAFİ KONUMU	11
İKİNCİ BÖLÜM DİNİ ZİYARET.....	13
2.1. DİNİ ZİYARET; SOSYOLOJİK BİR ANLAMA.....	13
2.2. DİNİ ZİYARET YERLERİ VE ZİYARET EDİLİŞ AMAÇLARI.....	28
2.3. DİNİ ZİYARET OLGUSUNA TEORİK YAKLAŞIMLAR.....	34
2.3.1. Yoksunluk Teorisi	34
2.3.2. Sosyalleşme Teorisi.....	36
2.3.3. Rasyonel Seçim Teorisi.....	37
2.3.4. Anlam ve Aidiyet Arayışı Teorisi	37
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM AMASYA ŞEHİR MERKEZİNDEKİ DİNİ ZİYARET YERLERİ	39
3.1. ŞÜCAEDDİN PİR İLYAS TÜRBESİ.....	39
3.2. EHLİ HATUN TÜRBESİ	43

3.3. ŞEYH İSMAİL SİRACEDDİN ŞİRVANİ TÜRBESİ (YUKARI TÜRBE) ..	46
3.4. HAMDULLAH EFENDİ TÜRBESİ.....	47
3.5. HALKALI EVLİYA TÜRBESİ	49
3.6. SELAMET HATUN TÜRBESİ.....	51
3.7. SEYYİD MİR HAMZA NİGARİ TÜRBESİ	52
3.8. TACEDDİN ALTUNBAŞ KÜMBETİ.....	55
3.9. AKBİLEK (BAHŞİ HALİFE) TÜRBESİ	57
3.10. KADILAR TÜRBESİ.....	58
3.11. İĞNECİ BABA TÜRBESİ.....	59
3.12. KURTBOĞAN TÜRBESİ (ŞEYH HAMZA TÜRBESİ).....	60
3.13. ŞADGELDİ PAŞA TÜRBESİ	62
3.14. BABA İLYAS HORASANİ TÜRBESİ.....	63
3.15. TEKİRDAĞLI BABA (TEKİR DEDE) TÜRBESİ.....	65
3.16. ÜÇLER TÜRBESİ.....	66
3.17. SULTAN MESUD TÜRBESİ.....	67
3.18. HALİFET GAZİ (KÜMBET) TÜRBESİ.....	68
3.19. YÖRGÜÇ PAŞA TÜRBESİ	70
3.20. ŞEHZADE OSMAN ÇELEBİ TÜRBESİ	71
3.21. KEMAL PAŞA TÜRBESİ.....	72
3.22. CUMUDAR KÜMBETİ.....	73
3.23. GÖK MEDRESE TÜRBESİ	74
3.24. ŞEHZADELER TÜRBESİ	76
3.25. YUSUF SİNANEDDİN EFENDİ TÜRBESİ.....	77
3.26. ANONİM TÜRBE	77
3.27. ÇİLEHANE TÜRBESİ	78
3.28. HIZIR PAŞA TÜRBESİ	79
3.29. HABİB KARAMANİ TÜRBESİ.....	80
3.30. KADEM PAŞA (CİHAN HATUN) TÜRBESİ	82
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM AMASYA ŞEHİR MERKEZİNDEKİ DİNİ ZİYARET YERLERİNE SOSYOLOJİK BİR YAKLAŞIM	84
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	88

KAYNAKÇA.....	92
EKLER	98
EK-1: KAYNAK KİŞİLER	98
EK-2: FOTOĞRAFLAR.....	100
EK-3: AMASYA MERKEZDEKİ ZİYARET YERLERİ KOORDİNAT VE TAPU ADRES BİLGİLERİ	134

KISALTMALAR

bkz.	: Bakınız
H.	: Hicri
Hz.	: Hazreti
Km	: Kilometre
m	: Metre
r.a	: Radıyallahu anhu
s.	: Sayfa
s.a.v	: Sallallahu aleyhi ve sellem
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
bu konuda bk.	: Bu konu hakkında bakınız

ÖN SÖZ

Kadim şehir Amasya'nın tarihi geçmişi mevcut bilgiler ışığında günümüzden 7.000 yıl öncesine kadar dayanmaktadır. Bu bilgi ve araştırmalara dayanarak diyebiliriz ki Amasya'nın tarihi de Anadolu'nun tarihi kadar eski ve değerlidir. M.Ö. 5500 yıllarından günümüze kadar Hitit, Frig, Kimmer, İskit, Lidya, Pers, Pontus, Roma, Bizans, Danişmend, Selçuklu, İlhanlı ve Osmanlı Devletinde önem arz eden bir şehir konumunda olmuştur.

Çalışmamızda, Amasya şehir merkezinde bulunan otuz dini ziyaret yeri incelenmeye çalışılmıştır. Araştırmamızda, kaynak tarama çalışmasının akabinde yerinde gözlem ve görüşme gibi tekniklerle elde ettiğimiz veriler nesnel bir tutumla yorumlanmıştır.

Tez konumuzu seçmemizdeki amaç; köklü bir tarihe sahip olan ve evliyalar şehri sıfatıyla bahsedilen Amasya'da dini ziyaret yerleri ile ilgili akademik bir çalışma olmadığı görülmüştür. Amasya için önem arz eden dini ziyaret yerlerini çalışma konusu seçerek Amasya şehrine akademik bir çalışma kazandırmak amaçlanmıştır.

Bu çalışmada, Amasya şehir merkezinde, araştırılması ve incelenmesi gereken bilimsel verilerin bir araya getirilip işlenmesini hedeflemekle birlikte, çalışmamızda bazı eksiklerinin olması muhtemeldir. Amacımız dini ziyaret olgusunu günümüze taşınmış şekliyle objektif bir bakış açısıyla değerlendirmektir.

Tez çalışmamın tamamlanmasında gösterdiği ilgi, anlayış ve bilimsel desteği için cesaret ve inanç kaynağım olan değerli danışmanım Doç. Dr. Yakup ÇOŞTU'ya, jüri üyelerine, tüm çalışma arkadaşlarıma ve beni motive eden tüm dostlarıma, özellikle de varlıkları ile bana daima güç veren canım aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ayşegül ŞEN

Amasya - 2019

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Araştırmamızda Amasya şehir merkezinde bulunan otuz dini ziyaret mekânı tespit edilerek bu mekânlarla ilgili tasvirsel ve sosyolojik çalışmalar yapılmıştır. Konu Din sosyolojisi metotları çerçevesinde tüm yönleriyle incelenmiştir.

Araştırma konumuzu oluşturan ziyaret fenomeni dini-sosyal hayat içerisinde halk dindarlığının önemli bir boyutunu oluşturan ziyaret inanış ve uygulamalarını ortaya çıkarmaktadır.

Bu ziyaretler; dede mezarı, tekke, türbe, yadır, ziyaret gibi pek çok isimle anılan ve daha çok baba, dede, evliya, veli gibi isimler ile belirtilen, manevi meziyet ve güçleri olduğuna inanılan insanların yattığına inanılan yerlere belirli istek ve dilekler ile yapılan ziyaretler ve bu alanda oluşan inanış ve uygulamaları içerir.¹

Bu ziyaret yerleri arasında, İslam âlimleri, ermişler, kutsal savaşlarda şehit düşenler, Selçuklu Sultanları, Osmanlı Şehzadeleri, efsanevi kişilikler ya da bilinmeyen kişiler için inşa edilmiş yerler bulunmaktadır.

Evliyaları ile ünlü şehirlerden biri olan Amasya şehri, dini ziyaret yerleri bakımından ve hatta manevi unsurları bulunan kuyu, ağaç, taş vb. alanında zengin veriler sunmaktadır.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Amasya şehir merkezinde dini ziyaret olgusu en ilkel topluluklardan en gelişmiş, farklılaşmış ve karmaşıklaşmış olan toplumlara kadar bütün toplumlarda her dönem ve devirde bir takım değişikliklere uğrasa da varlığını devam ettirmiş ve hala devam ettirmektedir. İşte bu farklılaşmış ve karmaşıklaşmış olan, dini ziyaret olgusu genel olarak ve bunun küçük bir modelini oluşturacak olan Amasya'daki dini ziyaret yerleri ve işlevleri ile günümüz toplumundaki yansımalarının sosyolojik bakış açısıyla ortaya konulması amaçlanmaktadır.

---

¹ Ünver Günay vd., *Ziyaret Fenomeni Üzerine Bir Din Bilimi Araştırması* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 2001), 29.

Çalışmamız birçok farklı kültüre ev sahipliği yapmış oldukça zengin bir literatüre sahip olan Amasya şehrinin bu zenginliğini, bilimsel olarak ortaya koyarak bu alana katkı sağlaması açısından önem arz etmektedir.

Dini ziyaret mekânlarını, din sosyoloji açısından değerlendirmeye almak bize ufuk açıcı veriler sunacaktır zira din sosyolojisinin konusu “toplumun ortaklaşa dini hayatının, din ve toplum münasebetleri ve bu münasebetlerden doğan etki ve tepkilerin ve dini grupların incelenmesi”² şeklinde tarif etmek mümkündür. Din sosyolojisi içtimai olaylar olarak din olaylarını inceleme konusu yaparken, konuya kendine has açıdan bakmakta ve onu sosyal konteksti içinde ve öteki toplumsal faktörlerle münasebet ve etkileşimini göz önünde tutarak ele almaktadır ki, bu da yalnızca din sosyolojisinin konuya yaklaşım tarzına has bir özellik olmaktadır. Din sosyoloğuna düşen görev dinin sosyal fonksiyonu ve toplum üzerindeki etkilerinin yanı sıra toplumsal şartlar ve olayların dini vakıalar üzerindeki etki ve tepkilerini ortaya çıkarmaktır.³

Araştırma konumuza yönelik büyük din fenomenoloğu M.Eliade’ın çok yerinde bir tespiti şu şekildedir. Dinin özü ve kaynağını oluşturan ‘kutsal’ı biz, dünyada hiçbir zaman ‘katıksız ve saf’ bir şekilde bulamıyoruz. O, dünyada insan topluluklarında daima bir beşeri, toplumsal ve kültürel ortamda ve onunla sarmaş dolaş bir halde hayatiyet buluyor.⁴ Bu yerinde tespit bize gösteriyor ki din, toplum ve kültürel çevre arasındaki etki ve tepki olağandır ve yadsınması mümkün değildir.

Araştırma konumuz kapsamında incelediğimiz dini ziyaret yerlerinde yaşanan yoğun ziyaret olgusu toplumsal bir hareketliliğin ve etkileşimin göstergesidir. M.Eliade’ın görüşüne paralel diyebiliriz ki dini ziyaret ya da ziyaret dindarlığı, dinin tezahür ettiği sosyo-kültürel gerçekliğe göre form değiştirebilmektedir.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ, KAPSAMI VE SINIRLILIKLARI

Araştırmamız teorik ve uygulama olmak üzere iki metot ile yapılmıştır. Teorik kısmında bu alanda yapılmış çalışmalar, tezler, araştırmalar, kitaplar, ansiklopediler ve Amasya ile ilgili yapılmış çalışmalar taranmıştır. Uygulama kısmında ise Amasya’daki ziyaret yerleri belirlenerek, ziyaretler ve görüşmeler yapılarak sosyolojik açıdan değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu kısımda inceleme, tarama, gözlem teknikleri

² Orhan Hançerlioğlu, *Toplumbilim Sözlüğü* (İstanbul: Remzi Kitapevi, 1986), 375.

³ Ünver Günay, *Din Sosyolojisi* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2006), 60.

⁴ Mircea Eliade, *Kutsal ve Kutsal-Dışı Dinin Doğası*, çev: A. Berktaş (İstanbul: Alfa Yayınları, 2017), 121.

kullanılarak belirli bir şablon doğrultusunda sistematik bir araştırma yapılmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızı yaparken izlediğimiz ana şablon şu şekildedir; öncelikle ilgili türbenin konumu detaylı olarak belirtilmiştir. Daha sonra orada metfun bulunan zat ya da kutsal olan ile ilgili bilgiler verilmiştir. Bu aşamada kaynak kişilerden yer yer menkıbelerden de yararlanılmıştır. Üçüncü aşamada insanların dini ziyaret yerlerini hangi amaçlar için ziyaret ettikleri bizzat yerinde orada bulunan yöre halkıyla mülakat yapmak suretiyle araştırılmıştır. Ve son aşama ziyaret sırasında insanların yaptıkları pratikler ve uygulamalar gözlemlenmiş olup araştırmamıza dahil edilmiştir.

Araştırmamızın alanı Amasya şehir merkezinde bulunan dini ziyaret yerleri ile sınırlandırılmıştır. Ayrıca araştırma, Şehzadeler Türbesi hariç ulaşılan dini ziyaret mekânlarıyla sınırlıdır.

Araştırmanın kapsamını ise, dini ziyaret yerlerinin yeri, ortaya çıkışı, yöre halkının bu mekânları ziyaret amaçları, buralarda uyguladıkları ritüeller ve atfettikleri değer oluşturmaktadır.

Dini ziyaret yeri niteliğinde olabilecek yerlerinin tespit edilmesi ve teyit edilmesi amacıyla türbelerin bulunduğu konumda mahalle muhtarları ve cami imamları ile iletişime geçilip ziyaretgah ile ilgili güncel bilgilere de ulaşılmıştır.

Araştırma kapsamına dâhil edilen otuz dini ziyaret yeri arasından yirmi iki ziyaret yerinin ziyaretçi profili açısından varlığını devam ettirdiği ve günümüzde dini çekiciliğini devam ettirdiği saptanmıştır.

Bu dini ziyaret yerlerinin tespiti ve günümüzde bu mekânlarda yapılan ritüelleri gözlemlemek için şahsen oralara gidilmiş olup, yöre halkından pek çok kişi ile görüşülerek o yerin geçmişi ve önemi ile ilgili veriler elde edilmiştir. Toplamda elli kaynak kişi ile görüşme sağlanmıştır.

Bu doğrultuda meydana gelebilecek karışıklığı önleme adına bu kaynak kişiler numaralandırılmış ve hangi bilginin hangi kaynak kişiye ait olduğu metnin içinde parantez içerisinde numara yöntemiyle gösterilmiştir.

Araştırmamızda, dini ziyaret yerlerinin tespitinde fotoğraf makinesi ile görseller kayıt altına alınmış olup, zamandan tasarruf etme adına kaynak kişiler ile görüşmelerde ise ses kayıt cihazından faydalanılmıştır.

Araştırmamız sonucunda elde edilen veriler incelenerek, saptanan dini ziyaret yerleri ile ilgili mevcut bulunan makale ve kitaplarda yer alan bilgiler doğrultusunda deskriptif (vasıflandırıcı) metot ile nesnel olarak değerlendirilmiştir.

Çalışmamızı herhangi bir dinin ya da kuralın savunuculuğundan kurtaran deskriptif metot, din olayların gözleme dayalı olarak kavranması, tanımlanması ve yazıya geçirilmesidir.⁵

Araştırmamızın son aşamasında gözlem metodu ile elde ettiği bilgileri, yazıya aktarırken, belli bir fikri savunmak ve eleştirmekten uzak kalarak objektiflik prensibine uygun olması için özel bir çaba sarf edilmiştir. Uygulamalar, durum tespitleri olduğu gibi ayrıntıları ile verilmiş ve nitelendirilmiştir.

---

⁵ Birsen Gökçe, *Toplumsal Bilimlerde Araştırma* (Ankara: Savaş Yayınları, 1992), 30.

BİRİNCİ BÖLÜM

AMASYA TARİHİ

1.1. AMASYA TARİHİ

Köklü bir tarihe sahip olan Amasya şehrinin adının kökeni ile ilgili birkaç farklı görüşe değinmek gerekirse, “Roma İmparatoru Septimius Severus (MS 193-211) dönemine ait bir Amasya sikkесinin üstünde bulunan yazıttan hareket ile Roma mitolojisinde bulunan Zeus’un oğlu Hermes, Amasya’nın kurucu Tanrısı olarak kabul edilmektedir.”⁶

Bir başka görüş Amasya'nın bilinen ilk adının Hakmiş⁷ veya Hakpiş⁸ olduğudur. Bu isim muhtemelen Amasya'nın Persliler tarafından fethedilmesine kadar kullanılmıştır. Başka bir görüş ise, Amasya'nın Pontus Dönemi'nde kullanılan ismi olan ‘Amasseia’dır. Özellikle Milattan önce II. yüzyıldan itibaren basılan Amasya şehir sikkelerinde AMASSEIA ibaresi açık bir şekilde görülmektedir. Zaten coğrafyacı Strabon da Amasya için ‘Amaseia’ kelimesini kullanmaktadır.⁹

Abdizade Efendinin ünlü Amasya Tarihi kitabında ise Amasya şehrini kuran, “Âmâs” nâmında bir zâttır ki, sonradan, “Amis” ismiyle de meşhur olmuştur, ifadesi geçer.¹⁰ Ancak bu Amas yahut Amis denilen kişi kimdir? Hangi millete mensuptur? Bir hükümdar yahut herhangi bir şahıs mıdır? İşte bu da tam bir açıklıkla belirlenmiş değildir. Değişik tarihçilerin bildirdiğine göre Amasya şehrini kuran kişinin kim olduğu hakkındaki görüşler birbirinden farklıdır.¹¹

Amasya yaklaşık 400 yıl gibi uzun bir süre Roma egemenliği altında kalmıştır. Bu dönemle ilgili eserler Amasya müzesinin en zengin koleksiyonunu oluşturmaktadır. Cam eserler, seramikler, masklar, kadın ziynet eşyaları, bronz kaplar, kandiller ve sikkeler şeklinde sıralanmaktadır.¹²

---

⁶ Adnan Pekman, *Eski Çağda Bazı Anadolu Şehirlerinin Tanrı Ve Kahraman Ktistes'leri* (İstanbul: İ.Ü.Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1970), 9.

⁷ Muazzez İlmiye Çığ, *Hititler ve Hattuşa* (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2005), 132.

⁸ James G. Macqueen, *Hititler*, çev: E.Davutoğlu (Ankara: Arkadaş Yayıncılık, 2001), 58.

⁹ Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası*, çev: A.Tekman (İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1993), 24.

¹⁰ Hüseyin Hüsameddin Abdizade, *Amasya Tarihi* (Amasya: Amasya Belediyesi Kültür Yayınları No 1, 1986), 11.

¹¹ Osman Fevzi Olcay, *Amasya Şehri* (Amasya: Amasya Belediyesi Kültür Yayınları,2014), 20.

¹² Hüseyin Menç, *Tarih İçinde Amasya* (Amasya: Amasya Belediyesi Kültür Yayınları,2014), 33.

Dünyanın ilk coğrafyacısı olan Strabon, Amasyalı bir ailedendir. Dünyaca ünlü “Coğrafya” kitabında Amasya’dan “Benim Memleketim” diye bahsederek detaylı bilgiler sunar.¹³

Miladın VI. yüzyılında Acem Şahı Hüsrevi Perviz, Anadolu’yu istila etmiş ve Amasya bir süre İranlıların idaresi altına girmiştir. Fakat bu durum fazla devam edememiş Rumlar tekrar Amasya’yı ele geçirmişlerdir. Amasya çok az zaman sonra yine Araplar tarafından alınarak Şam Devletine katılmıştır. Bu olayı hala yaşatan Şamlar veya Şamlılar Mahallesidir. O zaman halkının hükümdarlarında ve en çok ‘Emirü’l Müminin’ adını verdikleri halifelerinde görmek istedikleri ‘salah’ sıfatıyla uyuşmayan uygulamalar Emevi hükümdarları devrinde yaşanmıştır. Ebu Müslim Horasani idaresinde gittikçe büyümüş, müthiş bir muhalif kuvvetle karşılaşmıştır. Bu karşılaşmanın sonucunda Emeviler yenilmiş ve Arap yönetimi Abbasiler’e geçmiştir. Arap aileleri arasındaki olaylardan bu mücadelenin devamından ortaya çıkan fırsatı Rumlar kaçırmamış O kargaşalıkta Amasya tekrar Rumların eline geçmiştir. Miladın XI.yüzyılında Amasya, Bağdat’taki Danişmendiye idaresine geçmiş ve Abbasi Devleti’nin hükümet merkezi olmuştur.¹⁴

Bizans İmparatorluğu için dini yayma ve siyasi amaçları sebebiyle Amasya’nın yeri büyük önem arz ediyordu. İslam ordularınca defalarca ele geçirilen Amasya toprakları her defasında Bizans tarafından geri alınmıştır. Bu sebeple Amasya Müslümanlar ile Hıristiyanlar arasında sürekli el değiştirmiştir.

Türk ve dünya tarihinin dönüm noktalarından olan Malazgirt Muharebeleri sonucunda Bizans İmparatorluğu ağır yenilgiler almıştır ve Türkler Anadolu’nun Ege Marmara kıyılarına kadar ilerlemişlerdir.¹⁵

Malazgirt’te Sultan Alparslan’a yenilen Bizans İmparatoru Diyojen (Romanos Diogenes) Amasya’ya sığınmıştır. Danişmendname ve ona dayandırılan kaynaklara göre Amasya’nın Bizans hâkimiyetinden Türk hakimiyetine geçişi 1075 yılında, Büyük Selçuklu Hükümdarı Alparslan’ın kumandan gazilerinden Melik Danişmend Ahmet Gazi tarafından fethedilmesiyle gerçekleşmiştir.¹⁶

Anadolu Selçuklu Devletini önemli ölçüde sarsıntıya uğratan ve büyük karışıklıklara yol açan Babailer İsyanından bahsetmek gerekirse; Amasya Tarihi yazarı

---

¹³ Menç, *Tarih İçinde Amasya*, 41.

¹⁴ Olcay, *age*, 28.

¹⁵ Menç, *Tarih İçinde Amasya*, 54.

¹⁶ Menç, *Tarih İçinde Amasya*, 54.

Hüseyin Hüsameddin Efendiye göre Baba İlyas'ın asıl ismi Şücaeddin Ebu'l Baki İlyas bin Ali el-Horasani'dir. Fazileti, kemali, zühdü, takvası ve kendisine bağlı olanların çokluğu ile dikkat çekmiştir. Mezhep olarak da Ehl'i Sünnete bağlı olmasından dolayı tarikatı yayılmış, halkın büyük rağbetini kazanmıştır.¹⁷ Baba İlyas bir zaman sonra Peygamber olduğunu iddia eder, çevresindekileri de inandırır ve kendisine 'Baba Resul' denir. Baba İlyas, Selçuklu Sultanı ve devlet işleri aleyhine propaganda faaliyetlerini sürdürmüş olup çevresini genişletmeyi başarmıştır. Malatya ve Sivas' ı ele geçiren Babailer, Amasya'ya da baskın düzenlediler ve en nihayetinde Baba Resul, Amasya Kalesinde idam edilmiştir. İbret olması için cesedi gün boyunca surlarda asılı kalmıştır. Daha sonra müritleri gizlice cesedi alıp şehir yakınlarında bir yere gömmüşlerdir.¹⁸

“Baba Resul’ün öldürüldükten sonra bugün Halifetgazi Türbesinin karşısında, Şadgeldi Paşa Türbesinin üzerinde bir evin mahzeninde bulunan mezara gömüldüğü ve halk arasında “Ambarlı Evliya” adı ile anılan yer işaret edilmesine karşılık, Baba İlyas’ın cesedinin kendi köyüne götürüldüğü şeklinde çelişkili bilgiler de vardır. Hüseyin Hüsameddin Efendinin ve Osman Fevzi Olcay’ın elyazması Amasya Tarihi isimli eserlerinde Baba İlyas’ın İlyas Köyünde gömülü olduğu yazılmıştır.”¹⁹

Araştırmalarımız sonucunda Baba İlyas Horasani Türbesi, Amasya il merkezinde, Gökmedrese Mahallesi, Ferhat sokakta Şadgeldi Paşa Türbesinin hemen arka tarafında bulunmaktadır. Türbe eski bir evin bahçesindedir. Bahçeye beton dökülmüş olup türbenin giriş kısmı demir kapak ile kapatılmıştır. Bu ziyaret yeri çalışmamızın üçüncü bölümde Baba İlyas Horasani Türbesi başlığı altında detaylı bir şekilde incelenmiştir.

Tarihimizde ‘Yalancı Peygamber’ olarak yerini alan Babai isyanından dolayı Anadolu Selçuklu Devleti büyük ölçüde sarsıntı geçirmiştir. Bu sarsıntı ve devlet içindeki birliğin bozulması ve zayıf düşmesini fırsat bilerek 1242 yılında Moğol ordusu Baycu Noyan idaresinde Anadolu topraklarına girmiştir.²⁰

1243 Köseadağ Savaşı’ndan sonra Anadolu’yu işgal eden Moğollar şehri zapt etmiş ve böylece şehir Moğol valileri tarafından idare edilmeye başlanmıştır.

Amasya Yıldırım Bayezid (1398) tarafından Osmanlı topraklarına katıldıktan sonra idaresi de oğlu Çelebi Mehmed tarafından yürütülmüştür. 1402 yılında Ankara

---

¹⁷ Bu konuda bk. Yaşar, *Amasya Tarihi*, c.7, 205.

¹⁸ Bu konuda bk. Menç, *Tarih İçinde Amasya*, 67.

¹⁹ Menç, *Tarih İçinde Amasya*, 67.

²⁰ Menç, *Tarih İçinde Amasya*, 68.

Savaşı'na katılan Çelebi Mehmed, Yıldırım Bayezid'in Timur'a esir düşmesi ertesinde kuvvetleriyle birlikte Amasya'ya çekilmiştir.

1402 yılında Yıldırım Beyazıt'ın Ankara Savaşında Timur'a yenilmesi üzerine Amasya valiliğine Tacettin Devletşah, Timur tarafından vali olarak tayin edilmiş fakat halk Devletşah'ı Amasya'ya sokmamıştır. Buna hiddetlenen Timur âdeti üzere Amasya ileri gelenlerini imtihana tabi tutup âdete göre gittiği yerin uleması kendi uleması tarafından sorulan sorulara doğru cevap verdikleri takdirde tahrip ve yağmadan muaf tutulur, yapılan imtihanda Gümülüzade Pir Şücaeddin İlyas Çelebi sorulan tüm soruları tam olarak cevaplayınca hem şehir yağma ve tahripten hem de Tacettin Devletşah'ın Valiliğinden kurtulmuş halkın isteğine uygun olarak Timur'un oğlu Kara Mehmet Sultan'ın emriyle Şemsettin Şadgeldi Bey 1402 yılında Amasya Valisi olmuştur.²¹ Çalışmamızın Şücaeddin Pir İlyas Türbesi başlığında bu zât detaylı bir şekilde açıklanmıştır.

Amasya'nın Osmanlıların doğu sınırlarında stratejik merkez olarak konumlanması XVI. yüzyıl sonlarına kadar devam etmiştir. Şehir, bu dönemde tecrübe için gönderilen Osmanlı şehzadeleri için de tercih edilen önemli bir merkez konumunda olmuştur.²²

Şehir, konumu itibariyle de tarihsel süreçte birçok gelişmeye tanıklık etmiştir. Örneğin, Çaldıran Zaferi'ni müteakip Yavuz Sultan Selim kışlamak için Amasya'yı tercih etmiştir. Nahcivan Seferi dönüşü Kanuni de bir süre Amasya'da ikamet etmiştir. Bu ikamet sırasında İran ile imzalanan olan Amasya Antlaşması (1555) ve Avusturya elçilik heyetinde bulunan ve Osmanlılar hakkındaki mektupları yayımlanan Busbecq Kanuni tarafından kabul edilmesi bu gelişmelerden bir kaçıdır.²³

Orta Anadolu'nun Karadeniz'e açılan bir koridor olarak önemi Amasya'nın stratejik bir merkez olarak önemini Hititler, Bizanslılar, Selçuklular ve Osmanlılar döneminde de korunmasına neden olmuştur. XIV. Yüzyılın ortalarına kadar bazı Osmanlı şehzadelerinin siyasi tecrübe kazanmaları adına valilik yapmaları için tercih

---

²¹ Bu konuda bk. Yaşar, *age*, c.3, 172.

²² Selim Özcan, "Amasya'da Sancak Beyliği Yapan Şehzadeler Döneminde Amasya Şehri", *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 5 (2015), 73.

²³ İlhan Şahin, Feridun Emecen, "Amasya", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c.3 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991), 1.

edilen bir şehir olan Amasya daha sonraları “Şehzadeler Şehri” olarak anılmaya başlanmıştır.²⁴

Yıldırım Beyazıt Han, Çelebi Sultan Mehmed, Sultan II. Murad, Fatih Sultan Mehmed, Sultan II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim, III. Murad Han Amasya’da yaşamış Padişahlardandır.²⁵

Şehzade Ahmed, Şehzade Alaeddin, Şehzade Mustafa, Şehzade Bayezid, Şehzade Ahmed Çelebi, Şehzade Murad ise Amasya’da yaşamış padişah olamayan Şehzadelerdendir.²⁶

Amasya’da Milli Mücadele Yılları ve Kurtuluş Savaşı

Kurtuluş Savaşı ya da Bağımsızlık Savaşı şeklinde de bilinen İstiklâl Harbi, Mondros Mütarekesi’yle (30 Ekim 1918) başlayan ve askerî açıdan Mudanya Mütarekesi’yle (11 Ekim 1922), siyasî açıdansa Lozan Antlaşması’yla (24 Temmuz 1923) sona eren bir süreçtir.

Osmanlı Devleti ve içinde yer aldığı grup I. Dünya Savaşı’nda, ordusu her tarafta zedelenmiş ve şartları ağır bir ateşkes antlaşması imzalanmıştır. Bu savaş süresince Osmanlı halkı yorgun ve fakir bir durumda olan, ordularının elinden silahları ve cephanesi alınmış ve itilaf devletleri, Mondros Ateşkes Antlaşması hükümlerine uymayı reddettiği bir dönemi yaşamıştır. İtilaf donanmaları ve askerleri çeşitli bahanelerle İstanbul’u, Fransızlar Adana’yı; İngilizler ise Urfa, Maraş, Ayıntap’ı (Gaziantep) işgal etmişlerdi. İşgaller Antalya ve Konya’da İtalyan askeri birliklerince; Merzifon ve Samsun’da da İngiliz askerlerince sürdürülmüştür. Tüm yurttan yabancı subay ve memurların ajanlık faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Bu tablo karşısında her yerde, her bölgede birtakım çeşitli unsurlarca kurtuluş çareleri aranmaya ve yapılan teşebbüsler ile birtakım kuruluşları doğmaya başlamıştır.²⁷

Mustafa Kemal Paşa, ülkede süregiden işgaller ve İstanbul’da siyasal istikrarın bulunmadığı bir dönemde 19 Mayıs 1919 tarihinde 9. Ordu Müfettişi sıfatıyla Samsun’a çıkmıştır. Ülke genelindeki istikrarsızlığa paralel olarak özellikle Karadeniz Bölgesi’nde bir güvenlik sorunu baş göstermiştir. Mustafa Kemal Paşa da bölgedeki güvenliği sağlayarak yöre bulunan cephaneye ve silahların İstanbul’a intikal etmesini

---

²⁴ İsmail Erdoğan, “XX. Yüzyıl Amasya Tarihi ve İnanç Coğrafyası”, (Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, 1996), 36.

²⁵ Mehtap Okumuş ve Teselek, Hasan Emre, *Amasya’da Yaşamış Padişahlar, Şehzadeler ve Paşalar* (Amasya: Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, 2018), 11.

²⁶ Okumuş ve Teselek, *Amasya’da Yaşamış Padişahlar, Şehzadeler ve Paşalar*, age, 27.

²⁷ Bu konuda bk. Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk* (İstanbul: Borda Siyah Klasik Yayınları, 2007), 39.

sağlamak ve bunun yanı sıra bazı örgütlerin asker toplamasını önleyebilmek amacıyla Genelkurmay Başkanlığındaki arkadaşları yoluyla Ordu Müfettişliği talimatındaki yetkilendirmenin kapsamının genişletilmesine çalışmıştır.²⁸

Bu sıralarda Rum çetelerinin Müslüman çoğunluk üzerindeki baskıları artmış, Müslüman nüfusu katledilmeye başlanmıştır. Bu dönemde Rum çeteleri tarafından işgale uğrayan 13 ilçe merkezi Zara, Erbaa, Tokat, Gümüşhacıköy, Ladik, Köprü (Vezirköprü), Merzifon, Amasya, Terme, Çarşamba, Samsun, Bafra ve Havza'dır.²⁹

Mustafa Kemal'in bir yandan ülke bütünlüğünü sağlamak için milli cemiyetler ile diyalog kurduğu öte yandan da Karadeniz Bölgesi'nde asayiş olmamasına çözümler aradığı bir sırada İstanbul'daki yönetimin siyasal istikrarsızlığı hükümet üstündeki İngiliz baskısının iyice artmasına neden olmuştur. Bu baskının sonucunda İngilizlerin dayatmasıyla ile 8 Haziran 1919'da Mustafa Kemal Paşa yeniden İstanbul'a çağırılmıştır.³⁰

Mustafa Kemal Paşa yaşanan bu olayların hemen sonrasında, milli mücadelenin önderliğine aday olarak sahneydi. Mustafa Kemal Paşa ve beraberinde olan kişiler Havza'daki tamim yayınlandıktan sonra 12 Haziran 1919 günü Amasya'ya geçtiklerinde coşkulu bir kalabalık tarafından karşılanmışlardır.

Mustafa Kemal Paşa'nın teşviki ile 20 Haziran 1919'da Amasya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından 30.000 gibi ciddi bir katılımı büyük bir miting gerçekleştirilmiştir. Mitingde konuşan ve Türk milletinin geleceğiyle alakalı aşamaları tek tek açıklayan Mustafa Kemal Paşa, bir milli silkinmeyle felaketlerin mutlu bir sonucu oluşabileceğini anlatmıştır.³¹

22 Haziran 1919 tarihi, Amasya Tamiminin açıklandığı ve bütün ülkeye duyurulduğu bir gün olarak sembolik önemdedir. Bu tamimle ülkenin genelindeki işgal olayları, milli cemiyetlere gerçekleştirilecek olan faaliyetler, İstanbul'daki hükümetin reaksiyonu, bölgedeki güvenlik problemi ve başka konular üzerinde çalışılmış, bunun sonucunda bir durum değerlendirmesi yapılarak çeşitli kararlar alınmıştır.³²

Bir yazar, Amasya Tamimi'nin siyasî boyutlarını değerlendirmiş, bu tamimle Türk devriminin aksiyon aşamasının, ihtilâlin artık gün yüzüne çıktığını, bunun istiklâl

---

²⁸ Tuncer Baykara, *Türk İnkılap Tarihi ve Atatürk İlkeleri* (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 1991) 68.

²⁹ Yılmaz Kurt, *Pontus Meselesi* (Ankara : TBMM Yayınları, 1995), 188.

³⁰ Bu konuda bk, Mustafa Kemal Atatürk, *age*, 56.

³¹ Menç, *Tarih İçinde Amasya*, *age*, 75.

³² Yavuz Bayram, *Amasya İl Yıllığı* (Amasya: Amasya Valiliği Yayınları, 2007), 241.

ve millî hâkimiyet dayanan bir hareket ve haksızlık karşısında gösterilmiş bir isyan şeklinde olduğunu ifade etmiştir. Yine aynı yazara göre bu Tamim, bir ihtilâl beyannamesi niteliğindedir ve Anadolu'da artık bir ihtilâlin başladığı görülmektedir. Tamimin hukuksal boyutuyla ilgili de, millî hâkimiyetin, Türk inkılâbının temel bir prensibi olduğunu, Sultan'a karşı millet iradesinin bir görünümü şeklinde, hukuksal açıdan bu tamimde yer aldığını belirtmiş; bu prensibin Sivas ve Erzurum kongrelerinde alınan kararları da etkilediğini ve hâkimiyetin kayıtsız şartsız milletin olduğu inancını da güçlendirdiğini söylemiştir.³³

Amasya Tamiminde "Ülke bütünlüğü ve istiklâl esasının yok olmaya yüz tuttuğu" gerçeği, vatanın bütünlüğü, milletin istiklâli tehlikededir denilerek hatırlatılmaktadır. İstanbul'daki hükümetin sorumluluğunun gereklerini yerine getiremediğini söylerken yine devletin esaslarından olan siyasî örgütlenmenin yani iktidar gücünün de sona erdiği belirtilmektedir. Bunun sonucunda ihlal edilmiş olan millet bütünlüğü temelde mevcut devlet yapısının bittiğinin ilânı olmuştur. Milletin istiklâlini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır ifadeleriyle, devletin yeni bir yapısı olması gerektiği işaret edilmiş, Türkiye Cumhuriyeti'nin gerekliliği vurgulanmıştır. Kurulacak bu yeni devletin felsefesi olarak da millet egemenliği benimsenmiş, ilk defa demokrasinin temel prensipleri uygulanmak istenmiştir.³⁴

Silah arkadaşlarıyla birlikte geldiği Amasya'da Amasyalılar tarafından büyük bir coşku içerisinde karşılanan Atatürk, Amasyalılar'dan "Emrindeyiz Paşam" sözlerin duyduktan sonra bağımsızlığa giden yol haritasını ve reçetesini on gün kaldığı Amasya'da 1919 tarihinde deklare ettiği Amasya Tamimi'ndeki "Milletin istiklalini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır." sözleriyle tüm dünyaya duyurmuştur. Böylece Cumhuriyet'in ilk doğum belgesi unvanını alan Amasya Tamimi deklare edilmiştir. Bu açıdan Amasya ilinin Milli Mücadele Dönemindeki önemi yadsınamaz.

1.2. AMASYA'NIN COĞRAFİ KONUMU

Amasya, Karadeniz Bölgesi'nin Orta Karadeniz bölümünde yer almaktadır. Toplam 5701 kilometrekarelik yüzölçümüne sahip Amasya, kuzeyde Samsun, batıda Çorum, güneyde Tokat ve Yozgat, doğuda Tokat illeri ile komşudur.³⁵ İstanbul'a 671

³³ Hamza Eroğlu, "Mustafa Kemal Paşa'nın Milli Mücadelenin Lider Olması", *Atatürk Araştırma Dergisi*, sy. 63 (2005): 842-858.

³⁴ J. Blanco Villalta, *Atatürk*, çev: F. Özsu (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, 1982), 291.

³⁵ Bayram, *Amasya İl Yıllığı*, age, 19.

km, Ankara'ya 336 km uzaklıkta olan Amasya'nın komşu şehirlere olan uzaklıklarıysa Yozgat'a 196 km, Tokat'a 114 km, Samsun'a 131 km ve Çorum'a 92 km'dir. İl merkezinin ilçelere olan mesafesi; Taşova 48 km, Suluova 27 km, Merzifon 46 km, Hamamözü 90 km, Gümüşhacıköy 68 km ve Göynücek 46 km'dir.³⁶

Amasya, hem dağların birleştiği bir bölgede hem de Yeşilirmak'ın ana kollarının birleştiği bir yerde olduğu için, yüzey şekilleri engebelidir. Deniz seviyesinden en düşük noktası 160 metreyle Taşova – Umutlu Köyündeki Hasan Uğurlu Barajı'nın bulunduğu kısım, en yüksek noktasıysa 2061 metreyle Akdağ Tepesi'dir.

Genel anlamda dağlık bir yapıda olan Amasya'da Gümüş Ovası, Merzifon Ovası, Suluova Ovası ve Geldingen Ovası, ildeki tarım faaliyetleri için oldukça büyük bir öneme sahiptir. Bu dört ovanın toplam yüzölçümü, Amasya'nın %24'ünü oluşturmaktadır. Amasya-Taşova arasından geçen Yeşilirmak Vadisi çevresi mikro klima özelliğine sahip olduğu için çok verimlidir ve bölgede tarım alanları vardır.³⁷

Amasya nüfusu 2017 yılı verilerine göre **329.888**'dir.

Nüfusu, yüzde olarak ise: **%49,83** erkek, **%50,17** kadındır.

Merkez nüfusu : 143.781

Merzifon ilçe nüfusu : 71.853

Suluova ilçe nüfusu : 46.598

Taşova ilçe nüfusu : 30.369

Gümüşhacıköy ilçe nüfusu : 22.812

Göynücek ilçe nüfusu : 10.718

Hamamözü ilçe nüfusu : 3.757

Göç faktörü, Amasya'nın nüfus yapısını ve hareketliliğine etki eden en önemli faktörler arasındadır. Nüfus projeksiyonlarına bakıldığında zaman ilin nüfusunun azalmayı sürdüreceği, 2023 senesinde 308.348'e düşeceği ön görülmektedir.³⁸ Göç faktörü, bütün bölge için önemli bir olgudur ve daha çok sosyal, eğitim ve iş imkanları dolayısıyla Amasya'dan, daha gelişmiş şehirlere doğru yapılmaktadır.

³⁶ Bayram, *Amasya İl Yıllığı*, age, 19.

³⁷ Amasya İl ve Kültür Turizm Müdürlüğü, erişim tarihi: 17 Aralık 2018, <https://amasya.ktb.gov.tr/TR-59467/ovalar.html>

³⁸ Özcan Çağlar, vd., *Amasya İli Tarım ve Kırsal Kalkınma Eylem Planı*, erişim tarihi: 06 Şubat 2019, https://www.oka.org.tr/Documents/Amasya_Tarim_ve_Kirsal_Kalkinma_Eylem_Plani.pdf

İKİNCİ BÖLÜM

DİNİ ZİYARET

2.1. DİNİ ZİYARET; SOSYOLOJİK BİR ANLAMA

İnsan, İbn Haldun'un (1332-1406) belirttiği üzere doğası gereği sosyal bir varlıktır.³⁹ Buna bağlı olarak mantıksal olarak diyebiliriz ki din de doğası gereği toplumsal bir olgudur. Sosyolojik bakış açısıyla insanın toplumsal ve dindar bir varlık, dinin ise toplumsal bir fenomen olduğu açıktır.⁴⁰

Durkheim da (1858-1957) dini tüm insan toplumlarında karşılaştığımız evrensel sosyal bir fenomen olarak tanımlamaktadır.⁴¹ Pek çok çağdaş sosyal bilimci ve dil bilimci dini evrensel bir olgu olarak tanırlar.

Sosyoloji insan birlikteliği gerçekliğine odaklanır ve toplumun her kesiminde bulunan sosyal etkileşimin örüntüleşen ve kalıplaşan düzenlilik, sistemlilik, yapısalılık ve kurumsallıklarını incelemektedir. İnsan ilişkilerini bir bilgi gövdesi şeklinde kabul eden sosyolojide insan birlikteliğine ilişkin hemen her şey sosyolojiyi ilgilendirir.⁴²

Dine sosyolojik yaklaşım, bir dine mensup olan insanları toplumsal evrenden soyutlama aracılığıyla değil, bu evren içerisinde etkileşim halinde olan durumu ile ele almayı gerektirmektedir. Sosyal ilişkiler temelinde gerçeklik kazanan din, insan birlikteliği ile toplum içerisinde yaşanmaktadır.

Toplumsal eylem, olgu ya da olayların yapılarının karmaşık olduğunu ve dolayısı ile bunların hakkında kestirmeden, önyargıyla ya da sağduyu bilgisi ile kesin önermelerin kurulmasından kaçınmak gerektiğinin bilinmesinden geçer. Sosyolojik bakışın pek çok boyutu vardır ve karmaşık veya çoklu nedensellik ilkesi, en önemli esaslar arasındadır. Görünürde sosyal olaylar sadece bir sebebe sahiptir gibi zannedilebilir. Ancak toplumsal fenomenler, durduk yere veya birden bire oluşmamakta, tek bir çizgi izlememektedir.

Oldukça görelî ve karmaşık olan toplumsal olayların birçok nedeni olabileceği gibi, birkaç olay da tek bir nedene sahip olabilmektedir. Bunun yanında toplumsal

---

³⁹ İbn Haldun, *Mukaddime*, çev: A. Tekin (İstanbul: İlgî Kültür Sanat Yayıncılık, 2017), 125.

⁴⁰ Ejder Okumuş vd., *Din Sosyolojisi* (Ankara: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2013), 59.

⁴¹ Emile Durkheim, *Dini Hayatın İlkel Biçimleri*, çev: F. Aydın (İstanbul: Eski Yeni Yayınları, 2011), 91.

⁴² Okumuş vd., *Din Sosyolojisi*, 59.

fenomenler anlayıştan anlayışa, toplumdaki topluma, kültürden kültüre, kişiden kişiye değişim gösterebilen anlam düzeyi ya da içeriklerine sahip olabilmektedir.⁴³

Dine sosyolojik açıdan bakmanın temelinde dini olayları, dinin kurumsal yönlerini ve dini davranış örüntülerini yorumlamak ve bunlara çok yönlü bakmak vardır. Sosyolojik bakıştaki bir diğer ayırt edici özellik de, sosyal problemlerle ilgili çözümlere değişebilirlik ilkesi aracılığıyla yaklaşmaktır. İbn Haldun tarafından da belirtildiği üzere, değişimler kaçınılmaz olmaktadır ve insanların bulunduğu her yerde, her daim var olan sosyal bir fenomen şeklindedir. Değişim olgusu, sosyologlar için sonsuz bir araştırma ve mücadele alanı niteliğindedir.⁴⁴

Bauman'ın sosyoloji anlayışına göre de:

Sağduyuyla sürekli ve yakın bir diyalogu korumakla birlikte, sağduyunun sınırlılığını aşmaktır. Ortak sağ duysal bilgimize meydan okuyucu bir üslupla hitap ederek bizi, deneyimlerimizi yeniden değerlendirmeye, doğru bildiğimiz birçok şeyin yanlış olduğunu düşünmeye teşvik eder; toplumsal ilişkiler hakkında bildiğimiz şeylerin sığ olabileceğini anlamaya; daha derin, sağlıklı ve doğru bilgiler elde etmemizi sağlamaya çalışır. Sosyoloji, topluma ilişkin sıradan bilgilerle yetinmez; rutini bozar ve sorgular. Sosyoloji, insanların bildikleri dünyada bir yabancı gibi davranarak herkesin aklına gelmeyen veya sormadığı şeyler sormak suretiyle adeta insanların uykusunu kaçırmaya, rahatlarını bozar. Bu tavrıyla sosyoloji, bildik şeyleri bilinmedik hale getirir, yani kesin olarak doğru bilinen şeylerin yanlış olabileceğini ortaya koyar ve böylece kendi farkını gösterir.⁴⁵

Durkheim dini kutsal şeylerle ilgili uygulama ve inançlar bütünü olarak tanımlar. Toplumun temel faktörlerinden birisi olan din, hayaletleri içermemekte, gerçekleri içermektedir. Din sosyal bir fenomen olduğu oranda toplum da dini bir fenomendir. Kutsal şeyler toplumun birliğinin sembolleridir. Din sosyolojisi sahasının klasikleşmiş eserlerinden olan Durkheim'in, "Dini Hayatın İlkel Biçimleri" eserinde bahsettiği gibi gerçekte düşüncenin içeriği gibi, formu da sosyal, dolayısı ile dindir. Din, şeyleri idrak edebilme amacıyla düşünce tarafından kullanılan kategoriler olarak sebeplilik, mekân ve zaman gibi kavramları oluşturma konusunda önemli bir role sahiptir. Ona göre din, insanın dünya ve kendisiyle alakalı elde ettiği ilk düşüncelerin kaynağı olmaktadır. Bütün dinler, insan ve dünyayla ilgili görüşler içermektedir. Hem bilimin hem de felsefenin kaynağı dindir. Din ayrıca, sosyal kurumlara da kaynaklık yapmaktadır.⁴⁶

M. Yaşar Kandemir'in İslam Ansiklopedisi'nde belirttiğine göre:

⁴³ Zygmunt Bauman, *Sosyolojik Düşünmek*, çev: A.Yılmaz (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2017), 27.

⁴⁴ İbn Haldun, *age*, 127.

⁴⁵ Bauman, *age*, 27.

⁴⁶ Niyazi Akyüz, İhsan Çapcıoğlu, *Din Sosyolojisi* (Ankara: Grafik Yayınları, 2012), 82.

Ziyâret; “değer verilen birini, bir yeri görmeye gitmek” anlamında mastar olan ziyâretin Arapça kökü zevr de aynı anlamdadır ve hem ziyaret etmeyi hem de ziyaret edeni anlatır. Ancak “ziyaret eden” anlamında zâir (çoğulu züvvâr) kelimesi daha yaygındır. Züver ve mezâr da “bir kimseyi görmeye gitme” mânasını ifade etmekle beraber mezar ayrıca “ziyaret edilen yer” anlamına gelir ve Türkçe’de kabirle birlikte bu anlamda kullanılır.⁴⁷

Dini ziyaret kapsamının konusu dede mezarı, ziyaret, tekke, kümbet, türbe, yatır gibi pek çok isimle anılan ve daha çok kendilerine abdal, baba, dede, pis, mübarek, gazi, şehit, seyh, seyyid, sofı, alim, zahit, ermiş, eren, evliya, veli gibi çeşitli sıfat ve isimler verilerek, manevi meziyet ve güçleri olduğuna inanılan insanların yattığı kabul edilen yerlere belirli murat, istek, hacet ve dileklerle yapılan ziyaretler ve bu kapsamda oluşan uygulama ve inançlardır. Ziyaret kelimesi, bu anlamda Türkçe’de yaygın bir kullanımı olan adak kelimesiyle yakından ilişkilidir.⁴⁸

Adak ile benzer anlamda kullanılan nezir’e de değinmek gerekirse bir fıkıh terimi şeklinde kullanılan nezir, dini anlamda mükellef olmamasına rağmen, insanın vacip ya da farz türünden bir ibadet yapacağı konusunda Allah’a söz vermesidir.⁴⁹

Öte yandan ziyaret yerleri, daima bünyelerinde belirli bir manevi güç, bereket veya feyiz bulduğuna inanılan ve çeşitli mertebeler, kerametler, hikayeler ve efsanelerle anlatılan insanların türbeleri, mezarları veya onlara ithaf edilen makamlar olmamaktadır. Kutsal olduğu düşünülen bazı dağ, kaya, göl, kaynak, ağaç, taş gibi obje ve mekânlar da ziyaret yeri kategorisi içerisinde sayılabilmektedir.⁵⁰

Ziyaret, ibadet amacı ile mübarek yerlere gidilmesi olarak tanımlanırsa, İslâm dininde bunun en özenli örneği, belirli menâsik ve erkâna uygun bir şekilde Kâbe’nin ziyaret edilmesi biçiminde yapılan hac ibadeti olarak gösterilebilir.⁵¹

Ünver Günay ziyareti fenomenolojik açıdan şu şekilde değerlendirmiştir.

Fenomenolojik açıdan bakıldığında ziyaret fenomeni, kendilerinde beşer üstü ilâhî güç ve kudretlerin bulunduğu inanılan, birtakım mezarların, türbelerin ve ağaç, su, dağ, taş vb. gibi mevkilerin çeşitli amaç ve usullerle ziyaret edilmesini ifade etmekte olup, insanları buralara cezbeden şey, onlarda bulunduğu inanılan mânevî güç, feyiz ve bereket veyahut da fenomenolojinin diliyle ifade etmek gerekirse, kutsalın, onunla birtakım ritüel ve usullerle temasa geçilmesi halinde insanlara faydasının

⁴⁷ M. Yaşar Kandemir, “Ziyâret”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 44 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013), 496.

⁴⁸ Ünver Günay vd., *Kutsallık Ve Ziyaret Fenomeni* (Antalya: Otorite Yayınları, 2015), 29.

⁴⁹ Ahmet Özel, “Adak”, *İslam Ansiklopedisi*, age., c.1, 337.

⁵⁰ Günay, *Ziyaret Fenomeni Üzerine Bir Din Bilim Araştırması*, 29.

⁵¹ Ünver Günay vd. “Kayseri ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri”, (Ankara: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 1996), 10.

dokunacağına inanılmakta oluşudur. O halde yapısal bakımdan ziyaret fenomenini; kutsalın bir tür tezahür ve yaşanış biçimi olarak kabul edebiliriz.⁵²

Türbe ziyaretleri çerçevesinde ortaya çıkan inanış ve ritüellerin tarihsel ve kültürel kalıntıları geriye doğru incelendiğinde, bu olguda Orta Asya'dan getirilen animizm, atalara tapınma, ölümler kültü, tabiat kültleri (dağ, ağaç, su), ateş kültü, kurban kültü, bereket ve yeniden doğuş kültüne ait unsurları, mistik ve büyüsel kalıntıları görmek mümkündür.⁵³

Bilindiği üzere Animizm ve Natürizm şeklinde isimlendirilmiş olan, doğaya veya doğal kuvvetlere ya da bunların kişileştirilen biçimlerine ya da ruhlarla, özellikle de ataların ruhlarına tapma biçimindeki uygulama ve inanışlara Avustralya, Amerika ve Afrika'nın ilkel yerlilerinin yanında çeşitli Uzak Doğu ülkelerinde, Hindistan'da, Çin'de, hatta antik Roman ve Yunan medeniyetlerinde de rastlanmaktadır. Diğer yandan Hıristiyanlık'taki Azizler Kültü, daha ilk dönemlerden beri dinî yaşamın önemli bir parçası olmuştur.⁵⁴

Bu çerçeveden bakıldığı zaman ziyaret fenomeninin dünya ölçüsünde bir yaygınlığı vardır. Şüphesiz ziyaret fenomeni, uygulama ve inançların yerlere, devirlere, kültürlere ve toplumlara göre farklılıklar göstermektedir. Fakat basitçe yapılan bir karşılaştırmada dahi, aralarındaki paralelliklerin ilginç olduğu görülebilmektedir.⁵⁵

Batı kültüründe de ziyaret/türbe algısı, ülkemizdeki türbe algısıyla hemen hemen aynı içeriği arz eder. Türbenin İngilizcedeki karşılığı 'shrine' dir. Shrine; kutu veya sanduka anlamına gelir. Mecazi bir anlamla huzuruna gelen insanları manevi dünya ile buluşturan 'kutusu' veya 'sanduka' anlamında kullanılır. Türbe benzeri ziyaretgahları Amerika'dan Avrupa'ya, özellikle Katolik kültürün hakim olduğu ülkelerde görmek mümkündür. Bunlara örnek olarak, İrlanda'daki Gleninagh kutsal kuyu ve Clonfert Katedrali yanında bulunan dilek ağacı, İngiltere Cornwall'daki Kutsal Aziz Madron Kuyusu yakınındaki rüya taşı gibi ziyaret yerleri verilebilir.⁵⁶

---

⁵² Ünver Günay vd., *Kutsallık ve Ziyaret Fenomeni*, 128.

⁵³ Hikmet Tanyu, "Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri", (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 1967) 301.

⁵⁴ Tanyu, "Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri", 307.

⁵⁵ Ünver Günay vd., *Kutsallık ve Ziyaret Fenomeni*, 10-11.

⁵⁶ Bu konuda bk. Ali Köse ve Ali Ayten, *Popüler Dindarlık Türbeler Üzerine Psiko-Sosyolojik Bir Araştırma*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2018) 64.

Aslında İlâhî dinlerdeki en yüce kutsallık, Tanrı'ya aittir ve kutsalı belirleyen, yine kutsalın kendisidir. İslâm dininde kutlusa yakın kişileri ifade edebilmek için şehit, evliya, velî gibi sözcükler kullanılmıştır. Kitâb-ı Mukaddes'te ve Kur'ân-ı Kerîm'de de Mescid-i Harâm⁵⁷, Beytü'l-Makdis⁵⁸, Mukaddes Tuvâ Vadisi⁵⁹ gibi çeşitli yerler kutsal olarak görülmüş, bu yerlere rastgele girilemeyeceği belirtilmiştir.

Genelde bir yeri kutsal olarak nitelendirebilmek için illâ ki bir Tanrı zuhuru olmak zorunda değildir. Zaman zaman herhangi bir işaret de, o yeri kutsal olarak görmek için yetebilmektedir. Örneğin manevî ve maddî problemler yaşayan bir kişinin bir yerde içtiği su, soluduğu hava ya da bir ağacın altında yatarak bir süre dinlenmesi, rahatlaması ve problemlerinden kurtulması, o yerin kutsal olduğuna işaret eden göstergeler arasında olabilmektedir. Bu işaretler, bunlarla sınırlı kalmamaktadır. Ülkemizin pek çok yerindeki tepe, taş, dağ, ağaç ve su kaynakları gibi yerler, çeşitli biçimlerde, çaresizlik durumlarında ya da bazı hastalıkların tedavisinde bir ümit kapısı şeklinde görülmektedir.⁶⁰

Şamanizm, tarihe ait farklı din ve kültürden unsurlar barındırmış ve bunlara büyüsel içerikler kazandırmıştır. Bugün ziyaret ritüellerinde birbirinden çok farklı unsurların yer almasını ve bunların İslam ile bağdaştırılamamasını, Şamanizm'in bu karma yapısında ve büyüsel içeriğinde aramak gerekir. Mezarlara bırakılan bağlanmış düğümler ve birbirine geçirilmiş veya bağlanmış ağaç parçaları gibi büyüsel nitelik taşıyan ritüeller bunlara örnek verilebilir. Türbelere yönelik inanç ve ritüellerin 'Şamanist' kültürlerden özellikler taşıdığını gösteren birçok benzerlik vardır. En önemli benzerlik de Şaman inancının ve Veli inancının neredeyse aynı mahiyette olmasıdır. Musibetleri önleme, şifa verme, düşmanları yenilgiye uğratma, gelecekte haber verme gibi Velilere atfedilen mucizevi kabiliyetler Şamanlara da atfedilen özelliklerdir.⁶¹

Eski Türk inançlarına göre tabiat kültleri, yer ve gök kültleri olmak üzere ikiye ayrılır. Yer kültlerinde dağ, tepe, taş, kaya, ağaç canlı kabul edilir ve bunlara kutsallık atfedilir. Türbe ziyaretlerinde görülen bazı inanış ve ritüeller de bu anlayıştan izler taşımaktadır. Örneğin, ağaçlara ve taşlara yazılar yazılması, dileği tutulan eşyayı

---

⁵⁷ Bakara 125/149

⁵⁸ *Tekvîn*, VIII/20-21; II. *Samuel*, XXIV/18-25.

⁵⁹ Taha 20/12; *İncil*, Çıkış, 3/5.

⁶⁰ İskender Oymak, "Malatya ve Çevresinde Ziyaret Yerleri Üzerine Bir Araştırma", (Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 1994), 93.

⁶¹ Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkıbeleri* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1984), 73.

sembolize eden bir şeyin konulması, ağaca çaput bağlanması gibi. Dağ ve tepelerde var olduğu düşünülen üstün güç veya ruh inancı, İslamiyet’le birlikte kimliği meçhul “hayali veli” inanışına dönüşmüştür.⁶²

Evliyaların inzivaya çekilmek için şehirden uzak yüksek yerlerde yaşamayı tercih etmeleri bu inancın devamı niteliğinde görülebilir. Amasya örneğinde de örneklerini görmek mümkündür. Bu yerleşim yerlerinin tepelerinde bulunan türbeler, insanlara köylerinin kutsal bir koruyucusu olduğu hissini yaşatmaktadır.

Gök Tanrı Kültü, Atalar Kültü ve Animizm gibi İslam’dan önceki inançlar, hastalıklar, tedavileri ve yaşam ile alakalı daha farklı görüşleri savunmuştur. Bu inançların aslında bir inançlar bütünü şeklinde olduğu düşünülmekte ve buna Türk Şamanizmi adı da verilmektedir. Gök Tanrı inancında yeri ve göğü yaratan tek bir Tanrıdır. Bu inanca göre yer ruhu ve gök ruhu gibi ruhlar ak ruhlar yani iyi ruhlardır. Bunların yanında bir de kara yani kötü ruhlar bulunmaktadır. Tüm iyilikler ve kötülükler, bu ruhlardan gelmektedir bu nedenle insanlar bu ruhları öfkelenmemeli, memnun etmelidir. Kam adındaki dini liderler, insanlar ile ruhlar arasında bağlantı kurmaktadır. Bu inanç sisteminin kapsamında Türkler Kam liderliğinde, nehir kenarında Tanrıya tapma ayinleri yapmış, hayvanlar kurban etmiştir.⁶³

Hem Atalar kültüründe hem de Gök Tanrı Kültünde atalar, önemli bir yere sahiptir. Ataların ruhlarına senenin belirli dönemlerinde hediyeler sunulur, hayvanlar kurban edilirdi. Bu inançlara göre ata ruhları insanları kollayıp korumaktaydı. İnsanlar da ataların ruhlarından bir şeyler dilemek için kurban kesmekte, hediyeler sunmaktaydı. Günümüzde halen uygulanmaya devam eden mezar başına bir testi su ya da yemek bırakmak, ölen birinin adına helva dağıtmak, ölen kişinin sevdiği yemekleri yaparak ölen kişinin ruhu adına komşulara ya da fakirlere dağıtmak, mezarlıklarda şeker dağıtmak gibi gelenekler, bu inançların bir devamı niteliğindedir.⁶⁴

İslam öncesi dönemdeki bir başka inanış olan Animizm’de ağaç, dağ, su kaynağı, nehir gibi cansız varlıkların da ruha sahip olduğuna inanılmaktadır. İnsanlar, bazı ağaç, dağ ve tepeleri kutsal sayarak, bu yerlere giderek dua etmekte ve dilekler tutmaktadır. Türk kavimleri, Orta Asya’dan göç edip Anadolu’ya geldiklerinde bu inanışlarını da Anadolu coğrafyasına taşımış, orada kutsal saydıkları dağların isimleri

⁶² Ahmet Yaşar Ocak, *Türkler, Türkiye ve İslam* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2000), 100.

⁶³ Yaşar Kalafat, *Kuzey Azerbaycan, Doğu Anadolu ve Kuzey Irak’ta Eski Türk Dini İzleri* (Ankara: Kültür Bakanlığı, 1998), 124.

⁶⁴ Nilgün Çıblak, “Anadolu’da Ölüm Sonrası Mezarlıklar Çevresinde Oluşan İnanç ve Pratikler”, *Türk Kültürü Dergisi*, sy.474 (2002): 610.

Anadolu’da bulunan dağlara vermiştir. Örneğin Baba Dağ hem Anadolu’da hem de Orta Asya’da bulunan bir dağın ismidir.⁶⁵

Türk Şamanizm’inin ve Animizmin izleri gününüzde İslam gelenekleri ve inançları ile iç içe geçmiş şekildedir. Orta Asya’da çocuk sahibi olma dileğiyle ağaçlara bez bağlayan atalar gibi, Müslüman Türkler de ağaçlara bu tarz ip ve bezler bağlayarak dilek tutmakta ve dua etmektedir. Bu geleneğin kaynağı, aslında ağaçların da ruhu olduğuna inanılan ve onlara hediyeler vererek ağacın ruhunu memnun etme ve bu şekilde dileklerini gerçekleştirme inancı olan Animizmden gelmektedir. Su kaynaklarının çevresindeki çalılara bez bağlama geleneği, İslam ve İslam öncesi inançların harmanlandığının bir başka örneğidir. Ankara’nın yakınlarındaki bir su kaynağının etrafındaki çalılara insanlar bez bağlamakta, Kuran’dan ayetler okumakta, psikolojik ya da ailevi problemleri veya hastalıkları için çare aramaktadır.⁶⁶

Kutsal olduğu düşünülen ağaçların ya da su kaynaklarının etrafında dini ve İslami liderlerin türbeleri de olabilmektedir ancak buralarda yapılan dilek dilemenin, tepelerin, su kaynaklarının ve ağaçların da ruhu olduğunu savunan eski inançla İslam inancının birleşmesi şeklinde yorumlanması gerekmektedir. Diğer yandan İslam âlimleri, nazar boncuğu takmak, ağaçlara bez bağlamak ya da Allah dışındaki insanların ruhuna dua etmek gibi inançların İslam’a aykırı olduğunu ve Müslümanların bunları yapmaması gerektiğini belirtmektedir.⁶⁷ Ancak Türk Müslümanlar İslam ile bu adetleri bağdaştırmakta, gündelik yaşamlarında bir nevi terapi gibi uygulamaktadır.

Kutsal şeklinde kabul edilen ve bilinen kapalı ya da açık alanların ziyareti, tüm dinlerde mevcuttur. İnsanlar, kutsal olarak gördükleri zamanlarda bu tarz yerleri ziyaret ederek, dua etmektedir. Bu mekânlar Tanrıya adanan yerler de olabilmekte, din büyükleri ve peygamber gibi kutsal kişilerin yaşadığı bölge ya da yerler de olabilmektedir.

Toplumsal bir hareket olarak ortaya çıkan kutsal olanı ziyaret fenomenini daha iyi anlayabilmek adına kutsal tanımını detaylandırmak çalışmamız için faydalı olacaktır.

Sözlükte kutsal kelimesinin dört tarifi vardır;

- Yolunda can verilecek ya da tapınılacak derecede sevilen,

---

⁶⁵ Deniz Canel Çınarbaş, “İslami ve İslam Öncesi İnançlar ve Psikoloji: Türkiye’de Yerel Sağaltım Yöntemleri Bağlamında Türbe ve Hoca Ziyaretleri”, *Ayna Klinik Psikoloji Dergisi*, sy.2, (2015): 30.

⁶⁶ Abdülkadir İnan, “Müslüman Türklerde Şamanizm Kalıntıları”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy.4 (1952): 20.

⁶⁷ Diyanet İşleri Başkanlığı, “Kabir Ziyaretinin Adabı”, erişim tarihi: 17 Şubat 2019, <https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/377/kabir-ziyaretinin-adabi-nedir->

- Güçlü bir dini saygı uyandırması gereken ya da uyandıran,
- Üstüne titrenilen, karşı çıkılmaması, dokunulmaması, bozulmaması gereken,
- Tanrısal olan, Tanrı'ya adanmış olan.⁶⁸

Kudsiyyet Arapça'da pak ve temiz olma anlamındaki kuds kelimesinden gelmektedir. Yine bu kökten gelen takdis kelimesi “kutsallık nisbet etme”, bu kelimeden türemiş olan mukaddes kelimesi de “kutsallık nisbet edilmiş” anlamına gelmektedir. Bir şeyin kutsal olmasını belirleyen en önemli faktör kişinin, kaynağı doğa üstü sayılan bir varlığa duyulan korku ve sevgiye dayalı bir duygu ile bağlanma eyleminin bulunmasıdır. Kutsal, tabudur yani çiğnenmemesi gereken bir olgudur. Bunu gerçekleştirecek olan da uhrevî ya da dünyevî müeyyidelerdir. Bunun yanında kutsal, rasyonel duygusu ya da görev ahlâkıyla da ilişkilidir ve yasak ve emirler ile toplumu yönlendirmektedir. Bu şekilde toplum, kutsal olana saygı göstermekte ve kutsal ile olan ilişkisini diğer toplumsal fenomenlerden farklı bir biçimde sürdürmektedir.⁶⁹

Ziyaret yerlerinin cazip olmasını sağlayan unsur, bu yerlerde bulunduğu düşünülen kutsallık olduğu için, yapısal açıdan bakıldığı zaman ziyaret fenomeni, kutsalın bir yaşanış ve tezahür şeklidir.⁷⁰

Türk toplumunda ziyaret yerleri halkın dindarlığı kapsamında, toplumun kültürel, sosyal ve dinî yaşantısıyla iç içe geçen, bütünleşen bir yapı şeklindedir. Bu açıdan konunun diyalektik, dinamik, kültürel, fonksiyonel ve yapısal karakteri ve boyutları çerçevesinde değerlendirilerek ele alınması, hem psikolojik hem de sosyolojik çeşitli verilerin elde edilmesini sağlayacaktır. Bireyin bir sosyo-kültürel kimlik oluşturmasına, kutsal olarak nitelendirilebilecek ahlakî ve dinî değerlerin yanında gelenek, âdet ve örfler de vazgeçilmezdir. Çünkü kutsal motifler, ahlak ile alakalı değer yargıları, parçası olunan toplumun geleneklerine, yaşam şekillerine ve kültürüne sinmiş durumdadır.⁷¹

Ziyaret fenomeninin morfolojisinin ontolojik olarak mağara, ev, mevki, su, ağaç, mezar gibi çeşitli yapı ve varlıklarda tezahür ettiğini belirlemekteyiz.⁷²

⁶⁸ *Türkçe Sözlük* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1988), “Kutsal” md., 939.

⁶⁹ Kürşat Demirci, “Kudsiyyet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, age., c.26, 495.

⁷⁰ Günay, “Türk Halk Dindarlığının Önemli Çekim Merkezlerinden Biri Olarak Dini Ziyaret Yerleri”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 15 (2003): 25.

⁷¹ Hüseyin İ. Yeğin, “Din Psikolojisi Açısından Kutsal Mekân İnsan İlişkisi”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 27 (2012): 55.

⁷² Günay vd., “Türk Halk Dindarlığının Önemli Çekim Merkezlerinden Biri Olarak Dini Ziyaret Yerleri”, 27.

Eski Türkler, bir takım **dağların, göllerin, pınarların, ağaçların, taşların** veya **tepelerin** ruhu olduklarına inanmakta ve bunlara “yer-su” demektedirler. Dağlar ve tepeler gökyüzüne yakınlıkları, yükseklikleri dolayısı ile ilahilik, yücelik ve ululuk timsali kabul edilmiş, bu nedenle ilahların ve insanüstü varlıkların mekânı şeklinde düşünülmüştür. Bu yüzden büyük ölülerin mezarları genel olarak dağ başlarında bulunmuştur.⁷³

Dağ kültüründe olduğu gibi, bir takım **taş** ve **kayalar** da çok eski devirlerden beri pek çok ulus tarafından bir kült haline getirilmiş ve dini pratiklerde önemli fonksiyonlar üstlenmişlerdir. İlkel inanışlarda bazı taşlar kurban takdimi yapılırken özel bir kutsal mevkiye sahiptir. Taş içinde bir mana, bir ruh, bir kuvvet kaynağı olduğuna inanılmaktadır. Animizde ölümün ardından ruhların yaşadığına inanılan yerlerden bir tanesi de taştır.⁷⁴

Ölmüş atalar için kurban sunma ve onları ta’zim adet ve inancı, geleneksel Türk dini tarihindeki en önemli unsurlardan bir tanesidir. Aslında aynı natürizm gibi atalar kültü de dinler tarihindeki pek çok toplumda görülmüştür. Hatta bazı din bilimcilere göre bu kült, menşei dini font şeklinde görülmüştür. Bu inanışa göre ataların ruhları, özellikle babaların ruhu geride kalan insanlara kötülük veya iyilik getirebilmektedir. Bu inanış ve atalara karşı duyulan minnet, atalar kültürünün temelidir. Bu inanış temelinde milli ideolojilerin de sürekliliğini sağlayan atalar kültüründe, ölen bütün ataların ruhu ve dolayısı ile de mezarı kültürün konusu olmamakta, sadece saygıdeğer olanlar buna erişmektedir. Bu anlamda atalar kültürüyle ölüler kültürünü birbirinden ayırmak gerekmektedir.⁷⁵

Göktürkler, Uygurlar, Hunlar senenin beşinci ayında mukaddes dağ üstünde toplanmakta; Tanrıya ve atalara kurbanlar sunmaktaydılar. Esasen neredeyse tüm Türk kavimleri tarihleri boyunca büyüklere saygı göstermiş ve çoğu zaman onlar, ölmüş atalarının ruhları için kurbanlar sunmuştur. Hatta Türklerin ölülerini kıymetli eşyalarıyla beraber gömmeleri, zaman içerisinde hırsızların mezarları tahrip etmesine neden olmuş, bu tahribi büyük saygısızlık olarak gören Türkler bunu savaş nedeni olarak bile telâkki etmişlerdir.⁷⁶

---

⁷³Ocak, *Türkler, Türkiye ve İslam*, 114.

⁷⁴Tanyu, *Türklerde Taşla İlgili inançlar* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987), 24.

⁷⁵Ünver Günay ve Harun Güngör, *Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dini Tarihi* (Ankara: Berikan Yayınevi, 2015), 61.

⁷⁶Günay ve Güngör, *Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dini Tarihi*, 62.

Konumuz açısından önemli olacağını düşündüğümüz bir konu vardır ki o da genellikle hayvan ata efsanelerinde geçen kutsal mağara motifi. Türklerin ilk atası olan ‘‘Ay-ata’’ bir efsaneye göre bir mağarada meydana gelmiştir ve mağaraya ‘‘ana rahmi’’ fonksiyonu yüklenmektedir. Örneğin, dini uygulama ve inanışları pek çok yönden Türklere benzeyen Proto-Moğon dinlerinde bu amğara-ata motiflerine rastlanmamaktadır. Buna karşın Koreliler, her sene onuncu ayda ata mağarasına giderek, orada kurban sunuyorlardı. Çin kaynakları, Büyük Hun Devleti'nde bir ata mağarasının bulunduğunu haber veriyor. Bu kutsal mağaraya yalnızca Kamlar veya sıradan kişiler değil, devlet erkan'ı da saygı gösteriyor ve yılın belirli aylarında orayı ziyaret ediyorlardı. Direkt olarak hükümdarın başkanlık ettiği bu törenlerde tobalar da kayaları Ata mabedi biçiminde oyuyor ve mağaraya benzer bu yerlerde han soylarının ruhlarına, göğe ve yere kurbanlar sunuyorlardı. Göktürk menşe efsanesine göre bir dişi kurt, çocuğu mağaraya götürerek orada büyütmüş, Göktürkler ise burada türemişlerdir. Bu sebeple Göktürk Kağan'ı yılın belirli zamanlarında maiyeti ile beraber ata mağarasına gidiyor ve kurbanlar sunuyordu. Buna benzer olarak Kırgızların ilk ataları da, inek bir atadan bir mağarada türemiştir.⁷⁷

Orta Asya Türk boylarındaki mağara kültürünün devamı Bulgar Türklerinde de görülmektedir. Bulgarlar'ın dini merkezi olan Madara'daki kayalıklarda mağara tapınaklar mevcuttur. Bu nedenlerle Gumilev, Türklerdeki Atalar kültüründe Türklerin, ecdat vahşi hayvanı mı yoksa Ecdat insanı mı, kutsal tanıdıklarının belli olmadığını ifade etmektedir. Eski Dunhular'ın ‘‘Yiğitlikleriyle ünlenen Aksakallılarına’’ taptıkları bildirilmektedir. Bu durumda Gumilev Türklerde ‘‘Kahraman Atalar Kültü’’ne erişildiğini düşünmektedir.⁷⁸

Eski Türklerde, bilindiği üzere kahraman ve büyük ataların ruhlarının yaşadığına inanılmaktadır. Ataların ruhlarının takdisi ve görüldükleri yerler, Müslüman Türklerde de, büyük şehitlerin ve evliyaların türbe ve mezarlarını ziyaret etme, buralarda dilek ve adaklarda bulunma, dua etme şeklinde kendisini göstermektedir. Diğer yandan Kırgız Kazaklarda görülen, steplerdeki taş yığınlarından oluşturulan höyüklerdir. Obalar, aslında güçlü kahramanların mezarlarıdır ve bunlarla ilgili kült de Atalar kültürünün tipik bir örneği olan ölümlere tapınma amacıyla yapılmıştır. Küçük bir tepenin bile olmadığı

---

⁷⁷ Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi* (Ankara: Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2010) 21-22.

⁷⁸ Lev Nikolayeviç Gumilev, ‘‘Eski Türk Dini’’, çev: H.Güngör, *Türk Kültürü Dergisi*, sy.377 (1994): 520-531.

bozkırlarda Sümerlerin Zikkurat'larını hatırlatan ve "Dünya Dağı"nı temsil eden bu höyükler, kutsal birer dağ gibi görülmüş ve buralarda ibadet yapılmıştır. Oba Kültü, Yenisey ve Altay Türklerinde ve Moğollarda da görülmektedir.⁷⁹

Eşyaya, mekâna kutsallık atfetme sadece dini alana ait bir olgu değildir. Ali Sami Yen Stadyumunun eski açık tribünü, depreme dayanıklı olmadığı için bir ara yıkılıp yeniden yapılmıştı. Bu tribünün tuğlaları Galatasaray Store'da ambalajlanarak satılmıştı. Galatasaraylılar için bu tuğla sıradan bir taş değildi. Futbol kendi kutsalını yaratmıştır. Tıpkı on dört asır önce yaratılan Kerbelâ Taşı gibi. Futbolun "Kerbelâ Taşı" olmuştur bu Ali Sami Yen tuğlası.⁸⁰

İnsan ve mekân ilişkisinde mekânın nasıl kutsallaştırıldığını önemli örneklerden biri de İstanbul Boğazının manevi bekçileri olduğu inancıdır. Bu manevi bekçiler, boğazın iki yakasına sıralanmış türbelerdir. İnsanoğlu, çevresinde ilişkide bulunduğu gerek canlı gerek cansız objelerle psikoloji bir bağ kurmaya ve bunları birer psikoloji objeye dönüştürmeye meyillidir. Babaannemizden bize kalan ve belki de hiçbir maddi değeri olmayan bir küçük vazo, eşimizin veya arkadaşımızın hediye ettiği sıradan bir kolye bizim için manevi değeri olan psikolojik objedir. Onların bizim için taşıdığı değer her ne kadar öznel olsa da bir gerçeklik taşır. Bireylerin kendi başlarına oluşturdukları bu nesnel gerçekliklerin toplumsal kabullere doğru yönelmeleriyle birlikte yepyeni bir gerçeklik alanı oluşur. Bu yeni alanın adı artık "sosyal gerçeklik" dünyasıdır ve bu dünyanın nesnel gerçeklikle ilişkisi kesilmiştir. Orada akıl ve mantığın hükmü yoktur. Boğaz'ın manevi bekçileri olduğu inancından türbelere çaput bağlama ritüeline kadar uzanan bu inanışlar serisi, toplumun kendine özgü dinamiklerinin yarattığı kolektif bir manevi gerçekliğe dönüşür ve her ne kadar adına manevi gerçeklik dense de referanslarını her zaman dinden almak zorunda değildir.⁸¹

Sosyolojik bakışta insanların eylemlerini, geniş çaptaki toplumsal olayların parçaları şeklinde görmek, toplumsal olgu ve olayların, karşılıklı bağımlılık ağı ile birbirlerine bağlanan toplumsal öznelerin tesadüf eseri olmayan birlikteliği ile meydana geldiğini unutmamak gerekir. Bu bakış açısından olay ve eylemi tek başınalık yaklaşımında, kişi odaklı değil, bağımlılık, ilişkililik, birliktelik, grup odaklı ve etkileşimli düşünme, temel nokta olmaktadır. Toplum içerisinde birbirine bağımlı olan

---

⁷⁹ Abdülkadir İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm* (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, 1986), 59.

⁸⁰ Köse ve Ayten, *age*, 42.

⁸¹ Köse ve Ayten, *age*, 43.

insanlar, birbirleri ile ilişki içerisinde ve bir arada yaşamaktadır. Bu bakış açısı ile olgu ve olaylar, insanların sahip olduğu karşılıklı bağımlılığın çok katlı ağları çözümleyerek anlamlandırmaya çalışmaktadır.⁸²

Genelde insanlar türbe ziyaretini dinin bir gereği gibi algırlar. Ziyaretçilerin çoğu türbeye dini inançları gereği geldiğini belirtirler. Resmi din söylemleri böyle bir gereklilik olmadığını, hatta bazı türbe ritüellerinin hurafe olduğunu savunuyor ancak türbe ziyaretleri halk dindarlığının önemli bir parçası ortada bir halk üretimi, bir popüler dindarlık söz konusudur. Bu konuda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın veya ilahiyat fakültelerinin genel söylemleriyle halkın sahip olduğu anlayış pek uyuşmamaktadır. Bir ilahiyatçı, türbelerle ilgili ritüellerin İslam'a karşı olduğunu söylediğinde, halkı karşısında bulabilmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı'na göre de bu türbe ritüellerinin pek çoğu batıl inanış ya da hurafe şeklinde değerlendirilmektedir. Örneğin Diyanet İşleri Başkanlığı 2006 yılında il müftülükleri aracılığı ile yaptığı bir araştırmada 73 farklı hurafe olduğunu tespit edilmiştir.⁸³ Ancak halk kitleleri, bu konuda resmi dil söylemini dinlemeye pek yanaşmamışlardır. Hatta diyaneti dine aykırı hareket etmekle itham edenler bile olmuştur.⁸⁴

Dini ziyaret fenomeninde göz ardı edemeyeceğimiz bir halk üretimi mevcuttur. Resmi dini öğretilerin dışında bir ürettir. Bu fenomenin eklektik yapısını düşündüğümüzde birbirinden farklı pek çok kavramı kendi geliştirdiği ve oluşturduğu günlük ürünler ile kalıcı ve klasik yollar kullanarak, kendi içerisinde bir kült kavramı oluşturmaktadır. Yani farklı kültürlere ait olgular bir arada barındırılmakta, yeni bir form altında meşrutiyet kazanmaktadır. Türbelerdeki ritüellerin en canlı göstergeleri olarak, Orta Asya'daki Şamanizm inancından Anadolu'ya getirilen, Anadolu'da bulunan Helen kültürünün kalıntılarıyla buluşturulan ve İslam şemsiyesi altında türbelerde icra edilen ritüeller gösterilebilir. Bu durumu, Türk sanat müziğindeki orijinal çalgılara yeni çalgılar ekleyerek, bu müzik türünün uzun yıllar sahip olduğu geleneğin içindeki formel unsurlara başka unsurlar da katarak popüler müzik yapmaya benzetmek mümkündür.⁸⁵

Türbe ve kabir ziyaretlerinin dini ölçüler bakımından değerlendirilmesi; Kutsal Mekânların Kutsallık Kaynaklarına bakacak olursak, genel anlamıyla bir mekânın ya da

---

⁸² Bauman, *age*, 22.

⁸³ Kıyasettin Koçoğlu, *21. Yüzyıl Türkiye'sinde Hurafeler* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2008), 8.

⁸⁴ Köse ve Ayten, *age*, 26.

⁸⁵ Köse ve Ayten, *age*, 27.

nesnenin kutsal olması, çeşitli sebeplere bağlıdır. Fakat sebebi ne olursa olsun, merkezinde ya insan ya da Tanrı bulunmaktadır.⁸⁶

Bu açıdan bakıldığı zaman, bir mekânın kutsal olarak kabul edilmesi için etkili olan unsurlar:

- a- Kutsal yer bizzat Allah tarafından bildirilmişse bu durum, o yere kutsallık katan en önemli özelliktir. Buna en önemli örnek olarak Kâbe'nin yerini Allah'ın Hz. İbrahim'e Cebrail aracılığıyla bildirmesidir.⁸⁷
- b- Bir mekânın Allah'a ayrılmış olması, o yeri kutsal kılan bir başka özelliktir. Neredeyse bütün dinlerde Tanrıya ayrılan yerler vardır. Bu yüzden bu tarz yerler, kutsal yerler olarak görülmüştür. Mabetler, bu yerlerin başında gelmektedir. İslâm dininde Kâbe, bu mabetlerin temelidir. Kur'an'da da tüm meşitlerin Allah'a ait olduğu belirtilmiştir.⁸⁸
- c- Bir yerde vahiy yani ilâhî bir mesaj gelmesi, Allah'ın herhangi bir yerde, herhangi bir zamanda tecelli etmesi ve gücünü göstermesi, o mekânları kutsal olarak kabul ettirmektedir. Hz. Musa'nın Tûr Dağında Allah'la konuşması, bu dağı kutsal kılmaktadır.⁸⁹
- d- İnsan unsuru, bir yerin kutsal olarak belirlenmesi ve kabul edilmesinde etkisi olan en önemli unsurlardandır. Canlılar arasında kutsal kavramını en iyi anlayan ve doğasında kendini devamlı âhî âlem ile temasa getiren kutsal duygusu⁹⁰ olan tek canlı insandır.⁹¹ Bu yüzden insan bir kutsalı belirlerken, Allah'ın kutsal olarak belirlediği ve kabul ettiği şeyleri kutsal olarak görmelidir. Buna bağlı olarak insanlar, sahip oldukları özellikler nedeniyle çeşitli yerleri kutsal olarak görmüş ve kabul etmiştir. Bu tarz yerler genelde dinî niteliği olan yerlerdir. Buralar, insanların kendisini Tanrıya daha yakın hissettikleri ve manevî dünyalarını oluşturan çeşitli dinî merkezler ve mabetlerdir. Bu yerler ayrıca, o dine mensup kişilerin gönülden bağlandığı, ziyaret ve ibadet yerleridir. Bu yerleri temiz, hürmete layık, saygıdeğer, bereketli ve hayırlı görmekte ve kabul etmektedirler.⁹²

---

⁸⁶ Ahmet Güç, "Kur'an'da Kutsallık Anlayışı", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy.21 (2000): 266.

⁸⁷ Hacc 22/26.

⁸⁸ Cin 72/18.

⁸⁹ A'raf 7/143.

⁹⁰ Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993), 139.

⁹¹ Tâhâ 30/30.

⁹² Güç, *age*, 250.

İslâm'da Kutsiyet, yaratılış özelliklerinden ve mahiyetin idrak edilmesinden münezze olma anlamında, Allah'a izâfe edilen bir kavram şeklinde tanımlanmaktadır ve bu kavramdan on ayette bahsedilmiştir. İslâm'dan önceki dinlerde bulunan zaman, mekân, şahıs ve doğa nesnelere kutsallaştırma eğilimi, yabancı kültürlerin de etkisi ile Müslümanlar arasında yayılmıştır. Fıkıhî ve itikadî mezheplerin yanında tarikatların teşekkül edip müesseseleşmesinden sonra Sünnîler'in din âlimlerini, tarikat şeyhlerini, Şîa'nın imamları yüceltmeleri, onları bir nevi kutsallaştırmaları anlamına gelmiştir. Allah nezdinde peygamberler de dahil makbul olan şehidler, siddıklar, sâlihler⁹³, ayrıca insanların hüsnü zan beslediği ermiş ve velîler, hatta meleklerden hiçbiri⁹⁴ kutsiyetin mahiyetini meydana getiren yaratılmışlıktan aşkın ve üstün özelliğe sahip değildir. Bazı Müslümanların, İslâm'ın bu temel ilkesini çiğnemesi düşünülememektedir. Fakat çeşitli dillerde bulunan bazı kavramların muhtevası zaman içerisinde değişmiştir. Bu nedenle aşkınlık niteliğinin ve yaratılmışlık üstü özelliğinin nisbet edilmemesi şartı ile “karşı çıkılmaması gereken, çok saygı gösterilen” anlamı kapsamında Allah dışındaki varlıklar için kutsal kavramı kullanmak mümkün değildir. Bunun yanında mecazî anlamda da olsa kutsiyeti insana izâfe etmek, insanda yaratılmışlığın üstünde bazı özellik ya da güçlerin bulunduğunu akla getireceği için sakıncalı olarak görülmüştür.⁹⁵

Kabir ziyaretleri, sünnet ve Kuran tarafından meşru olarak kabul edilmiştir. Kabir ziyaretlerinin yapılması caizdir. Birinci delili: Rasulullah: “Kabirleri ziyaret ediniz, çünkü onlar ölümü hatırlatırlar.”⁹⁶ İkinci delili: Rasulullah : “Ben sizlere kabir ziyaretini yasaklamıştım, artık onları ziyaret edebilirsiniz.”⁹⁷

Kabir ziyaretlerini; Şeri ziyaret, Şirk içeren ziyaret, Bidat ziyaret olmak üzere başlıkta sınıflandırabiliriz.

Şeri Ziyaret: Rasulullah'ın sünneti ile sabitlenmiş olan meşru ziyaretlerdir. Bu ziyarette amaç, onların halini düşünerek onlardan ibret alınması ve içeri girerken onlara selam verilmesidir. Bu ziyaret Rasulullah'ın, müçtehit imamların, ashabının yaptığı ziyaretlerdir.⁹⁸

---

⁹³ Nisâ 4/69.

⁹⁴ Nisâ 4/172; Yûnus 10/ 62-64.

⁹⁵ Günay Haral, “Kutsiyet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, age, c. 26, 495.

⁹⁶ El-İmam el-Hâfız Huccetü'l-İslam Müslim İbnü'l-Haccac el-Kuşeyri en-Nişaburi, *Sahih-i Müslim Muhtasar*, Kütüb-i Tis'a Serisi: 2, I , (h.no: 895) çev: Hanifi Akın (İstanbul:Polen Yayınları, 2008), 838.

⁹⁷ Müslim İbnü'l-Haccac, age, (h.no: 896) 839.

⁹⁸ Takî ud-Dîn Muhammed İbn Ali Birgivi, *Bid'at ve Müstehab Kabir Ziyaretleri* (İstanbul: Guraba Yayınevi, 2015), 37.

Şirk içeren Ziyaret: Bir kabrin başında durarak o kabirde yatan kişiden rızık istemek, şifa beklemek, yardım istemek, ondan araba istemek, kızının bahtının açılmasını dilemek, çocuk istemek, vücudundaki bir hastalık ya da ağrı için ona dua etmek, adına kurban kesmek gibi eylemler yapılarak, şirk koşulan ziyaretlerdir.⁹⁹

Bidat Ziyaret: Kabre bez-çaput bağlamak, kabir başında mum yakmak, kabir başında yiyecek ve içecekler dağıtmak, para dağıtmak, kabirlere basmak, kabir başında Fatiha ya da Kuran okumak, kabir topraklarını bereketli sanmak, kabirleri öpmek, kabrin etrafında dolanmak, ve kabir yanında namaz kılmak gibi ziyaretlerdir.¹⁰⁰

Esasında bir Müslüman, kabir ziyaretini dünyaya olan rağbetini azaltmak, ölümü hatırlamak, ibret almak, kötülük ve iyiliklerini hatırlayarak zühd ehli olmak için yapmaktadır. Fakat tez araştırmamızda çoğunlukla gözlemlediğimiz bidat içerikli ziyaret ve şirk içerikli ziyaret faaliyetlerini içermektedir. Gözlemlerimizi detaylı bir şekilde tezimizin üçüncü kısmında vereceğiz.

Mânevî önderlerin türbeleri, tarih boyunca din-toplum ilişkisinin devam etmesinde önemli bir rol oynamışlardır. Türbeler bugün de büyük ölçüde bu işlevlerini sürdürmektedirler. Bununla birlikte bu mekânların, zaman zaman din dışı uygulamaların merkezi hâline gelecek kadar suistimal edildiği de görülmektedir. Bu toplumsal vakıanın, özellikle tevhid inancını zedeleyici unsurlar içermesi, kabir ziyareti ile birlikte türbe ziyaretine de dikkat çekilmesini gerekli kılmaktadır.¹⁰¹

Sadece Allah'a ibadet etmek İslâm dininin özünü teşkil etmektedir. “Mescitler şüphesiz Allah'ındır. O hâlde Allah ile birlikte kimseye yalvarmayın.”¹⁰² buyuran Yüce Yaratıcı, mâbetlerde ibadet ederken bu tevhid ilkesine riayet etmemiz hususunda bizleri uymaktadır. Aynı şekilde, “Rabbim adaleti emretti. Her secde yerinde yüzlerinizi (O'na) doğrultun. Dini Allah'a has kılarak O'na ibadet edin.”¹⁰³ âyeti, Müslümanlar başta olmak üzere Kur'an'a muhatap olan bütün insanlar için evrensel bir uyarı niteliğindedir.

---

⁹⁹ İbn Ali Birgivi, *age*, 37.

¹⁰⁰ İbn Ali Birgivi, *age*, 38.

¹⁰¹ Diyanet İşleri Başkanlığı, *Hadislerle İslam VII Kabir Ziyareti*, erişim tarihi: 10 Şubat 2019, <https://hadislerleislam.diyaret.gov.tr/?p=kitap&i=7.0.582>

¹⁰² Cin 72/18.

¹⁰³ Araf 7/29.

2.2. DİNİ ZİYARET YERLERİ VE ZİYARET EDİLİŞ AMAÇLARI

Ülkemizde çok sayıda türbe bulunmaktadır. Bu türbelerin arasında Mevlevi dervişler, İslam âlimleri, Osmanlı Padişahları, efsanevi kişilikler, şehitler veya bilinmeyen insanlar için yapılanlar vardır.¹⁰⁴

Bu türbelerin bazıları müftülöklere ya da Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı iken, bazıları da mahalli birliklerin ya da derneklerin himayesindedir. Bazı türbeler külliye mahiyetinde olan kapsamlı yapıların bünyesi altında yapılmış, bazılarıysa tek bir mezardan veya yapıdan oluşmuştur. Bazı türbelerin çevresinde adaklık, avlu, abdesthane, cami, Diyanet İşleri'ne bağlı kitap satış mağazaları veya ofisler bulunmaktadır. Bunların yanında pek çok türbenin çevresinde de özel işletmelere ait olan lokanta ve dükkânlar bulunmaktadır. Ziyaretçiler buralardan başörtüsü, tespih gibi dini nitelikleri olan eşyalar alabilmekte, buralarda vakit geçirebilmekte, isterse yiyecek-içecek satın alabilmektedir.¹⁰⁵ Bu şekilde türbeler ziyaretçilerin alışveriş yapabildikleri, vakit geçirebildikleri, sosyalleşebildikleri yerler de olabilmektedir.

Türkiye'de türbe ziyareti, çok yaygın olan bir gelenektir. Türbe ziyaretleri özellikle dini bayramlarda, Cuma günleri, ramazan ayında, diğer kutsal gün ve gecelerde yapılırsa da, aslında türbelerde her gün ziyaretçi görebilmek mümkündür. Araştırmalarımız ve gözlemlerimiz sonucunda ziyaretçi profiline bakıldığında, dini ziyaret yerlerine, kadınların erkeklere oranla daha fazla ilgi gösterdiği görülmüştür.

Toplumumuzda erkekler, cuma namazı, bayram namazı veya en azından bir yakınlarının cenazesi için bir şekilde camiye gidiyorlar ve kutsal mekânda bulunma hissini yaşıyorlar. Kadınlar için bu imkân ya yok ya da çok sınırlı dolayısıyla kadınlar camilerde elde edemedikleri bu imkânı başka bir mahalde türbelerde arıyorlar. Türbe ziyaretçilerinin büyük çoğunluğunun kadınlardan oluşması da kutsal mekân arayışının önemli bir göstergesidir. Din eğer kutsalın hissedilmesi ise, bu hissin yoğunlaştığı en önemli mekânlar, türbeler ve camilerdir. Bu hissi erkekler camide yaşarken, kadınlarda aynı hissi türbelerde aramaktadır. Bu açıdan bakıldığında türbeler, tabiri caizse, kadınların camileridir.¹⁰⁶ diyebiliriz.

---

¹⁰⁴ Kalafat, *age*, 121.

¹⁰⁵ Çınarbaş vd. *age*, 25.

¹⁰⁶ Köse ve Ayten, *age*, 55.

Ziyaretçilerin geneli ikamet ettikleri il ve ilçelerden ziyaretlerini yapıyorlar bunun yanında şehir dışından özellikle de yakın illerden gelen ziyaretçilerin de oldukları söylenmiştir.

Türbe ziyaretlerine gelenlerin kıyafetleri genelde kapalı, dikkat çekmeyen tarzdadır. Kadınların çoğu başını örtmektedir, bir kısmı da pantolon tişört giyinmesine rağmen türbeye girmeden önce bir şala sarınmış vaziyette ziyaretlerini yapmaktadır. Ziyaretçiler genelde abdest almakta, yakınlarda bir cami varsa namaz kılmakta, mezarı ziyaret edip Kur'an okumakta ve dua etmektedir. Türbe çevresinde elinde kitaplar, Türkçe dua eden veya Kuran'dan ayetler okuyan insanlar görmek mümkündür. Eğer vakit varsa ve ortam da uygunsa, grup halinde gelen ziyaretçiler genelde türbe etrafında oturarak, yanlarında getirdikleri erzakları paylaşmakta ve sohbet etmektedir. Bu tarz ortamlarda paylaşım yapma, insanların birbirlerine ikramlarda bulunması önemlidir.

Ziyaretlerin motivasyonları genelde;

Ziyaretçiler genelde dua edip dilekte bulunmak için türbelere gitmektedirler.

Sadece dua etmek için gidenlerin oranı da yüksektir.

İbret ve tefekkür için gidenlerin olduğu da görülür.

Ziyaretlerde ki etkenlere bakıldığında;

En büyük etkenin “dini inanışlar” olduğu aynı zamanda “kutsal bilinen bir yere uğrama arzusu” nun da önemli bir etken olduğu anlaşılmaktadır.¹⁰⁷

Araştırmalarımız sonucunda belirtebiliriz ki; bütün bu aktivitelerin yanında türbe ziyaretlerinde amaç, dilek dilemek ya da adak yerine getirmektir. En yaygın dilekler arasında iş veya eş bulma, çocuk sahibi olma, askere giden kişinin sağ salim dönmesini dileme, ailevi ya da psikolojik sorunlara çözüm arama, hastalıklara çare bulma ve sağlık gösterilebilir.

Genel Ziyaret Ritüelleri: Dua etmek, Kur'an okumak, şeker/helva/lokum dağıtmak, kurban kesmek, türbe etrafını tavaf etmek, türbe kapısını/sandukasını öpmek, türbeye el yüz sürmek, türbe çeşmesinden su içmek gibi her türbede görülebilen ritüeller yer almaktadır.¹⁰⁸

---

¹⁰⁷ Köse ve Ayten, *age*, 84.

¹⁰⁸ Ritüeller, araştırdığımız çoğu dini ziyaret yerinde gözlemlenmiştir.

Özel Ziyaret Ritüelleri: Bez bağlamak, toprak almak, ağacından dal/meyve almak, süt dökmek, kıyafet bırakmak/tekrar geri almak, tel kesmek, tuz/şeker bırakmak gibi türbeye mahsus özel ritüeller yer almaktadır.¹⁰⁹

Genelde türbelerde gördüğümüz uygulama şu şekildedir ziyaretçi türbeye gelir, bildiği kısa sureleri okur, dilekte bulunur, türbenin içinde veya yakınlarında iki rekat namaz kılar bu türbenin ritüeli ne ise onu yapar tavaf etme, el yüz sürme, çaput bağlama, çeşmesinden su içme gibi.

Dileği gerçekleşen ziyaretçi daha sonra türbeye tekrar gelir eğer adağı varsa adağını yerine getirir adağı yoksa teşekkür mahiyetinde gelir ve duasını eder.

Ritüellerin Anlamları

Çaput Bağlama: Dileğin kabul olması için yapılan genel bir ritüeldir. Bu ritüeldeki mantık gelen ziyaretçiyi türbede yatan zata hatırlatma işini yapmasıdır. Bir çeşit “Beni Hatırla” mesajı içerir.¹¹⁰ Çaput uygulamasının çok yaygın olmasının sebebi ise kolay bir şekilde bulunabilir bir nesne olma özelliğidir. Ayrıca çaputun doğal etkilerle (rüzgar, yağmur, güneş vb.) zamanla yok olmasıyla beraber şifası istenen hastalığında yok olacağına inanılır. Başka bir inanış ise iyileşmesi dilenen hastalıkların bez vasıtasıyla hasta kişiden ağaca aktarılacağıdır.

Taş Yapıştırma: Türbe duvarına genelde ev sahibi olmak için taş yapıştırılır. Ancak daha başka dilekler için de yapılabilir. Taş duvara yapıştırsa dileğin kabul olunacağına inanılır.¹¹¹

Kilit Açma: Kısmet açmak için, ev/araba sahibi olmak için genel bir ritüeldir.¹¹²

Bez Beşik Bağlama: Çocuk istemek için genel bir ritüeldir.¹¹³

Kağıt Bırakma: Kağıda dilek yazılarak türbeye bırakılır

Elbise Bırakma: Çocuk isteyenler türbe üzerine bebek giysisi bırakırlar. Hasta yakınları hastalarının elbisesini getirerek türbe üzerinde bir müddet bekletirler ve elbiseyi götürüp hastaya giydirirler.¹¹⁴

---

¹⁰⁹ Köse ve Ayten, *age*, 113.

¹¹⁰ Köse ve Ayten, *age*, 85

¹¹¹ Köse ve Ayten, *age*, 113.

¹¹² Ritüelin uygulandığı türbe Şücaeddin Pir İlyas Türbesi'dir.

¹¹³ Köse ve Ayten, *age*, 113.

¹¹⁴ Ritüelin en fazla uygulandığı türbeler: Akbilek Türbesi, Şeyh İsmail Siraceddin Şirvani Türbesi, Hamdullah Efendi Türbesi

Şeker/lokum/bisküvi/çikolata vb. Dağıtma: Dileği gerçekleştirenler teşekkür için tekrar gelerek şeker vb. dağıtırlar. Şekerler çoğunlukla küp şekerdir. Kimi zaman bu şekerler türbedara okutturularak kutsallaştırılır.¹¹⁵

Mum Yakma: Dilek kabulü için genel bir ritüeldir.¹¹⁶

Mendil vb. Küçük Hediyeler Bırakma: Dilek kabulü için genel bir ritüeldir.

Makara Dolama: Kısmetin açılması için türbe üzerinde makara çözülür veya türbe taşına makara dolanır.¹¹⁷

Türbeyi Tellerle Süsleme: Evlilik ve geçimsizliği düzeltmek için yapılır.¹¹⁸

Türbe ziyaretlerinde dilek dileme ile alakalı farklı görüşler vardır. Bazı ziyaretçiler sadece Allah'a dua edilmesi ve ondan dilek dilenmesi gerektiğini, bunun dışındaki davranışların günah olduğunu belirtmektedir. Bazıları türbede yatan kişinin Allah katında ulu ve makbul bir insan olduğunu ve bu yüzden o kişinin "yüzü suyu hürmetine" Allah'tan dileklerde bulunmanın kabul göreceğini savunmaktadır. Diğer ziyaretçilerse insanların, evde otururken de dua edip Allah'tan dilek dileyebileceğini, türbeler kutsal mekân olduğu için ziyaretçilerin problemleri ve hayatları hakkında etraflı bir şekilde düşünme fırsatına sahip olabileceklerini, problem çözme aşamasındaki adımları daha rahat görerek planlayabileceklerini, dualarını daha gönülden edeceklerini, bu yüzden de türbelerde yapılan dileklerin daha etkili olabileceğini belirtmektedir.¹¹⁹

Manevi bir ortamda buldukları için huzur duyan ziyaretçiler, dini kuralların katı olmadığı bu yerlerde diğer ziyaretçilerle de dertlerini paylaşarak rahatlamakta ve yalnızlık hissinden kurtulmaktadır.¹²⁰ Benzer problemlere sahip başka insanların da olduğunu görmek, insana yalnız olmadığını hatırlatmaktadır.

İnsanlar, var oldukları günden beri sıkıntıya düştükleri zamanlarda İlahlardan yardım beklemişlerdir. Bu beklentilerini bazen doğrudan, bazen de din uluları vasıtasıyla ilahlarına ulaştırmaya çalışmışlardır. Türkler İslamiyet'i kabul etmeden önce bu aracılığı şamanlar ve diğer din adamları yapmaktaydı. İslamiyet'in kabulünden sonra ise bunların yerini Evliya, Ermiş, Dede gibi isimlerle anılan din uluları almıştır. Halk, bu kişileri, Allah'ın sevgili kulu, Ermiş kulu olarak bilir ve onların kabrine giderek

---

¹¹⁵ Kadılar Türbesi, Şadgeldi Paşa Türbesi, Kurtboğan Türbesi (Şeyh Hamza Türbesi), Akbilek (Bahşi Halife) Türbesi, İğneci Baba Türbesi, Selamet Hatun Türbesi, Ehli Hatun Türbesi, Şücaeddin Pir İlyas Türbesi, Üçler Türbesi, Taceddin Altunbaş Kümbetinde uygulanan bir ritüeldir.

¹¹⁶ Şücaeddin Pir İlyas Türbesi'nde uygulanan bir ritüeldir.

¹¹⁷ Köse ve Ayten, *age*, 113.

¹¹⁸ Ehli Hatun Türbesinde uygulanan bir ritüeldir.

¹¹⁹ Çınarbaş, *age*, 31.

¹²⁰ Köse ve Ayten., *age*, 113.

dualar eder. Bu ulu kişi aracılık ederse, Allah'ın dualarını kabul edeceğine inanır. Bu gibi inançlar zaman da türbe yatır makam Evliya gibi isimlerle anılan din ulularının mezar ve türbelerini önemli bir ziyaret durumuna getirmiştir. Buralara ziyarete gelen kişiler dua eder sıkıntılarını belirtip ve yatır vasıtasıyla Allah'ı anarlar ve dertlerine derman beklerler. Eğer duaları kabul olursa da dua ederken adak adanışlarsa, Evliya'ya, yaptığı aracılık karşılığında teşekkür olarak adaklarını yerine getirirler. Hemen hemen bütün din, kültür ve medeniyetler de var olan ziyaret olgusu dini hayatın önemli bir bölümünü teşkil etmektedir.¹²¹

Amasya ziyaretgâhları ve uygulamaları bazı yönleriyle diğer bölgelerle hem paralellik sağlarken, bazı yönleriyle de ayrılmaktadır. Uygulama kökleri eski Türk inançlarıyla paralellik gösteren uygulamalar, Türklerin İslamiyet'e geçmesinin ardından değişikliğe uğramıştır. Amasya uygulamaları bunların izlenmesi açısından, sosyoloji bilimi için önemli bir veri alanıdır.

Amasya'da çok çeşitli ziyaret yerleri dikkat çekmektedir. Yatır, Türbe, Kümbet, Tekke, Dede Mezarı, Veli, Evliya, Hoca, Hacı, Şeyh, Seyyid, Pir, Abdal, Sahabe vb. mezarları görülmektedir. Dikkat çeken başka bir ayrıntı da özellikle Amasya merkezinde bulunan Kadın Evliya ziyaretgâhlarıdır. Yine Türklerin "Su", "Taş", "Dağ", "Ağaç", gibi kutsal kabul ettiği ziyaret yerlerine Amasya ve çevresindeki coğrafyada bol miktarda rastlamaktadır.

Halk Kültürü tarihsel süreçlerde değişime uğramaktadır. Anadolu topraklarında birçok değişik uygulama örneğini gördüğümüz "Ölü Kültü" yerel uygulamalarıyla farklılıklar göstermesine rağmen, temel olarak aynıdır. İnsanlarımız, geçmişle gelecek arasındaki köprüyü bu toprakları yurt yapan, seçkin kişilere göstermiş olduğu hürmetle, sevgiyle ve bağlılıkla sonsuza kadar yaşatmak istemektedir. Kimi türbe, kimi makam olan bu alanlar yalnızca ziyaret edilen kutsal mekânlar değildir. Bu alanlar kültürümüzün, efsanelerimizin ve menkıbelerimizin süslediği dini ve kültürel mirasımızdır.¹²²

Ziyaret fenomeninde gelenek, din, tarih, coğrafya, kültür ve toplum bir bütün durumunda ve birbiriyle etkileşim halindedir. Yaşanılan bu dini ziyaret olgusu

---

¹²¹ Harun Güngör, "Türklerde Kutsal Mekân Anlayışı (Kayseri Örneği)", *Türk Dünyası Tarih Dergisi* sy. 43 (1990): 38.

¹²² Taylan Köken, *Amasya Ziyaretgahları (Türbeler-Yatırlar-Ziyaret Yerleri)*, erişim tarihi: 29 Kasım 2018, <https://www.academia.edu/6928967>

toplumun tarihiyle, kültürüyle, yaşantısıyla kaynaşmıştır. Dolayısıyla toplumun önemli ve ayrılmaz bir yönünü oluşturmaktadır.

Kutsal mekânlar, mevcut kozmik ortamdan bir yeri ayırma veya özelliklerini farklı kılma etkisine sahip bir kutsalın tezahürünü gerektirir. Kutsal olarak nitelendirilen mekânlarda çoğu zaman Tanrının zuhuru da gerekmez. Bazen bir işaret, o mekânın kutsallaşmasında yeterli olur. Örneğin; manevi ya da maddi bir probleme sahip olan bir insanın, herhangi bir mekânda içtiği su, soluduğu hava ya da bir ağacın altında yatarak sıkıntılarından kurtulması ve rahatlama, o yerin kutsal olduğuna işaret eden unsurlardandır. Bu işaretler, bunlar ile sınırlı kalmamaktadır. Ülkemizde pek çok yerde dağ, taş, tepe, ağaç, su kaynakları gibi unsurlar, birçok şekilde, çaresizlik durumlarında ya da çeşitli hastalıkların tedavisinde, bir umut kapısı şeklinde görülmektedir.¹²³

Aynı şekilde veli, şehit, dede vb. kişilerin de insanlara, yol gösterdikleri, tedavi ettikleri, sıkıntıları giderdikleri, dilekleri kabul ettikleri ifade edilir. Göklerin kapısı çoğu zaman tanrı ile irtibatlı olan melek ve insanların inip çıktığı yerler olarak tasavvur edilir. Durum böyle olduğuna göre yer yüzünde bulunan tapınaklar, tanrısal âlem ile bir iletişim aracı olarak kabul ve ilgi görmeye devam eder. Hatta bazen yaşayan insanlardan ermiş olarak kabul görenler, çevresindeki insanlara işlerinde ve sıkıntılarında manevi rehberlik yaptıklarından, vefatları sonrasında da kendileri ile ilgili anlatılan menkıbelerin motivasyonu ile mezarlarına gidilerek, sıkıntılar için yardım talep edilir.¹²⁴

Sembolik nesnelere, formları ve ritüelleri içeren kutsal mekânlar, ziyaretçiler açısından üç türlü fonksiyon icra ederler;

Birincisi, insanların kutsalla ilişki kurmasını sağlarlar. Bu ilişki dünyevi ya da insani alanla aşkın alan arasında köprü kuran semboller vasıtasıyla gerçekleşir. Bu mekânlar, aynı zamanda temizlik ve saflığı temsil ederler. Çünkü günlük hayatın eksiklikleri ve dağınıklıklarından arınmışlardır. Bu saflık ve temizlik insanları Allah'a ulaştırır. Kutsal mekânın saflığı ve temizliği buralarda gerçekleştirilen ritüellerde de ifadesini bulur. Kutsal mekâna abdestli girmek, dua okuyarak girmek, gül suyu vb. güzel kokular sürünmek, tütsü yakmak gibi ritüeller, kutsal alanla iletişim kurmayı sağlayan saflık ve temizliğin sembolik ifadeleridir.¹²⁵

---

¹²³ Hikmet Tanyu, *Türklerde Taşla İlgili İnançlar*, 108.

¹²⁴ İskender Oymak, "Gelibolu Yöresinde Ziyaret Fenomeni Dini Araştırmalar", *Dini Araştırmalar Dergisi*, sy.14 (2002): 135.

¹²⁵ Köse ve Ayten, *age*, 51.

İkincisi, kutsal mekânlar kutsal gücün tezahür ettiği yerlerdir. Bu tezahür de yine sembolik aracılığı ile gerçekleştirilir. Buralardaki nesnelere dokunma, öpme, kutsal çeşmeden su içme vb. ritüeller kutsal gücün insan bedenine sirayet ettiğini gösteren sembolik ritüellerdir. Bu ritüeller insanlara mucizevi şifa veya rahatlama sağlar.¹²⁶

Üçüncüsü kutsal mekânlar dini bir dünya algısını somutlaştıran, hayata dini anlam kazandıran mekânlardır. Bu dini anlam insanların hayata tutulmalarını, hayatlarını tanzim etmelerini sağlar. Bu bağlamda kutsal mekânlar, hayata yön veren, dünyayı biçimlendiren, insanlara gelecek için ümit kazandıran yol haritalarıdır.¹²⁷

Bu üç fonksiyon, insanlardaki kutsal duygusunun kutsal bir mekânda tatmin edilebileceğini ortaya koymaktadır Türbeler bu fonksiyonları icra eden kutsal mekân olgusuna hizmet eden ziyaretgâhlardır.

2.3. DİNİ ZİYARET OLGUSUNA TEORİK YAKLAŞIMLAR

Dini ziyaret yerlerine gelen ziyaretçi profilleri incelediğinde, ziyaretçilerin çeşitli amaçlar ve motivasyonlar ile ziyaret eylemini gerçekleştirdikleri gözlemlenmiştir. Bu bağlamda Yoksunluk Teorisi, Sosyalleşme Teorisi, Rasyonel Seçim Teorisi, Anlam ve Aidiyet Teorisi ile ilgili olan uygulamalar tespit edilmiştir. Yapılan saha araştırmalarında ise bu teorilerden yararlanarak farklı açıklamalara yer verilmiştir.

2.3.1. Yoksunluk Teorisi

Yoksunluk teorisine göre dinî bağlılık, kişinin alternatif amaçlar arayışında ve hayatında karşılaştığı engellerin karşısında, din tarafından sağlanan telafinin bir sonucu şeklindedir. Yani istemediği durumlarla karşılaşan veya tatminsizlik içinde bulunan bireylerin bunu tolere etme adına din paydasında farklı seçenekler arayacağı, bir nevi sıkıntıların dine olan ihtiyacı oluşturduğu düşüncesidir.¹²⁸

Din çalışmalarında yoksunluk teorisinin mantığı Karl Marx'ta da rastlanır. Marx, dinin sosyal hiyerarşinin en altında bulunan bireylerin gereksinimlerini

---

¹²⁶ Köse ve Ayten *age*, 52.

¹²⁷ Köse ve Ayten *age*, 52.

¹²⁸ Inger Furseth ve Pal Repstad, *Din Sosyolojisine Giriş*, çev: İ. Çapcıoğlu, H. Aydınalp (İstanbul: Birleşik Yayıncılık, 2013), 70.

giderdiğini savunur. Yani din, bir rahat ve huzur kaynağı olarak hizmet eder ve sefalete ve haksızlığa karşı bir protesto ve başkaldırma şeklini alır.¹²⁹

Modern dünyada bireylerin yaşadıkları hayal kırıklıkları ne kadar fazla ise, ölümden sonraki hayata olan inancı da o oranda fazla olmaktadır. Günümüzde insanoğlu sosyal mesafeleri çok sıkılaştırmakla paralel olarak hayatın ötesindeki bir dünyaya da ulaşmaya çalışmaktadır. Bu da bireylerin yönelimlerinde kaçınılmaz bir şekilde tecrübe edilen engellenme duygusunun telafi edilmesi hissini uyandırmaktadır.¹³⁰

Bireyin yaşamında karşılaştığı engeller karşısında, dinin sağladığı telafinin bir sonucu olduğunu iddia eder. Yani istemediği durumlarla karşılaşan veya tatminsizlik içinde bulunan bireylerin bunu tolere etme adına din paydasında farklı seçenekler arayacağı, bir nevi sıkıntıların dine olan ihtiyacı oluşturduğu düşüncesidir.¹³¹

Din sosyoloğu Glock; ekonomik, sosyal, bireysel, etik ve psişik olmak üzere yoksunluğu beşe ayırmaktadır. Kısaca ifade etmek gerekirse bu beş ayırım; birey ekonomik anlamda dara düştüğünde veya fakirleştiğinde ekonomik yoksunluk, sosyal hayatında arzu ettiği düzeye gelemediğinde sosyal yoksunluk, sağlık ya da fiziksel yetersizliğinden ötürü kendisini diğer kişilerden eksik hissettiğinde bireysel yoksunluk, kişisel değer kıstaslarıyla ile toplumun değer kıstasları örtüşmediğinde etik yoksunluk, bireylerin gerçek dünyada kendilerini yönlendirmeleri için uygun yorumlama sistemine sahip olmadıklarında psişik yoksunluk kavramlarıyla yerini bulmaktadır.¹³²

Yoksunluk kuramının teorik eleştirisi ise neden tüm yoksun insanlar dine yönelmemektedir üzerine yoğunlaşmaktadır. Ayrıca yüksek sosyo-ekonomik statüye sahip olanlarda kendilerine yol olarak dindarlığı seçebilmektedirler. Bir başka eleştiri ise teorinin, dini grupların yeni dindarları çekme adına yaptıkları faaliyetleri hesaplamaksızın sadece talep etkenine odaklandığını ifade etmektedir.¹³³

Çok yönlü ve karmaşık bir olgu olan din ve dindarlıkta, tek bir faktörün bunların tüm şekillerini açıklayacağını varsaymak yanlıştır. İnsanı dini bir harekete katılmaya

---

¹²⁹ Charles Glock ve Rodney Stark, *Religion and Society In Tension* (Chicago: Rand McNally ve Company, 1965), 70.

¹³⁰ Michael Argyle ve Benjamin Beit-Hallahmi, *The Social Psychology of Religion* (New York: Roudledge ve Kegan Paul Ltd, 1975), 143.

¹³¹ Furseth ve Repstad, *age*, 75.

¹³² Glock ve Stark, *age*, 72.

¹³³ Furseth ve Repstad, *age*, 77.

iten nedenler, o kişinin bu dine bağlılığını zaman içerisinde de sürdürmeye iten nedenlerle aynı olmayabilir.¹³⁴

2.3.2. Sosyalleşme Teorisi

Sosyalleşme bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Bireyler, zaman içinde sosyal rollerine uyum sağlarlar ve bu rollerin etrafındaki beklentileri cevaplamayı öğrenmektedirler. Sosyolojik rol kuramı; bireylerin, büyük oranda diğerlerinin beklentileri tarafından kontrol edilen sonuç olarak içselleştirmektedir. Bu süreç başarılı olduğunda ise, sorumluluk bilinci yaratan bir sosyal kimlik inşası gerçekleşmektedir.¹³⁵

Toplumlar, modern zamanlara bakıldığında, genel bir dünya görüşü sunmaktadır. Bazı yerel topluluklarda dini sosyalleşme hareketi görülebilmektedir. Bunun yanında en önemli dini sosyalleşme aracı, ailedir. Bazı durumlarda büyük anne ve büyük babalar, ebeveynler ya da kardeşler, dini rol model olabilmektedir. Aile üyeleri, yakın yerde yaşayan diğer aile üyeleri ile sürekli temas halinde olmaktadır. Ancak bu durum, uzak yerlerde yaşayan aile bireyleri ile de geçerli olabilmektedir. Coğrafik ve sosyal değişkenlik bu etkiyi azaltsa da, dini bağlılığın gelişmesi için bu durum her zaman önemli olmaktadır.¹³⁶

Sosyalleşme teorisinin geçerliliği, dini açıdan çeşitli olan toplumlarda incelenmelidir. Çeşitlilik, günlük hayatta ve medyada farklı dünya görüşlerinin ve inançların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bazı sosyologlara göre çeşitlilik, bireysel farkındalığı ve düşünceyi arttırmaktadır. Bu şekilde çeşitlilik, insanların düşünmeden yalnızca sosyalleşmeye ve rollere göre eylemde bulduklarını ve hareket ettiklerini ifade eden bir teoriyi savunmayı zorlaştırmaktadır. Aşağıda, insanların amaç yönelimli ve kendi potansiyel ödülleri ve risklerini hesaplayarak davranışlar yaptıklarını savunan bir teori sunulacaktır. Bu teoriyi dini bağlılığa uygulamak da mümkündür. Daha sonra da “insanların amaç yönelimli olduğu ancak sahip oldukları amacın türlerinin, düşüncelerini genişlettiği” öncülü ve dini bağlılık ile alakalı daha kapsayıcı bir bakış açısı olan bir teori sunulacaktır.¹³⁷

¹³⁴ James A. Beckford, *Trumpet of Prophecy* (New York: John Wiley & Sons Inc, 1975), 198.

¹³⁵ Furseth ve Repstad, *age*, 92.

¹³⁶ Wade Clark Roof, *Commitment and Community* (Oxford: Elsevier Science Ltd, 1978), 101.

¹³⁷ Furseth ve Repstad, *age*, 200.

2.3.3. Rasyonel Seçim Teorisi

Bu teoriye göre sosyal aktörler her daim amaçlarını en az maliyet ve risk gerektirecek biçimde gerçekleştirmek istemektedir. Bu insanlar, durumları rasyonel bir şekilde değerlendirerek, alternatif eylemler arasında en uygun olanı elde etmek için çabalayacaktır. Yine bu kişiler, maliyeti minimuma indiren ve kazancı maksimuma çıkartan eylemleri seçecektir. Son 20 senede bu teori, din sosyolojisinde gittikçe daha da popüler hale gelmiştir. Amerikalı sosyolog Rodney Stark, bu gelenekteki en etkili isimdir.¹³⁸

Rasyonel seçim teorisi, insanların dinin kendilerine herhangi bir çıkar ve fayda sağladığını gördükleri için, tekrar dine döneceğini savunmaktadır. Bu insanlar, dini hareketlere ve gruplara, kendilerine fayda sağlayacağı için katılmaktadır. Sonuç olarak genelde mükâfat sağlayan ve mutlak bir profile sahip olan dini hareketler, az miktarda mükâfat sağlayan ve dağınık bir profile sahip olan hareketlere göre daha fazla destekçi kazanmaktadır.¹³⁹

Rasyonel seçimi savunan teorisyenler, insanların dindar olma sebepleri konusunda yaptıkları akademik tartışmaya materyal sağlama konusunda, din sosyolojisine pek çok katkıda bulunmuştur. Yalnızca dini ihtiyaçlar ve taleplerin meydana geldiği şekiller ile ilgilenen yoksunluk teorisine karşın sosyalleşme teorisi, her şey göz önünde bulundurulduğu zaman, insanların bilinçsiz bir şekilde nasıl din talep ettiklerini açıklamak istemektedir. Bunların aksine rasyonel teori, din tedarikçilerinin sunduğu kaynakların kullanılması ve yönetilmesinin bir farklılığa neden olduğunu savunmaktadır. Ancak bu argüman, yüksek seviyeye sahip bir etkinliğin otomatik bir şekilde başarıya ulaşacağı varsayımına uzaktır.¹⁴⁰

2.3.4. Anlam ve Aidiyet Arayışı Teorisi

Bu teori inancın, toplum tarafından paylaşılan bir anlam bütünlüğü olduğunu savunmaktadır. Bu bakımdan daha çok fenomenolojik, yorumlayıcı ve inşacı sosyoloji olarak isimlendirilen sosyoloji alanı ile ilgilidir. Bu alanla ilgili çalışmalar, insanların faydalı amaçlar oluşturmak için yeterli düzeyde neticeler vermektedir. Aynı zamanda

---

¹³⁸ Furseth ve Repstad, *age*, 202.

¹³⁹ Laurence R. Iannaccone, *Introduction To The Economics Of Religion* (California: American Economic Association, 1998), 30.

¹⁴⁰ Roof, *age*, 105.

sosyolojinin, dini kuramlarının pek çoğu hayatın anlamı, başlangıcı, sonu, ölüm, kötülük gibi temel problemleri çözmede toplum tarafından paylaşılan bir bütünlük sunduğunu vurgulamaktadır. Bu bakımdan Weber¹⁴¹ dinin bilim tarafından çözümlenemeyen şeytan, kötülük ve ölüm gibi irrasyonel yönlerini anlamlandırma ile ilgilendiğini öne sürmektedir. Durkheim¹⁴² ise, dini sembollerin benmerkezci tepkileri kontrol etme ve hayatta disiplinli olma işlevi gördüğünü ifade etmektedir. Ona göre din ve toplumun birbirinden ayrılması mümkün değildir. Kısaca bu kuram sosyal aktörlerin ortak bir inanç etrafında kendileri gibi düşünen insanlarla birlikte olması ile ilişkilendirilmektedir.¹⁴³

McGuire'ye göre insanların dindar olma sebeplerini anlamaya çalışırken, aidiyet ve anlama eşit faktörler olarak bakılması gerekmektedir. İnsanlar yalnızca nelerin anlamlı olduğunu araştırmamaktadır. Ayrıca aidiyeti ve toplumu da araştırmaktadır. Bir insan herhangi bir dini topluluk ve ideolojisi konusunda kafa yormak isterken, başkası ise Tanrıyı bulmak için yalnız başına kalmak isteyebilmektedir. Buna karşın bu iki bakış açısının da, birbirini destekleme ve kuşatma konusunda yakından ilişkilidir. İnsanlar ortak bir inanca sahipse, kendileri gibi düşünen insanları çekici bulmakta ve bu aidiyet hissiyle, dini evrenin güvenilirliğini güçlendirmektedir.¹⁴⁴

---

¹⁴¹ Weber, *age*, 285.

¹⁴² Durkheim, *age*, 143.

¹⁴³ Argyle ve Beit-Hallahmi, *age*, 148.

¹⁴⁴ Meredith McGuire, *Religion: The Social Context 5th edition by Meredith B. McGuire* (Chicago: Waveland Pr Inc, 2008), 232.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AMASYA ŞEHİR MERKEZİNDEKİ DİNİ ZİYARET YERLERİ

3.1. ŞÜCAEDDİN PİR İLYAS TÜRBESİ

Pir İlyas Türbesi, Amasya İli merkezindeki Savadiye Mahallesinde bulunan Pirlar Parkı içindeki Pirlar türbesinde bulunmaktadır. Çevresine göre yüksek bir konumda olan bu türbe Amasya'nın en çok ziyaret edilen türbelerinden birisidir.

Türbe Yukarı Pirlar Türbesi adıyla da bilinir.¹⁴⁵ Türbe içerisinde Pir İlyas'tan başka, damadı Pir Celaleddin Abdurrahman Çelebi, torunu Pir Hayrettin Hızır Çelebi ve zevcesi ile Kızları metfun bulunmaktadır. Bu nedendir ki bu alana Pirlar Türbesi denmiştir. (bkz. resim 3.1)

Amasya Kitabeleri ve Mezar Taşları kitabında türbe aşağıdaki gibi tasvir edilmiştir.

Enine dikdörtgen planlı türbenin iç mekânı, kuzey ve güney duvarlardaki payandalara dayanan iki sivri kemerle üç bölüme ayrılmıştır. Bölümlerin üzeri kubbelerle örtülüdür. Batıda kalan bölüm, kible duvarına açılmış bir mihrapla mescit olarak kullanılmaktadır. Yapımında düzgün kesme taş kullanılan türbe, cephelerinde bulunan yuvarlak kemerli pencerelerle aydınlanır. Giriş kapısı üzerinde türbenin orijinal yapım kitabesi ile II. Abdülhamit Dönemi onarım kitabesi bulunmaktadır.¹⁴⁶

Türbe alanı mekanın ortasında kalmaktadır. Sağ tarafında ve sol tarafında kadın ve erkekler için ayrılmış olan namaz kılma yerleri mevcuttur. (bkz. resim 3.6)

Türbe kapısında bir inşa kitabesi ve onarım kitabesi bulunmaktadır. İnşa kitabesi Arapça; onarım kitabesi ise Osmanlıca yazılmıştır.

İnşa kitabesinin çevirisi: Bu türbe, Gümüşlüoğlu olarak bilinen ve Şeyhlerin kutbu, araştırmacıların önderi olan Şeyh Şücaeddin Pir İlyas için 887(1482) yılında yapılmıştır.

Türbenin on satırlı onarım kitabesi:

1 Hüda Tahtında Şah-ı abdülhamid'i Payidar etsün

2 umumi itmede sayırab-u mademab ihsanı

3 hususiyle bu Dergahı muallay-ı pir ilyası

¹⁴⁵www.kulturportali.gov.tr, "Pir Sücaediin İlyas Türbesi – Amasya" erişim tarihi: 09 Ağustos 2018, <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/amasya/gezilecekyer/pr-sucaedn--lyas-turbes>

¹⁴⁶ Ali Rıza Ayar ve Muzaffer Doğanbaş, *Amasya Kitabeleri ve Mezar Taşları* (Amasya: Amasya Valiliği Yayınları, 2016), 43.

- 4 edüp ihya serapa böylece ol bani sani
- 5 zuhur itti rumuzu evliya tahte kubab-ı
- 6 evc-ü kubbe içinde setrolundu kutbu rabbani
- 7 nola ol sai-i hayratı hayrile bekam eyle
- 8 kabul et der-keremkerde hizmet-i abdülhamid hanı
- 9 sebatı bir adet tarh et çıkar bu mısra-ı tarih
- 10 tamam oldu bu ca'yı dilküşayı ba avn'-i rabbani

Türbe önce Gümüslü Zade Ahmet Paşa tarafından bir oda olarak yapılmış olup, 890 (1485) da Sultan II. Beyazıt Han tarafından kargir olarak yapılmıştır. Merzifon'daki iki köy, bu türbeye vakfedilmiş ve mütevelliliği adı geçen Gümüszade Ahmet Paşa'nın torunlarından Hayrettin Hızır el halveti Hazretlerinin torunlarına tahsis edilmiştir.

Bu türbeyi, Gümüszade İbrahim Paşa da 1100'da (1689) yeniden tamir ettirmiştir. Daha sonraları tekrar tekrar zelzeleye maruz olarak etrafında gevşeklik olması, nazarı dikkate alınarak 1312'de (1894) tamamen yıkılmış ve kolağası Hurşit Bey'in gayreti, bütün yerli halkın nakdi yardımları ve Sultan Abdülhamit Han'ın vakıfların da yeterli miktarda meblağın verilmesi sayesinde, etrafı tesviye edilmiştir.¹⁴⁷

Türbede eski vaziyeti muhafaza edilmek suretiyle, yan tarafları kadın ve erkeklere mahsus birer mescit ve ortası türbe olmak üzere yeniden yapılmıştır. Eski türbenin kuzeyinde bulunan batı penceresi önünde ümmetin büyüklerinden birkaç zatın mezarı olduğu halde yeniden yapılışı esnasında bunlar tesviye edilmiş ve üzerlerine türbedara mahsus oda yapılmıştır.¹⁴⁸

Timur ordusu ile Osmanlı ordusu arasında meydana gelen Ankara Savaşı'nda Osmanlı tarafından yenilgiye uğraması üzerine Sivas'tan sonra Amasya'yı da işgale gelen Timur heyeti ile Pir İlyas menkıbesi Durma'nın kitabında şöyle geçmektedir:

Abdülhalim Durma'nın Evliyalar Şehri Amasya kitabındaki menkıbeye göre:

Müftü Gümüslüzade İlyas'ı Aksak Timur ile işte tam bu noktada karşı karşıya getirir. Önemli bir askeri kuvvet ile Amasya'ya gelen Numaneddin ül Cebbar el Mutezili adında faziletli bir zatın başkanlığındaki heyet, Amasya ulemasını imtihana davet eder. Akli ve nakli ilimlerden on tane zor soru soracaktır. İyi cevap verildiği takdirde Amasya halkı zulüm görmeyecek, aksi takdirde Sivas gibi Teymurlenk'in ordusu tarafından vurulacak, kılıçtan geçirilecektir. Şücaeddin İlyas Amasya'daki ilim heyetini toplar ve bu davete icabet eder. Sorulan sorulara tereddütsüz, gayet ikna edici cevaplar verir. Timur'un heyeti bu durum karşısında

¹⁴⁷ Abdizade, *age*, 152.

¹⁴⁸ Abdizade, *age*, 153.

hayrete düşer ve Amasya ve halk böylece büyük bir felaketten kurtarılmış olur. Timur, Şücaeddin İlyas'ın ilmi derecesini takdir eder ve şehzadesi Kara Mehmet'e bir fermanla birlikte onu ve yeğeni Mevlana Şemseddin Ahmed'i Şirvan'a gönderir (1402). Amasya'da boşalan müftülük makamına da İlyas'ın oğlu Gümüştüzade Celaleddin Abdurrahman Çelebi getirilir. Şirvan'da bir müddet tedris ile meşgul olmakla birlikte Sadreddin Hayayi'nin meclislerine de katılan Şücaeddin İlyas, burada ahz-ı tarikat eyler. Velilerin hayat hikayelerini anlatan eserlerde onun tasavvuf alanındaki kudretinden övgüyle bahsedilir. Vaktiyle bir rüsum uleması olmaktan mana alemlerinin sırlarına vakıf bir Hakk aşığı olma yoluna geçişi, aslında hiç de kolay olmamıştır. Arif-i billah Sadreddin Hayayi'nin sohbetiyle şereflendiği ve onun yanında kırk gün halvette kaldığı sıralarda, nefsin istediği şeyleri yapmamanın ve nefsin istemediklerini yerine getirmenin zorluklarını yaşar. Hocasının ümmi oluşu, müridin teslimiyetini adeta imkansız kılar. Yalnız başına yürümenin mümkün olmadığını da düşünerek, aynı zamanda alim bir zat olan Zeynüddin Hafi'ye gitmeye karar verir. Fakat rüyasında alemlerin efendisini görür. Peygamber efendimiz ona şöyle buyurur; Ey İlyas! Kalbinden başka sevgileri çıkar. Şu anda zamanın en hayırlısı Sadreddin Hayayi'dir. Hizmetine koş. Uyanır ve yaptığı hatayı kabul eder. Tövbe edip Sadreddin Hazretlerinin huzuruna koşar. Keramet ehli müridin talebelerine, Pir İlyas geliyor, onu karşılayın, dediği anlatılır. Önünde diz çöken müridine de, Peygamber efendimizin yol göstermesi nimetine herkes nail olamaz, diye buyurarak gördüğü rüyayı bildiğini işaret eder. Bundan sonra Pir İlyas'ın şeyhinin hizmetinde kalıp mücahede ve riyazetle meşgul olduğu anlaşılıyor.¹⁴⁹

Timur 1405 senesinde öldükten bir süre sonra Pir Şücaeddin İlyas, yeğeni ile beraber Şirvan'dan Amasya'ya dönmüş, burada Taciiyye ismi ile ünlenen Yakut Paşa tarafından inşa edilen Gümüştü Cami yakınlarındaki Gümüştüoğlu Dergahında öğrenci yetiştirmek, peygamberin ahlâkını yaymak ve anlatmak sureti ile Halveti Tarikatı adına çalışmıştır. Yaşam tarzı ile çevresindekiler için bir örnek olmuştur. Ona evliyanın alâmetleri sorulduğu zaman cevap olarak, söz söylemek gerektiğinde, evliyanın nasihat veren kişi olduğunu, boş işlerle uğraşmadığını söylemiştir. Evliya ayrıca Kuran okuduğu zaman, dinleyen kişilerin kalplerini yumuşatmaktadır. Pir İlyas, uzun yıllar Amasya'da hizmet vermiştir. Ölümünden sonra gösterdiği kerametler oldukça anlamlıdır. Bağ evinde bir sofada ölü yıkanırken, sofanın bir ağacı kırılır. Oradaki insanların üzerine düşerken Pir İlyas doğrularak bir eli ile ağacı tutarak kaldırır ve tekrar yerine uzanır. Cenazede bulunan kişiler, bu durumu görünce hayretler içerisinde kalıp, kendilerinden geçerler.¹⁵⁰

Türbe yanında senelerdir çorap, eşarp, tespih ve benzeri eşyalar satan K.K.29 ile yaptığımız görüşmede, cuma günleri özellikle cuma namazından önce kadınların

¹⁴⁹ Abdülhalim Durma, *Evliyalar Şehri Amasya* (İstanbul: Kişisel Yayınlar, 2008), 8.

¹⁵⁰ Durma, *age*, 9.

türbeye çok ilgi gösterdiklerini, türbede dualar ettiklerini dileklerde bulduklarını belirtmiştir.

Ayrıca türbenin bulunduğu caminin dış duvarının kenarında iki adet yanan mum dikkatimizi çekmiştir. (bkz. resim 3.2)

Mumları neden diktiklerini sorduğumuzda K.K.30 bu uygulamadan, kilise adetlerine benzediğinden dolayı rahatsız olduğunu belirtmiştir. Başka bir görüşmeci K.K.31, bazı kişilerin dileklerinin kabul olacağı inancıyla ‘dilek mumu’ olarak diktiklerinde ifade etmiştir.

Cuma namazı öncesi türbenin bulunduğu camiye girdiğinde türbenin sol tarafı tamamen kadınlarla dolu, sağ tarafı ise erkeklerle dolu haldeydi. Diğer camilerdeki durumun aksine cuma vakti dahil olmak üzere kadınlar camiden ayrılmamışlardı.

Cami imamı K.K.32 görüşmemizde, kadınların özellikle Cuma namazlarında camiyi boşaltmadıklarını belirtmiştir. Ziyaretçiler tarafından, türbenin pencere küpeştelere ve çıkışına kutu kesme şekerler bırakılmıştır. K.K.33, K.K.34, K.K.35’e kesme şekerleri dağıtma nedenlerini sorduğumuzda, dilek ve duada bulduklarını dualarının kabul olması için üç Cuma boyunca türbeye gelip dua ettiklerini ve üçüncü cumada da bu şekerleri cuma namazı çıkışında dağıttıklarını belirtmişlerdir.

Türbeyi ziyaret etme nedenleri arasında; askere gidecekler dua etme, evlenmek için kısmet arayanlar dua etme ve dilemek, herhangi bir hastalıktan mustarip olanlar şifa bulmak amacı ile ziyaret etmektedirler.¹⁵¹ Yine bazı kadınların Cuma namazı çıkışında poşetlerle kesme şekerlerini dağıttıklarını gözlemlenmiştir. (bkz. resim 3.3.-3.5.)

Görüşme yapılan K.K.36, Türbeye her cuma gelmeye çalıştığını belirtmiştir. Büyüklerinden duyduğu menkıbe ise şu şekildedir, türbede yatan Pir Hazretleri hem insanlara hem de cinlere ders veriyormuş. Bir gün Pir’in öğrencilerinden biri namaz kılarken yılan kılığına girmiş cinin biri öğrencisinin yanına gelmiş, öğrenci de yılanı öldürmüştü. Bunun üzerine çocuklarını öldürmeleri nedeniyle cinler arasında bir kargaşa çıkmış ve bir mahkeme kurup Pir hazretlerini mahkemeye çağırmışlar ve öldürülen çocuklarının bedelini istediklerini belirtmişler. Pir hazretleri bu konudan haberi olmadığını önce mektebine gidip öğrencileri ile görüşmesi gerektiğini belirtmiş. Mektepteki öğrencilerine olağandışı bir şey görüp görmediklerini sormuş. Öğrencisi olayı anlatmış. Pir hazretleri cinlerin mahkemesine çıkıp namaz kılarken cininiz yılan

---

¹⁵¹ K.K.32

kılığına girerek öğrencisiyle çok uğraştığını, onu korkuttuğunu söylemiş ve hiç kimsenin namaz kılan biriyle uğraşmaması gerektiğini belirtmiş. Bunun üzerine öğrenci mahkemeden beraat etmiş konu kapanmıştır.

Bir başka ziyaretçi K.K.37, türbeye girerken sesli bir şekilde “Muhterem Pir Efendi sen annemin akıl sağlığını ve bizleri koru, bize sahip çık” şeklinde dua etmiştir. Çıkarken ise türbe kapısının mermerlerini öperek dualar etmiştir. Ziyaretçi ile görüşmemizde türbeye her cuma gelip dualar ettiğini, yatan zatın çok değerli ve muhterem bir zat olup sayesinde dualarının kabul edildiğini belirtmiştir.

Torunu ile gelen K.K.38’e ziyaret amacı sorulduğunda, torununun hiperaktif olduğunu ve buraya gelen çocukların iyi olduğunu duyduğunu, torununu da iyi olması için yanında getirdiğini belirtmiştir.

K.K.39 ile görüşmemizde, kardeşinin üç gündür hastanede olup doğum yapamadığını, aslında türbelerin bir gücü olmadığını da bildiğini fakat çaresiz kalıp komşularının yönlendirmeleriyle türbeye gelip kilit açıp daha sonra o kilidi ırmağa atması gerektiğini, bu sayede kardeşinin iyi olmasını temenni ettiğini belirtmiştir.

Türbenin önünde bulunan büyük ve eski bir ağacın (Davn ağacı) meyvesinin üç defa yenildiğinde, çocuğu olmayan kadınların çocuğu olacağına inanılmaktadır.¹⁵² Cami İmamı K.K.32’nin belirtmesine göre günümüzde hala bu ağacın meyvesini yemeye gelen kadınlar mevcuttur. (bkz. resim 3.1)

K.K.35’in belirtmesine göre, bu ağacın dallarından alıp kenarlarını yakıp süsleyip nazar için evlerinde ve yanlarında bulundurulmaktadır. Yanında da bulunduğunu belirtip fotoğrafını bizimle paylaşmıştır.

K.K.32 tarafından, türbe yakınında bulunan yuvarlak bir taş yapının içine doğru bağırıldığında sesin yankısının karşıdan duyulduğunda dileğinin gerçekleşeceğine inanıldığı; sesin yankısının duyulmadığında ise dileğinin kabul olmayacağına inanıldığı inancının da yaşandığı belirtilmiştir.

3.2. EHLİ HATUN TÜRBESİ

Ehli Hatun Türbesi, Amasya Merkez Kurşunlu Mahallesi Karacaoğlan caddesinde demir yolunun hemen yukarısında bulunmaktadır. Ehli Hatun, Amasya Emiri, Şadgeldi Paşazade Divitdar Ahmet Paşa'nın kıymetli kızıdır. 871’de (1467)

---

¹⁵² K.K.35; K.K.40

Türbeyi ve onu tamamlayan diğer yapıları, bina ettirerek vakıflarını tanzim etmiştir. Türbenin içinde bulunduğu oda, yıkılmış olduğundan, kabri açık kalmıştır kitabesi yok ise de vakfiyesinde Türbesi zikredilmektedir.¹⁵³ Bu ziyaret yeri kadınların ziyaret ettiği meşhur bir yerdir

Türbe tek katlı küçük bir evin içerisinde. Bahçe kapısından girildiği zaman bir avluda mermer sandukalar vardır. Ehli Hatun Türbesi bir oda içerisinde. Hazire içinde iki mezar bulunmaktadır. Mezarlar, şahideli ve sandukalıdır. Mezarlardan birinin baş tacının iç kısmında 894 (1488) tarihi yazılıdır. Diğer mezarın baş tacında ise 830 (1427) tarihi yazılıdır. Taşların bazı yerleri kırılmış onarılmış olsa da taş işçiliği dikkat çekicidir. (bkz. resim 3.8)

Yanında ziyaretçilerin namaz kılması içinde bir oda mevcuttur. Ayrıca türbe bahçesinde “Dilek Kuyusu” adı verilen bir kuyu da bulunmaktadır. (bkz. resim 3.9-3.10-3.11)

Türbeye ziyarete gittiğimizde türbenin dış avlusunun kapısı kilitliydi ve kapısında bir telefon numarası mevcuttu. Telefon vasıtası ile türbenin kapısını açtırılmıştır. Selamet Hatun Türbesinde olduğu gibi halkın sahiplendiği, sorumluluklarının mahallece üstlenildiği bir türbe görüyoruz. Civar halk bu şekilde türbe ile ilgilenmenin çok hayırlı bir görev, sevap getiren bir eylem olduğu belirtilmiştir.

K.K.17 tarafından kapı açılmıştır. Dokuz yıldır türbeye sahip çıktığını, türbenin bakımını yaptığını, gelen vatandaşlar ile ilgilendiğini belirtmiştir. Demir kapıyı açtığımızda hemen kapının önünde poşet içinde kesme şekerler ve çay paketleri mevcuttu. Türbeye gelen insanların bu malzemeleri hayır için bıraktıklarını, türbe bahçesinde çay demleyerek gelen kişilere ikram ettiğini belirtmiştir.

Ehli Hatun’un mezarının bulunduğu yer oda olarak çevrilmiş bir şekildedir. Türbe kapısının sağında bulunan mezarın Ehli Hatun’un aşçısının mezarı olduğunu, türbenin önündeki mezarın da hizmetçisinin mezarı olduğunu ve bahçe kapısının girişindeki Mustafa Çelebi yazan mezarın da Ehli Hatun’un kapıcısına ait olduğunu belirtmiştir. K.K.17, bahçeye girdiğinde tüm mezarlara selam verdi. Buraya gelip dilek dileyenlerin hepsinin dileğinin kabul olduğunu belirtmiştir. Hastası, sıkıntısı, derdi olanların buraya gelip dileklerini dileyip dualarını edip gittiklerini belirtmiştir. Ayrıca önemli bir detayın da üç gün art arda gelip aynı dileklerde bulunmaları gerektiğini

---

¹⁵³ Abdizade, *age*, 149.

belirtmiştir. Türbenin bulunduğu bahçede oturma yerleri, bir kaç odalı bir müstemilat mevcuttur. Burada çay, semaver, bardak gibi malzemelerin bulunduğunu, gelenlere çay yaptığını belirtmiştir. Ayrıca dileği kabul olanlardan bazıları, dileğim kabul olursa burada yemek vereceğim gibi bir adak adadığını onların da yemek getirdiğini ve buraya gelenlere ikram ettiklerini belirtmiştir. Hatta bir milletvekilinin milletvekili olmadan önce milletvekili olmayı dilediğini milletvekili olduktan sonra da gelip burada adadığı kurbanı kestiğini belirtmiştir. Ve bu türbeye daha çok Merzifon ve Tokat'tan geldiklerini de eklemiştir.

Dilek kuyusundan ise bir kovayla su çekip hastalığı veya sıkıntısı olanlara verdiğini suyu alanların bu su ile yıkandığını daha sonra hastalıklarının iyileştiğini belirtilmiştir. Daha çok ruhsal hastalıkları olanların, çocuklarının çok hareketli/hiperaktif olduğunu söyleyenlerin buraya geldiğini ve geldikten sonra iyi olduklarını belirtilmiştir.¹⁵⁴

Ayrıca dilek kuyusu üzerine battaniye örtüp ve dilek dileyen kişinin başını örtünün altına sokup kuyuya bakmasını, kuyunun içinde bir ışık, yıldız, aydınlık veya bunun gibi bir işaret görürse dileğinin kabul olacağına inandıklarını belirtmiştir. Mesela K.K.19 kuyunun içinde Kabe'yi gördüğünü yakın bir zaman sonra da Kabe'yi ziyaret ettiğini de belirtmiştir. (bkz. resim 3.11-3.12)

Türbe genellikle kadınlar tarafından, haftanın her günü özellikle cuma günleri yoğun bir şekilde ziyaret edilmektedir. Hayır duası ve çeşitli dilekler için ziyaret edilmektedir K.K.20, Ehli Hatun türbesinde en fazla istenilen ve dua edilen konuların; evlenmek isteyen kadınların kısmetinin açılması veya çocuk isteği olduğunu belirtmiştir.

Rivayetlere göre Ehli Hatun sandukası, yakınında yatmak isteyen kişileri uyutmamaktadır. Hayattayken Ehli Hatun kedileri çok sevdiği için, türbeye gelen kişiler kedilere kötü davrandıkları zaman, o kişinin rüyasına 7 gece girerek, türbeden uzaklaştırmaktadır.¹⁵⁵ Ziyaret yerinde görüştüğümüz K.K.18 ve K.K.21 de aynı şekilde bu mekanda hayvanlara kötü davranan kişilerin, türbede yatan Ehli Hatun tarafından rüyalarında uyarıldıklarını belirtmiştir.¹⁵⁶

---

¹⁵⁴ K.K.17

¹⁵⁵ Köken, *age*, 8. ; K.K.17; K.K.20

¹⁵⁶ K.K.18; K.K.21

3.3. ŞEYH İSMAİL SİRACEDDİN ŞİRVANİ TÜRBESİ (YUKARI TÜRBE)

Türbe, Amasya merkezde Şamlar Mahallesi'nde yer almaktadır.

Türbe inşa kitabesinde belirtildiği üzere Osmanlı Sadrazamlarından Şirvanlı Zade Mehmet Rüştü Paşa tarafından 1283'te (1867) tarihinde yaptırılmıştır.

Türbe kare planlı olup türbenin bitişiğinde yine kare planlı küçük bir cami bulunmaktadır. Türbeye caminin içinden girilmektedir. Türbe içerisinde Şirvanlı Şeyh İsmail Siraceddin ve oğlu İstanbul Kadısı Seyyid Ahmet Hulusi Efendi le damadı Hacı İsa Ruhi Efendi'nin mezarları yer alır. (bkz. resim 3.13-3.14)

Böcekçi, Amasya Evliyaları kitabında Şeyh İsmail Siraceddin Şirvani ile ilgili aşağıdaki bilgileri belirtmiştir.

İsmail Siraceddin Şirvani hazretleri, Hicretin 1197 (1782/83) yılında Rusya'nın, Şemahi kazasına bağlı Kürtemir'de dünyaya gelmiştir. Dönemin önde gelen alimlerinden hadis ilmini, felsefi ilimleri, fıkıh ilmini tahsil etmiştir. Bağdat'ta Mevlana Halid Bağdadi Hazretlerine intisab eyleyerek, zahiri ve batını ilimleri neşretmek üzere görevlendirilmiştir. İsmail Şirvani'nin başlattığı tasavvufi faaliyet kısa zamanda bütün Kafkasya'da süratle yayılarak daha sonra İmam Şeyh Şamil'in şahsında bayraklaşan Müridizm hareketine başlangıç oluşturdu. Faaliyetleri Rusya'nın siyasi politikalarına uymadığı için, Rusya tarafından evvela yakın müritleri hapsedilip sürgün edildi. Şeyh İsmail Şirvani'nin bölgedeki nüfuzundan korkan Rus idaresi bir taraftan da O'nu tazyik etmeye başladı ve Şirvan'ı terk etmesini istedi. Bu baskılar neticesinde önce Ahıska'ya sonra ise Anadolu'ya Amasya'ya göç etti. Amasya'da geçirip, orada 1847 (H.1264) senesinde çıkan kolera salgımından bir Ramazan ayında vefat etti. Siraceddin mahlası Hazreti Mevlana Halid Bağdadi tarafından verilen bir lakaptır. Alimler arasındaki lakabı, Fakirullah, Kutbu'l-Aktab, Gavsü'l-Enam, Seyyid Ennüceba, Şah İsmail Şirvani, Hazreti Mevlana diye çağrılır. Denizli Kasabası'ndan Şeyh Hacı Ahmet Efendi ve yukarda ismi geçen Mir Hamza Nigari bu zatın halifelerindedir. Akli ve nakli ilimlerde zamanının emsalsiz bir bilgini olduğu, özel olarak fıkıh ilminde bir kaynak teşkil eder derecede bilgiye sahip olduğu anlatılmaktadır. İsmail Şirvani hazretleri, gayet alçak gönüllü, itaatkâr, saygılı, Şah Nakşbend meşrep, hikmet sahibi, Hakka ulaştıran, eğitici bir mürşitti. Kabirleri Amasya'da Şamlar Mahallesinde, oğlu Rüştü Paşa tarafından yaptırılan türbededir.¹⁵⁷

Türbe yanında bulunan cami imamı K.K.16 ile görüştüğümüzde, Türbeyi ziyaret edenlerin genelde Azerilerin olduğunu, Azerilerden bir kısmının ehli sünnete uygun olarak türbeyi ziyaret edip dua edip gittiğini bir kısmının ise türbeye girişte emekleyerek veya yerleri öperek türbeye girdiklerini ve bazı kişilerin türbelerin sandukaların üzerine tespih bırakıp bu tespihleri üzerlerine sürdüklerini yine çocuğu olmayan bazı bayanların çamaşırlarını sandukaların üzerine bırakıp daha sonra bunları geri aldıklarını ifade etti. Genellikle yaz döneminde gelen Azeri grupların bu

¹⁵⁷ Turan Böcekçi, *Amasya Evliyaları* (Amasya: Lazer Ofset Matbaa, 2002), 68.

davranışlarının dinimizle ilgili olmayan bu adetlerini engellemeye çalıştığını ifade etmiştir.

K.K.16'nın ikazlarına rağmen bazı grupların yaptığı bidat davranışlarına devam etmesi, bu uyarıları düşünmeden kendi inandığına bağlı kalması ve bu inanç alanına hiçbir gücü kabul etmemesi ayrı bir araştırma konusudur.

3.4. HAMDULLAH EFENDİ TÜRBESİ

Hamdullah Efendi Türbesi, Amasya il merkezi Sofular Mahallesi, Çevikçe Sokakta bulunan Hamdullah Efendi Cami yanında bulunmaktadır. Türbe inşa kitabesine göre 1847 yılında yapılmıştır. Türbenin inşa kitabesi giriş kapısının üzerinde bulunmaktadır. Duvarları moloz taştan örme olan türbenin cephesi sıvalı bir haldedir. Türbenin duvarları ve kubbe içi hiç boş yer kalmayacak şekilde süslenmiştir. Türbenin içinde üzeri yeşil örtülü iki sanduka bulunmaktadır. Sandukalardan biri Hamdullah Efendi'ye, diğeri eşi Güleser Hanım'a aittir. (bkz. resim 3.15-3.17)

Türbenin içerisi oldukça gösterişlidir. Duvarları yeşil kahverengi tonlarında özel bir boyama tekniği ile boyanmıştır. Belirli bir kompozisyona sahip olan resimler mevcuttur. Özellikle pencere kenarlarında çiçek figürleri kullanmıştır. Yerde halılar serili olup, tavanda iki tane avize asılı bulunmaktadır. Duvarlarda çerçevesi bir şekilde Hz. Ali'nin ve Hacı Bektaşî Veli'nin resimleri bulunmaktadır. Ayrıca kapsamlı bir soy ağacı mevcuttur. Türbe duvarlarının üst kısımlarında On iki İmamların isimleri yer almaktadır.

Türbe girişinde bulunan bilgilendirme tablosuna göre:

Hamdullah Efendi, Hacı Bektaş-ı Veli Dergahının 23.Postnişin'idir. Hamdullah Çelebi, Pir Hamdullah Efendi olarak da anılmaktadır. 1767'de doğup, 1836 yılında vefat etmiştir. Babası Seyyit Şeyh Feyzullah Çelebi'dir ve onun 1824 yılında vefatı üzerine posta oturmuştur.¹⁵⁸

Asıl adı Mehmet Hamdi olan Hamdullah Efendi, Bektaşî Tekkelerinin ve Yeniçeri Ocaklarının kapatılmasının sonucunda, Osmanlı Padişahı II. Mahmut tarafından 1828 tarihli ferman ile Amasya'ya sürgün edilmiştir.¹⁵⁹

Ölümünden sonra Hamdullah Efendi için Amasya'da bulunan Aleviler, 1847 senesinde mezarının üstüne bir türbe yapmıştır.¹⁶⁰

¹⁵⁸ Türbe Girişinde Bulunan Bilgilendirme Tablosu.

¹⁵⁹ Baki Öz, *Alevilikle İlgili Osmanlı Belgeleri* (İstanbul: Can Yayınları, 1995), 84.

Kare planlı ve tek kubbeli bir şekilde düzenlenen türbe avlu duvarı ile çevrili olup mum yakmak için ocak (bkz. resim 3.16) ve kurban kesim yeri gibi özel bir bölgeye de sahiptir. Türbenin hemen yanında ise 2012 yılında inşa edilen Cem Evi bulunmaktadır.

Türbenin giriş kapısı üzerinde inşa kitabesinde Osmanlı Türkçesi ile yazılmış şu 5 satır bulunmaktadır:

1. Hacı Bektaş Veli Dergahının postnişini,
Hünkar evladı ve evliyalar şahının neslinden
2. Şüphesiz Hz Hüseyin'in Yüce soyundan,
Oniki imamın hizmetkarı, yokluk ve fakirlik sahibi
3. Hidayet Feyzi'nin görüntüsü, Mürşidi Kamil idi.
Onun Kemal aynası tüm müritlerine Hakk'ı gösterir oldu.
4. Ziyaretçiler kabrini ziyaret etsin ki,
bu esnada onun Al-i Abasıyla batınen yüz yüze gelsin
4. Hafız, 14 masumun noktalı harflerinden,
Hamdullah Efendi'nin hakka yürümesine tarih düşürdü.
5. Sene Hicri 1263/ Miladi 1847

Türbenin içine girdiğimizde Hazreti Ali'nin resimleri, kılıcının resmi farklı anlatılara sahip resimler dikkat çeker. Onun dışında Hacı Bektaş Veli'den başlayan postnişin silsile ağaçları duvarlarda mevcuttur.

Türbenin bahçesinde ayrıca Hamdullah Efendi Yardımlaşma Derneği binası mevcuttur. Türbe girişinde kapaklı demir bir ocak içerisinde mumların yandığını gözlemlenmiştir ayrıca türbeye giren kişilerin türbeye girerken eğilip o şekilde girdiklerini gözlemlenmiştir. Türbeyi neden ziyaret ettikleri ile ilgili görüşme yapmak isteğimizi belirttiğimizde, bilgi vermek istemediklerini, gerekli bilgileri dernekten alabileceğimizi ifade etmişlerdir. Dernekte bulunan kişilere K.K.26 ve K.K. 27, neden mum yaptıklarını sorduğumuzda, türbelere dilek ve isteklerinin gerçekleştiğinde mum yaktıklarını, mumun aydınlığı ferahlığı ifade ettiğini anlatmışlardır. K.K. 27, Postnişin Alevi-Bektaş postnişi olduğunu, Hacı Bektaş Dergâhından Hamdullah Efendi'nin sürüldüğünü onun yerine Nakşibendi Şeyhinin posta atandığını belirtmiştir.

Hastası olanlar, askere gidecekler, gelin ve damatlar düğünden önce türbeyi ziyaret ettiklerini, hastalığı olanların doktora gittikten sonra burayı ziyaret ettiğini şifa

---

¹⁶⁰ Doğanbaş, *age*, 94.

bulunca adağını türbeye adadıklarını ve yerine getirdiklerini, kimisinin koyun, kimisinin tavuk kesme adağı olduğu gibi kimisinin de bir mum yakma adağı olabildiğini belirtmiştir.¹⁶¹

K.K.25 ile yaptığımız görüşmede Hamdullah Efendinin, Bektaşî tarikatının postnişini olmakla birlikte aynı zamanda yüreği ve kalemi güçlü bir hak aşığı olduğunu, şiirlerinde en başta insan sevgisi olmak üzere, Ehl-i Beyt, Kur'an, tevhid ve On iki imamlar ön planda yer aldığını belirtmiştir. Kendisi zaman zaman bu ziyaret yerine gelip çevresiyle sohbet etme imkânı bulunduğunu belirtmiştir.

3.5. HALKALI EVLİYA TÜRBESİ

Halkalı Dede Türbesi, Amasya Merkezde Şehirüstü Mahallesinde Halkalı sokakta bulunmaktadır.

Türbe, inşa kitabesine göre 879 (1475) yılında yapılmıştır. Dört ayak üstüne oturmuş bir kubbeyle güney cephesi hariç açık kenarlara sahip, baldaken tarzında inşa edilmiş olan türbenin başındaki kitabede yazılı olduğu gibi Şadgeldi Paşa'nın torunları arasında olan Reis-ül Asker Burak Bey'in kızı Şahruze Hatun'un mezarı vardır.

Çeşitli kaynaklarda belirtildiği üzere türbenin altında bulunan bir mahzende Şahruze Hatun'un mumyası bulunmaktadır. Türbenin içerisinde bulunan sandukanın kuzeyinde önceden iki taş bulunmaktaydı. Bu taşların kenarındaki halkalar yüzünden bu türbeye Halkalı Evliya Türbesi adı verilmiştir.¹⁶² (bkz. resim 3.18 - 3.19 - 3.20)

Türbe bu dört sütun altında açık alanda olmasına rağmen sandukanın üzerinde düzgün bir şekilde 5-6 adet seccade serili haldedir ve baş taşının üzerinde bir yemeni serili bulunmaktadır.

Türbenin ortasında bir sanduka bulunmaktadır. Saru Hatunun naaşı sandukanın altındaki mahzende bulunmaktadır. Bu mahzen, türbenin büyüklüğünde olup orta yerinde, üstü açık olan tabuttaki naaşın, sararmış olduğu halen görülebilmektedir. Sandukanın kuzeyinde siyaha yakın, dikdörtgen biçiminde, birbiriyle karşı karşıya duran iki taş mevcuttur. Bu taşların kenarlarında ikişer demir halka bulunmaktadır. Bu demir halkaların takılı olduğu taşlar, mahzenin ağızdadır. Gerekli zaman, bu halkalarla tutulup taşlar kaldırılır ve mahzen açılır. Bu halkalara, yürüyemeyen çocukların ayakları, üç hafta cumartesi günleri takılırsa, Allah'ın izniyle, yürüdükleri

¹⁶¹ K.K.28.

¹⁶² Doğanbaş, *age*, 65.

itikadı yerleşmiş olduğundan, kadınlar tarafından, bu halkalardan dolayı Saru Hatun Türbesine Halkalı Dede namıda verilmiştir.¹⁶³

Görüşme yaptığımız K.K.22 ve K.K.23 , türbeye genelde, yürüyemeyen çocukların getirildiği, dualar okunduğu, çocukların ayaklarının dualar eşliğinde üçer kez halkalara sokulup çıkartıldığı ifade edilmiştir. Bu türbeye gelen çocukların kısa sürede yürüdüğü halk arasında bilinen ve inanılan bir konu olduğu belirtilmiştir. Ayrıca çocuklar yürüdükten sonra türbeye kişinin maddi imkanınca kurban kesip dağıtıldığı ifade edilmiştir.¹⁶⁴

Diğer bir görüşmecimiz K.K.24 ise kısmetinin açılması için de türbe ziyareti yapan akrabalarının olduğundan bahsetmiştir. Aynı zamanda çocukların yürümeye başlamasının ve herhangi bir nasibin türbe ziyaretiyle ilgisinin olmadığını her şeyin vericisinin Allah olduğunu, istememiz gereken, ibadet etmemiz gerekenin de Allah olması gerektiğini belirtmiştir.

2014 yılı içerisinde türbede yapılan bir onarım sırasında, sandukanın yanında yer alan ve üzerinde birer madeni halkanın bulundu kesme taş kapaklardan birisinin yerinden kaldırılmasıyla türbenin Mahzen/cenazelik bölümü açığa çıkarılmıştır. Burada yapılan incelemede, içeride oldukça yoğun bir toprak birikintisinin bulunduğu görülmüştür. Ancak bu mahzen içerisinde var olduğu belirtilen mumyaya rastlanılmamıştır. Cenazelerin Doğu köşesine toplanmış bir vaziyette yetişkin insan kemikleri ve Kafatası parçaları görülmüştür. Batı köşesinde ise, bir çocuğa ait olduğu düşünülen ve kısmen toprak yüzeyinde olan küçük bir kafatası bulunduğu belirtilmiştir.¹⁶⁵

Yazılı kaynakları incelediğimizde bu türbede metfun bulunan kişinin bir kadın olmasına rağmen halk arasında Halkalı Dede olarak bilinmesi, bir Paşa kızı olan ve yazılı kaynaklarda herhangi bir keramet ve velilikle bağdaşan bir bilgi olmamasına rağmen bu türbenin kutsallaştırılması ve mübarek sayılması insanların bir kısmının sorgulamadan sadece çevresinden duyduğuna inanması ve buna yönelik eylemde bulduklarını göstermektedir.

---

¹⁶³ Abdizade, *age*, 158.

¹⁶⁴ K.K.22; K.K.23.

¹⁶⁵ Doğanbaş, *age*, 65.

3.6. SELAMET HATUN TÜRBESİ

Selamet Hatun Türbesi, Amasya şehir merkezinde bulunan Pirinççi Mahallesi, Selamet Hatun Sokaktadır. Türbede Amasya kadısı 'Molla Beylik' diye de tanınan Nizameddin Abdurrahman Çelebi'nin faziletiyle tanınmış kadınlardan olan Selamet Hatun metfundur. 1453 yılında yaptırmış olduğu Nakşibendi Tekkesi olan Ya Vedud Tekkesi'ni, Şefik Paşa'nın kendi mülkiyetine geçirek bahçe haline getirdiğinden tekke ortadan kaybolmuş fakat türbesi muhafaza edilmiştir.¹⁶⁶

Kare planlı üzeri kubbeli bir türbe olup, yolun kodundan dolayı zeminden biraz aşağıda kalmıştır. Türbenin köşeleri düzgün kesme taş diğer yerlerde moloz taş malzemeye yapılmıştır. Kubbesi ve kirpi saçakları kiremit ile kaplanmıştır. (bkz. resim 3.21 - 3.22)

Türbenin içi temiz ve bakımlı görünmektedir.

K.K.13 ile yaptığımız görüşmede, 35 senedir türbenin bitişiğinde ikamet ettiğini, türbenin temizliğini yaptıklarını ve türbe ile sürekli ilgilendiklerini, ışıklarını kontrol edip, kapısının açık/kapalı durumunu takip ettiklerini belirtmiştir. Daha önceden türbeye gelip mum dikenler, bez bağlayanlar, kağıt bırakanların olduklarını bu kişilere yaptıklarının dinen doğru olmadığını devamlı anlattıklarını ve artık bu tarz uygulamaların görünmediğini ifade etmiştir. Fakat bunları söylerken bir yandan da türbede yatan zatın duasının kabul olacağını, insanlara şefaate edeceğini de belirtmektedir.

Görüşme yaptığımız K.K.13 yaşadığı bir olayı şu şekilde anlatmıştır: Bir gün oğlu önemli bir sınavına gidecekken uyuyakaldığını, bir kadının gelip kendisini uyandırdığını annesine söylemiş. Annesi evde kimsenin olmadığını komşusunun da evde olmadığını belirtip bu gizemli durumu bitişiklerinde bulunan Selamet Hatun Türbesinde yatan zata yorduklarını bize aktarmıştır.

Türbe ile ilgili halk dilinde dolaşan başka bir hikaye ise şöyledir: Hz Nuh'un (a.s) bedduası ile tufan meydana geldiği esnada, Nuh'a (a.s) iman ettikleri halde, tufandan haberi olmayan Selamet Hatun'un inekleri, yağmurun yağmadığı bir günde, ayakları ve diz kapakları yaş bir vaziyette gelmişler. Selamet Hatun buna şaşırıp yaşlığın sebebini sormuş. İneklerden Tufan'ın vuku bulduğunu haber aldığı anda İnekler helak olmuş kendisi ise kurtulmuş ve buna hamdüsena etmiştir. Bundan dolayı kendisine de

---

¹⁶⁶ Abdizade, *age*, 160.

Selamet Hatun denilmiştir. Ayrıca bu zat mübarek inekleri içinde bir türbe yaptırmış bunun adına da İnekler Türbesi denmiştir.

Selamet Hatun 9.Hicri asırda, İnaçlar Türbesindeki İnaç Bey ise 7.Hicri asırda yaşamıştır. Bu tarihler Nuh dönemi ile kıyaslanamaz derecede olması da olayın hurafe olduğunu ortaya koymaktadır.¹⁶⁷

Halk arasında nakledildiği üzere bu zat Nuh tufanından kalma bir zat değildir. Mehmet Paşa imarethanesi önünde bulunan İnekler Türbesi ismi ile zikredilen yerde Selçuklu emirleri metfun bulunmaktadır. Bu türbenin esas ismi kayıtlarda ‘İnaçlar Türbesi’ olarak geçmektedir. Zira halk arasındaki hurafe gibi burada Selamet Hatun'un inekleri gömülü değildir.

Görüşme yaptığımız K.K.14, türbe içerisinde bulunan bilgilendirme yazısını okumuş olmasına rağmen, anlatılagelen hurafeye inandığını ve bu hikayenin mucizevi bir olay olduğunu belirtmiştir. Bu tarz hurafelere inanma ihtiyacının dayandığı nedenler ise başka bir araştırma konusuna kaynaklık etmektedir.

3.7. SEYYİD MİR HAMZA NİGARİ TÜRBE Sİ

Türbe, Amasya Merkezde Beyazıt Paşa Mahallesi'nde bulunmaktadır. ‘Azeriler Cami’ diye tescil ettirilen bu cami bugün ‘Şirvanlı Cami’ olarak bilinmektedir. Şeyh Hamza'nın türbesi bu caminin doğu tarafında, camiye bitişik halde, kapısı doğuya bakan bir türbedir. (bkz. resim 3.23)

Türbe inşa kitabesi, beş satır halinde Arapça olarak düzenlenmiş olan bu kitabede yoğun bir tahribatın olması nedeniyle transkripsiyonu yapılamamıştır. Ancak kitabenin üçüncü satırında Şeyh Hacı Mir Hamza adı ile beşinci satırda ise 1304 (1887) tarihi açık bir şekilde okunabilmektedir.¹⁶⁸

Anadolu Selçuklu Dönemi eserlerinden Gök Medrese Cami ve Burmalı Minare Cami'ndeki gibi cami türbe iç içeliği bu türbede de görülür.

Türbe tamamen düzgün kesme taş malzemeye inşa edilmiştir, türbede pembe ve sarımtırak olmak üzere iki renkli taş işçiliği görülmektedir.

2013 yılından önce yapılan incelemelerde türbenin beden duvarlarında kubbe içinde ve eteklerinde kalem işi bezemeler görülmüştür. Genellikle bitkisel karakterli olarak düzenlenen bu bezemeler de natürmort ve çiçek demetlerinden oluşan

¹⁶⁷ Türbe İçerisinde Bulunan Bilgilendirme Tablosu.

¹⁶⁸ Ayar ve Doğanbaş, *age*, 65.

kompozisyonların işlendiği ve ayrıca kubbeyi taşıyan kemerlerde ise çan motiflerine yer verildiği gözlemlenmiştir.¹⁶⁹

Türbe içerisinde Mir Hamza ile birlikte oğlu Siraceddin Efendi ve müderris bir Hasan Efendi de metfunlardır. (bkz. resim 3.24)

İsminin başındaki Mir ifadesi baş, komutan, vali, bey anlamlarına gelen bir ifadedir. Nakşibendi müritlerinden olup küçük yaştan itibaren terbiye ve tahsilinde ihtimam göstermiş dini ilimler okumuş, Farsça ve Arapça öğrenmiştir.

Nigari, yaşadığı dönemde özellikle Kuzey Azerbaycan ve Doğu Anadolu'da geniş halk kitleleri arasında tasavvufî ve dini bir üne sahip olmuş, şiirleri sevilmiş, ezberlenmiş, mistik heyecanları olan bir mutasavvıf şeklinde ünlenmiştir.¹⁷⁰

Seyyid Mir Hamza Nigârî Azerbaycan'ın Karabağ bölgesinin Zengezur kazası Cicimli köyünde 1797 tarihinde doğmuştur. Babası Mir Rükneddin annesi ise Kız Hanım'dır. Daha altı aylıkken babası hakka yürüyen Mir Hamza, on beş yaşına kadar düzenli bir eğitim hayatı görememiştir. On beş yaşından sonra Karabağ'da Karapirim Köyüne giderek Karakuş Mahmud Efendi adlı âtimden dersler almıştır.¹⁷¹ Bu köyde iken kendisine yardımcı olan Nigâr adlı hanıma duyduğu saygıdan dolayı şiirlerinde "Nigari" mahlasını kullandığı ifade edilir.¹⁷²

Mir Hamza Nigârî, Karabağ'dan Sivas'a gider ve burada bir müddet kaldıktan sonra şeyhi İsmail Şirvani ile birlikte 1839 yılında Amasya'ya gelir ve aynı yıl Hacca gider. Hac dönüşü 1841 yılında annesini ziyaret etmek amacıyla memleketi Karabağ'a gider ve bir süre burada kalır.¹⁷³ Mir Hamza, burada kaldığı yıllarda eşi Emine Hanım ile evlenmiş ve bu evlilikten oğlu Siraceddin dünyaya gelir. 1851 yılında önce Erzurum'a, sonrasında 1854 İstanbul'a giden ve buralardaki sohbetleriyle iyice tanınan Seyyid Mir Hamza, 1858 yılında Erzurum'a geri döner ve Karabağ'da bırakmış olduğu eşi ve oğlunu bu dönemde yanına getirtir.¹⁷⁴

1866 yılında bazı dostlarıyla birlikte Erzurum'dan Amasya'ya gelip yerleşen Seyyid Mir Hamza, Amasya'da sevilen ve hürmet edilen bir tasavvuf ehlidir. Öyle ki, etrafında binlerce müridi vardır. Ayrıca Şirvan'dan ve Karabağ'dan gelen hemşerileri de

---

¹⁶⁹ Abdizade, *age*, 101.

¹⁷⁰ Türbe İçerisinde Bulunan Bilgilendirme Tablosu.

¹⁷¹ Olcay, *age*, 44.

¹⁷² Mustafa Kara, "Harput'ta Karabağlı Bir Derviş Şair: Nigari" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, *age.*, c.33, 85.

¹⁷³ Ahmet Özkılınç, *Mürşidi Aşk Olan Arif, Seyyid Nigari, Hayatı, Eserleri ve Düşünceleri* (İstanbul: Seçil Ofset, 2013), 38.

¹⁷⁴ Mir Hamza Nigari, *age*, 11.

Mir Hamza'nın kendi adıyla anılan mahallede ikamet ederler. Mir Hamza'yı sevenlerin çokluğu yanında ona düşmanlık edenlerde vardır. Bu nedenle, saf insanları etrafında topladığı, bunların devlet ve millet için büyük bir tehlike olduğu ve fesat için zemin ve zaman kolladığı gibi gerekçelerle zamanın hükümetine şikâyet edilir.¹⁷⁵

Padişah II. Abdülhamid iradesi ile 1883 yılında Merzifon'dan çıkarılıp İstanbul'a gönderilmiştir. Altı ay İstanbul'da kaldıktan sonra adı geçen hakkında tekrar bir belge düzenlenerek hapis ve sonrasında Anadolu'ya gönderilme kararı alınmıştır. Samsun'a geldiğinde Amasya'nın ileri gelenlerince yapılan başvuru üzerine Samsun'da birkaç gün tutulmasının akabinde Harput'a sürgün edilmiştir. Mir Nigari'nin bir buçuk sene hayatı Harput'ta geçmiş olup 1886 senesinin Muharrem ayında Harput'ta vefat etmiştir. Vasiyetine binaen cenazesi müritleri tarafından Harput'tan alınarak Amasya'ya getirilmiş ve şimdiki metfun bulunduğu yere defnedilmiştir. Edinilen bilgilere göre bu zamanın araçlarıyla Harput'tan Amasya günlerce süren yolculuk esnasında hiç bozulmayan mübarek naaşı keramet sahibi bir Veli olduğuna işaretler. Merhumun dostları ve sevenleri, özellikle Şirvan'da Karabağ'daki müritleri tarafından gönderilen nakdi bağışlarla mezarının üzerine türbe ve hemen yanına bir Camii yaptırılmıştır.¹⁷⁶

Mir Hamza Nigari'nin türbesi ve bitişiğindeki Cami 2013 yılında onarımı alınmış ve 2014 yılında onarımı bitirilmiştir. Vakıflar Genel Müdürlüğü kontrolünde gerçekleştirilen onarımın finansmanını, basında yer alan bilgilere göre Azerbaycan kökenli bir vatandaş tarafından karşılanmıştır.¹⁷⁷ Bu onarımda dikkat çeken detaylar da mevcuttur; cami ve türbenin kubbelerinde görülen rutubetlenmeler giderilmiş ve caminin dış cephelerindeki sıvılar alınarak Özgün malzemeler açığa çıkarılarak derzler yenilenmiştir. Ancak gerek cami gerekse türbe içerisindeki duvar resimlerinin önemli bir kısmının ne yazık ki onarımlar sırasında ortadan kaldırılmış olduğu görülmüştür. Özellikle türbenin doğuya bakan giriş kapısı üzerindeki muhteşem bezemeler ile kubbe, trompl ve kemerlerdeki natürmort süslemelerin yok edildiği tespit edilmiştir. İşin en garibi ise, kubbe kasnağında, sarı zemin üzerine yapılmış olan natürmort ve diğer bitkisel karakterli bezemelerin kaldırılarak bunların yerine “Ya Şahı Nakşibend”, “Ahmet Dehlevi” ve “Hacı Mahmud Karani” gibi isimlerin eklenmiş olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca Hud Suresi 88. ayetin bir parçası olan ‘ve ma tevfiği illa billah’

¹⁷⁵ Kara, *age*, 182.

¹⁷⁶ Böcekçi, *age*, 73.

¹⁷⁷ Milliyet Gazetesi, “Amasya'da restorasyon çalışmaları tamamlanan 119 yıllık Şirvanlı Camisi yeniden ibadete açıldı.” erişim tarihi: 27 Temmuz 2018, <http://www.milliyet.com.tr/basbakan-yardimcisi-isler-cami-acilisina-amasya-yerelhaber-268609/>

(Başarım ancak Allah'tandır) ibaresi kaldırılarak yerine “ya Mevlana Halid Bağdadi” ibaresi eklenmiştir.¹⁷⁸

Cami imamı K.K.15 ile görüştüğümüzde türbeye gelen kişilerin çoğunluğunun Azeri olduğunu, ziyaretlerini genelde yazın turlarla gerçekleştirdiğini belirtmiştir. Azerbaycan'ın Şirvanlı şehrinden gelmiş olup Amasya'nın belirli köylerinde yaşayan Azerilerin de sık sık ziyarete geldiğini ifade etmiştir.

Ziyaretçilerin, türbeye emekleyerek girip etrafını dolandıklarını belirtmiştir. Her yaz gelen bir grup türbenin içinde bulunduğu caminin taşlarını öperek etrafını tavaf ettiklerini söylemiştir. Bu zata çok değer verdiklerini hatta caminin etrafından taş toprak, cami içinden ise tespih, eşarp ve benzeri eşyalar götürdüklerini de eklemiştir.

Bu ziyaret yerinde görüldüğü gibi emekleyerek türbeye girmek, türbe ve cami etrafında dolanmak, cami bahçesinden taş, toprak alıp götürmek insanların kutsallaştırma ihtiyaçlarının onları daha çok Allah'a yaklaştırdığını düşünerek onu bir nevi aracı görmek gibi İslam dini ile bağdaşmayan şirk içeren yanlış bir yola yöneltmiştir.

3.8. TACEDDİN ALTUNBAŞ KÜMBETİ

Taceddin Altunbaş Kümbeti, Dere Mahallesi, Arasta Sokak, Bakırcılar çarşısının sonunda bulunmaktadır. Günümüzde kümbetin durumu bakımsız bir haldedir sadece kuzeye bakan cephesi ayakta kalabilmiştir. Diğer kısımları yakın zamanda duvar ile örülmüş mezarın bulunduğu kısım ise PVC ile oda haline çevrilmiştir. (bkz. resim 3.51) Odanın içine girdiğimizde mezarın bulunduğu alan ahşap bir çit ile çevrilmiştir. Mezarın toprağı görünmektedir. Odanın içinde bir kitaplık mevcuttur. Bol miktarda eşarp ve seccade bulunmaktadır. Yerler ve duvarlar eski tip beyaz fayanslar ile döşelidir. Yerlerde halılar serili olup kliması dahi bulunmaktadır. Türbe dışarıdan harap durmasına rağmen içerisi bakımlı ve temizdir. (bkz. resim 3.25 - 3.29) Sürgü kilitli dış kapıdan içeri girdiğimizde pimapen alanın tüm yüzeyi yüzlerce dua ile yazılı haldedir. (bkz. resim 3.26-3.27) Yazılan duaları incelediğimizde ziyaretçiler genellikle: hayırlı bir iş bulma, sınavlardan iyi bir puan alma, hayırlı bir kısmet bulup evlenme, bebek sahibi olma gibi dileklerde bulunmuşlardır. Türbede yatan kişinin Tezveren Evliyası olmamasına rağmen bazı dualar da burada yatan “Tezverenin inayeti ile nasip et”,

---

¹⁷⁸ Doğanbaş, *age*, 106.

“Tezverenin hürmeti ile ” şeklinde dualar mevcuttur. Bazı dualarda ise orada yatan kişiyi hiç zikretmeden direkt Allah’tan isteme içerikli dualar bulunmaktadır.

Kümbetin inşa kitabesi bulunmamaktadır. Ancak Kuzey cephesinden hareketle, eserin tamamının düzgün kesme taş malzeme ile inşa olunduğu anlaşılır. Genel itibariyle, 13. yüzyılın ikinci çeyreği içerisinde yapılan Cumudar Kümbeti’ile büyük benzerliklere sahiptir.¹⁷⁹

Türbede Anadolu Selçuklu Devleti Hükümdarı Sultan Mesud’un oğlu Sultan Taceddin Altunbaş medfun bulunmaktadır. Küçük Sultan Gazi diye meşhur olan Taceddin Altunbaş’ın türbesinin yapılış tarihi kesin olmamakla birlikte 1200’lü yıllarda yapılmış olması muhtemeldir.¹⁸⁰

Orhan Cezmi Tuncer, Taceddin Altunbaş’ın 1355 tarihli bir vakfiyesinin olmasını delil göstererek bu Kümbeti 14. yüzyılın üçüncü çeyreğine büyük bir olasılıkla 1355-1360 arasına tarihlemiştir. Tuncer'e göre, Taceddin Altunbaş’ın mezarının yerinin bilinmemesi nedeniyle, Taceddin Altunbaş Kümbeti olarak bilinen bu yerin Altunbaş’ın ölümünden sonra adına yapılmış bir makam olabileceğini ifade etmiştir.¹⁸¹

Abdizade’nin ‘‘Sultan Altunbaş’’ makalesinde belirtildiği üzere Timurtaş Bey’in 718 (1318) tarihinde Anadolu’ya gelmesiyle birlikte Selçuklu ailesine karşı katliamlar yaptığı ancak bazı şehzadelerin dağlara ve sarp yerlere kaçarak canlarını kurtara bildikleri, Taceddin Altunbaş’ın da bu süreçte kaçıp kurtulanlardan biri olduğu nakledilmiştir. Ayrıca Sivas Hakimi Sultan Rükneddin Kılıçarslan’ın Taceddin Altunbaş’ın oğlu olduğu Şadgeldi Paşa tarafından himaye edildiği bilinir.¹⁸²

Samsun Evliya Atlasında Taceddin Altunbaş’ın 756 (1355) tarihinde vefat ettiği, mezarının Eskiden Amasya sancağına bağlı olan Havza’nın Şeyh Safi Köyü mezarlığında olduğu belirtilmiştir.¹⁸³

Bu çerçevede, Amasya şehir merkezinde Taceddin Altunbaş’a ait olduğu düşünülen ve Amasya Müzesi kayıtlarına da bu şekilde girmiş olan kümbetin gerçekte kime ait olduğu konusu net değildir. Kümbetin gerek inşa kitabesi gerek de özgün sandukasının bulunmayışı zihinlerde birçok soru işaretini barındırmaktadır. Kümbetin

---

¹⁷⁹ Doğanbaş, *age*, 25.

¹⁸⁰ Türbe İçinde Bulunan Bilgilendirme Tablosu.

¹⁸¹ Orhan Cezmi Tuncer, *Anadolu Kümbetleri-2 Beylikler ve Osmanlı Dönemi* (Ankara: Sevinç Matbaası, 1991), 18.

¹⁸² Abdizade, *age*, 308.

¹⁸³ Samsun İl Özel İdaresi, *Evliya Atlası Samsun* (Samsun: Samsun İl Özel İdaresi, 2012), 81.

Taceddin Altunbaş'a ait olduğu konusundaki mevcut bilgiler Abdizade'nin eserine dayanmaktadır.

3.9. AKBİLEK (BAHŞİ HALİFE) TÜRBESİ

Amasya'nın Akbilek mahallesinde yer alır. Baş ve ayak taşından oluşan basit bir mezar yapısıyken Amasya Belediyesince 2000'li yıllarda üzerine kare planlı, kırma çatılı ve çatı üzerine fenerli ahşap bir yapı inşa edilmiştir.¹⁸⁴ (bkz. resim 3.30)

Abdizade burada, Halfeti tarikatından, "Akbilek" olarak bilinen ve meşhur müfessirlerden olan Molla Bahşi Halife adlı zatın medfun bulunduğunu belirterek, burasının alimlerin ziyaretgahı olduğunu ifade eder.¹⁸⁵

Akbilek Bahşi Halife, aslen Amasya'nın Sonusa köyündendir. İlköğrenimini Amasya'da tamamlayan bu zatın, Arabistan'a giderek burada, İmam Süyuti, Şeyhülislam Zekeriya El Ensari ve Şemseddin Muhammed es-Sehavi gibi meşhur alimlerden ders aldığı ve sonra tekrar Amasya'ya döndüğü bilinir. Ayrıca ünlü müftülerden İbni Kemal'in Akbilek Bahşi Halifeden tefsir ve hadis okuduğu belirtilir.¹⁸⁶

1524 yılında vefat eden Akbilek Bahşi Halife'nin Miracü'l- ula fi tefsir-i Suret'i İsra ve Tenbihu'l-Gani fi Ru'yeti'n-Nebi adlı iki eserinin olduğu¹⁸⁷ ve Kazancı Mahallesinde bir mescid inşa ettirdiği¹⁸⁸ ifade edilir.

Türbenin yanındaki Evliya Cami imamı K.K.9 ile yaptığımız görüşmede türbeye yoğun bir ilginin olduğunu, ziyarete gelen insanların türbenin içine (arpa, buğday gibi) yiyeceklerini, içeceklerini bıraktıklarını, çocuğu olmayan kadınların elbiselerini bırakıp ertesi gün kıyafeti tekrar aldıklarını belirtmiştir. Cami imamı bu yanlış uygulamaların yaşanmaması için çaba gösterdiğini, gelen vatandaşları doğru bir şekilde bilgilendirdiğini belirtmiştir. Ayrıca Türbelerde nelerin yapılmaması gerektiğini liste halinde çıktı alıp türbe girişine asıldığı görülmüştür.

K.K.9, Amasya'ya gelenlerin özellikle Pirlar Türbesi, Kurtboğan Türbesi ve Bahşi Halifenin Türbesini mutlaka gezilmesi görülmesi gerektiği bu Evliyaların hikmetlerinin çok büyük olduğu ve faydalanılması gerektiğini belirtmiştir. Ve Bahşi Halife'nin hikmetinin abdest konusunda olduğunu söylemiştir. Bahşi Halife abdestin

---

¹⁸⁴ Doğanbaş, *age*, 88.

¹⁸⁵ Abdizade, *age*, 48.

¹⁸⁶ Olcay, *age*, 52.

¹⁸⁷ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri* (Ankara: Bizim Büro Basımevi, 2000), c.1, 239.

¹⁸⁸ Abdizade, *age*, 91.

faziletlerini bir vaazında anlatmaktadır. Abdest aldıkları uzuvların ahirette nur gibi parlayacağından söz etmektedir. Bunun nasıl gerçekleşebileceğiniz orada bulunan kişilerden bazıları zihninden geçirirken Bahşi Halife; işte böyle diyerek kollarını açar ve abdest aldığı yerleri nurlar içinde aydınlanır. Bundan dolayı Bahşi Halife'ye Akbilek demektedirler.

K.K.9 anlattığı diğer bir menkıbe de Ankara Savaşı zamanlarında, Timur Amasya'ya doğru ilerlerken kendisini Amasya'daki evliyalardan uyardı. Amasya'ya saldırmanın yanlış olacağını söylemişlerdir. Timur bunun üzerine eğer o şehirde gerçekten evliya varsa bana iki çuval akrep toplayıp göndersin demiş. Bahşi Molla mübarek elleriyle topladığı akrepleri Timur'a göndertir. Bunun üzerine Timur Amasya'ya saldırmaktan vazgeçer.

3.10. KADILAR TÜRBEŞİ

Türbe Amasya merkezde, Gökmedrese Mahallesi, Torumtay Sokak üzerindedir. Eyvan tipli türbe tipi olan bu türbenin inşasında tuğla ve kesme taş kullanılmıştır. Geniş ve kuzeye bakan, kemerli bir girişe sahiptir. Dikdörtgen şeklinde planlanmış olan türbenin üstünde sivri beşik tonoz vardır. (bkz. resim 3.31-3.32)

Türbe 2007 yılında restore edilmiştir. Türbenin giriş doğu cephesinde bulunan küçük kapıdan yapılmaktadır. Kapının hemen karşısında küçük bir pencere açığı bulunmaktadır. Türbenin hemen bitişiğinde aynı döneme ait olduğu anlaşılan küçük bir de çeşme bulunmaktadır.

Abdizade'nin belirttiğine göre bu türbede Kadı Pir Nizammeddin Mahmud, Kedağra Kadısı, Kadı Pir Şemseddin Mehmed, başka bir Şemseddin Mehmed ve Konya Kadısı İzzeddin Mehmed Çelebiler metfun bulunmaktadır.¹⁸⁹

Türbenin inşa kitabesi yoktur. Bu nedenle kime ait olduğu konusunda net bir bilgi ileri sürmek güçtür. Ancak mezar taşlarında adları geçen kadı ailesi üyelerinin Eretna Beyliği döneminde Amasya Emiri olan ve devamında müstakil beyliğini ilan eden Hacı Şadgeldi Paşa'nın hükümranlılığı zamanında yaşadığı bilinmektedir. Ayrıca türbenin mimari açıdan Şadgeldi Paşa Türbesinin yakın bir benzeri olması da dikkate

---

¹⁸⁹Abdizade, *age*, 169.

alındığında her iki türbenin de 14.yüzyıl üçüncü çeyreği içerisinde inşa edilmiş olması kuvvetle muhtemeldir.¹⁹⁰

1920'li yıllarda Amasya Kitabeleri üzerine tespit ve incelemeler yapan tarihçi İsmail Hakkı Uzunçarşılı, türbe içerisinde bir kadı ailesine ait yedi adet mermer sandukanın bulunduğunu belirtir. Türbenin doğu cephesine bitişik olarak inşa edilmiş olan 1378 tarihli çeşme kitabesinde adı geçen bani Mehmed bin İmad bin Mehmed el-Kadı'nın da bu Kadı ailesinden olduğunu ve türbede medfun bulunduğunu tespit etmiştir. Uzunçarşılı, bu türbede görmüş olduğu mezar taşlarındaki kitabeleri okuyarak bunları kitabında yayımlamıştır.¹⁹¹

Günümüzde türbenin içerisinde dikdörtgen şeklinde dört sanduka bulunmaktadır. Türbe civarında görüştüğümüz vatandaşlar bazı sandukaların Amasya Müzesine götürüldüğünü belirtmişlerdir. Amasya Müzesi görevlisi ise bu bilginin doğruluğunu teyit etmiştir.

Kadılar Türbesi'nde görüştüğümüz K.K.1'in verdiği bilgiye göre 15, 16 yaşlarındayken yaşadığını iddia ettiği olayda ellerinde yoğun bir siğil sorunu yaşadığını, Kadılar Türbesi önündeyken, mezarın birinden 20'li yaşlarda bir kızın çıktığını ve ona bir dua öğrettiğini bu duayı okuduğunda ellerinin iyileşeceğini söylediğini, okuma yazma bilmediği halde o duayı okur okumaz ellerindeki siğillerin geçtiğini ve kızın mezara tekrar geri girdiğini fakat hangi mezara girdiğini takip edemediğini belirtmiştir. Civarda yaşayan halk ile görüştüğümüzde bu Türbe ve hemen yan tarafında bulunan Şadgeldi Paşa Türbesine ziyaretlerin fazla olmadığını dönem dönem öğrenci turlarının turizm amaçlı ziyaret ettiklerini belirtmişlerdir.

3.11. İĞNECİ BABA TÜRBEŚİ

İğneci Baba Türbesi, Amasya merkezde Kocacık Çarşısı içinde bulunmaktadır.

Türbede Şeyh Zekeriyya'yı Halveti'nin halifelerinden İğnecizade eş-Şeyh Safiyyüddin Mahmud-ı Halveti Hazretleri metfundur. Türbenin yanındaki konak, önceleri mahkeme olup Amasya kadılarının ikametine vakfedilmiş ve vakıf geliri türbeye tahsis edilmiştir. Çünkü bu haneyi, adı geçen şeyhin torunu Ayşe Hatun, türbeye vakf ederek, kullanılmasını hakimlere ve mahkemeye tahsis etmiştir. 1893 yılında, türbenin, evle birlikte yandığı esnada, eski sicillerinde önemli bir kısmı

¹⁹⁰Doğanbaş, *age*, 46.

¹⁹¹İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Kitabeler* (İstanbul: Milli Matbaa, 1927), 103.

yandığından, Amasya Maarif Komisyonu, bu kıymetli ve geniş arsayı almış; yerine önemli gelirler sağlayan binalar yapmıştır. Bunun neticesi olarak, türbeye ait bir tek dükkân dahi kalmamıştır.¹⁹² (bkz. resim 3.33 - 3.34)

Günümüzde türbeye kuzey cephesinden açılan bir kapı ile girilir. Bu cephe geniş yuvarlak kemerli olup kemer kısmı demirden yapılmıştır. Kemer kısmın aşağısı ise PVC malzeme ile kapatılmıştır. İçeride iki sanduka bulunmaktadır; biri İğneci Babanın sandukası diğeri de İğneci Babanın oğluna ait olduğu bilinir.¹⁹³

Türbenin bulunduğu küçük oda cami olarak kullanılıp vakit namazları kılınmaktadır, namaz kılmaya gelen insanlarla görüştüğümüzde buraya namaz kılmaya geldiklerinde bir Fatıha okuduklarını, dua ettiklerini söylemektedirler. Türbe çarşının içinde çok merkezi bir konumda olduğundan gelip geçen halk yanında durup dua etmektedirler. Fakat gelen insanların bir kısmının da türbede yatan zatın menkıbesinden haberi olmadıkları gözlemlenmiştir.

İğneci Baba olarak bilinen Şeyh Safiyyüddin Mahmud, Halveti Tarikatının önemli şeyhlerinden Şeyh Zekeriyya Halveti'nin halifelerindendir.¹⁹⁴

İğneci Baba menkıbesi Durma'nın Evliyalar Şehri Amasya kitabında şu şekilde geçmektedir:

İğneci Baba ile kardeş olan Serçoban, Amasya merkeze bağlı Karasenir Köyü'ne yerleşir. Çobanlık ile geçimini sağlayan, hal ve hareketleri, ibadetinin sadeliği ile tanınır. Bir gün Amasya'da ayakkabıcılıkla geçimini sağlayan ağabeyi İğneci Baba'yı ziyarete gelir. Beraberinde de koyunlarından sağdığı sütü bir mendiline çıkılayıp hediye olarak getirir. Amacı, kendi mendiline koyduğu sütün, mendilden sızmadığını göstermektir. Serçoban mendilini, kunduracı dükkanının duvarındaki bir çiviye asar. Bu sırada İğneci Baba dükkanında bir bayanın ayak ölçüsünü almaktadır. Serçoban, bayanın topuklarını görünce, "ne kadar da güzel" diye aklından geçirdiğinde çiviye asılan mendilden süt yavaş yavaş damlamaya başlar. İğneci Baba, kardeşinin niyetinde bozulmalar olduğunu sezer ama hiç bir şey belli etmez. Bayan ayak ölçünü verip dükkandan ayrılınca, İğneci Baba, kardeşi Serçoban'a "Keramet dağ başında ermekte değil, keramet burada, çıkındaki sütü damlatmamakta" der.¹⁹⁵

3.12. KURTBOĞAN TÜRBESİ (ŞEYH HAMZA TÜRBESİ)

Kurtboğan Türbesi, Amasya merkezde, Hızır Paşa Mahallesi, İstasyon caddesi üzerinde Kurtboğan Camisinin yanında bulunmaktadır.

¹⁹² Abdizade, *age*, 150.

¹⁹³ Türbe İçinde Bulunan Bilgilendirme Tablosu.

¹⁹⁴ Abdizade, *age*, 151. ; Olcay, *age*, 102.

¹⁹⁵ Durma, *age*, 46. ; Türkiye Kültür Portalı, "İğneci Baba Türbesi", erişim tarihi: 21 Ekim 2018 <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/amasya/gezilecekyer/gnec-baba>; K.K.11; K.K.12

Kurtboğan olarak da bilinen zât Akşemseddin'in babasıdır. Bu türbe Amasya'nın en çok ziyaret edilen türbelerindedir. Kurtboğan Şamlı olup soyu Hz. Ebu Bekir'e kadar gitmektedir. Gerçek ismi Hamza Şami bin Mehmet'tir.¹⁹⁶

Kurtboğan Türbesi'nin üzerinde herhangi bir inşa kitabesi bulunmadığı için kesin yapım tarihi bilinmemektedir. Ancak Mustafa Vazih Efendi, Atik Ali Paşa'nın Kurtboğan Evliyası üzerine bir kubbe yaptırdığını ifade etmiştir.¹⁹⁷

Abdizade, Atik Ali Paşa'nın (Hadım Ali Paşa) Vezir-i Azam iken Şahkulu ayaklanması nedeniyle Anadolu Serdar'ı olarak Amasya'ya gönderildiğini ve Şahkulu ordusuyla Bozok Yozgat civarında yapılan savaşta Atik Ali Paşa'nın kumanda ettiği Ordu'nun yenildiği ve kendisinin yaralı bir halde Amasya'ya getirilmiş ve burada vefat etmiş sonrasında ise Kurtboğan Türbesine defnedildiğini belirtmiştir.¹⁹⁸

Baldaken tarzda yapılmış olan türbe, kare formlu dört taş paye üzerine oturtulmuş sütun başlıkları ile 2016 yılında, aslına uygun bir şekilde tuğla malzeme ile yeniden inşa edilen dört yanı kemerli bir kubbe bölümü yer alır. Eskiden yer alan bir önceki basık beton kubbenin 1939 depreminde türbenin yıkılan kubbesinin yerine sonradan yapıldığı kuvvetle muhtemeldir. Türbenin orta kısmında betondan yapılmış dikdörtgen bir mezar yapısı mevcutken Amasya Müze Müdürlüğüne 2012 yılında yapılan kazı çalışmalarında bu mezar kaldırılarak yaklaşık 1 metre aşağıda bulunan özgün sanduka açığa çıkarılmıştır.¹⁹⁹ (bkz. resim 3.35-3.36)

Amasya halkı tarafından 'Kurtboğan Evliyası' olarak adlandırılan yerle ilgili olarak Mustafa Vazih Efendi'nin eserinde nakledilen bir menkıbede Şeyh Hamza'nın cenazesinin kabre konulduğu gece bir kurt gelerek şeyhin naaşını kabirden çıkarmak istemiş bunun üzerine mezardan uzanan bir elin kurdu boğduğu belirtilir ancak elin dışarıda kaldığı ve bütün gayretlerine rağmen mezar içerisine çekilmediği sonra elin temiz bir şekilde yıkanması üzerine elin mezar içerisine çekildiği rivayet edilir.²⁰⁰ Bu menkıbede anlatılanların görülmesi üzerine mezarda yatan zata kurtboğan adı verilmiştir.

Türbe yanındaki cami avlusunda görüştüğümüz K.K.7'nin anlattığı menkıbe ise; Osmanlı zamanında bu bölgeye yapılması planlanan bir tren yolu için türbe kaldırılmak

---

¹⁹⁶ Köken, *age*, 25.

¹⁹⁷ Mustafa Vazih Efendi, *Amasya Fetvaları ve İlk Amasya Şehir Tarihi* (Amasya: Amasya Belediyesi Kültür Yayınları No:16, 2014), 68.

¹⁹⁸ Abdizade, *age*, 162.

¹⁹⁹ Doğanbaş, *age*, 68.

²⁰⁰ Mustafa Vazih Efendi, *age*, 85; Köken, *age*, 25.

istenmiş ancak buraya kazma vurulduğu zaman bütün çalışanların başına felaketler gelmiş, çarpılanlar olmuştur. Daha sonra çalışmalar hemen durdurulup güzergâh değiştirilmiştir.²⁰¹

K.K.8'in belirttiğine göre bazı geceler türbeye gece vakti gelen beyaz sakallı, yeşil elbiseli adamların zikir çektiklerinin izlendiği günümüzde de anlatılmaktadır.²⁰²

Türbe etrafında yaptığımız görüşmelerde aldığımız bilgiler, yukarıda yazdıklarımızla birebir aynıdır. Kurtboğan Türbesi bakımlı, temiz ve donanımlıdır. Görüştüğümüz insanların çoğu türbede yatan zata hürmet ve saygı duyduklarını belirtmişlerdir. Eskisi gibi bez bağlama veya giysi bırakma gibi ritüellerin yaşanmadığını insanların sadece ziyarete gelip, dua ettiğini yaşanan bu kurtboğan mucizesini bilmeyen varsa onlara ve birbirlerine anlattıklarını belirtmişlerdir.

Daha önceleri, türbede olan ağaca insanlar bez bağlamış. Bu adetin yüzünden ağacı kestikleri için artık bu ritüel uygulanmamaktadır. Türbe, bir caminin yanında olduğu için Cuma günü camiden çıkan erkekler hayır duası için, kadınlar ise çeşitli dilekler için türbeyi ziyaret etmektedirler. Ayrıca adak adayanlar adaklarını dışarıda kesip fakirlere dağıtırlar.

Menkıbesinden olsa gerek, ziyaretçiler özellikle bu türbenin, abdestsiz ziyaret edilmemesi konusunda oldukça hassaslardır.

3.13. ŞADGELDİ PAŞA TÜRBESİ

Şadgeldi Paşa Türbesi, Amasya merkezde, Gökmedrese Mahallesi Torumtay Sokak üzerinde bulunmaktadır. Kadılar türbesinin yanında, Halifet Mezarlığının çaprazındadır. Beylikler Devri eseri²⁰³ olan türbe eyvan tipli türbelerden olup düzgün kesme taş malzeme ile inşa edilmiştir. Kare plana sahip olup üzeri kubbeyle örtülüdür. Batıya bakan cephesi tamamen açık olup üstü balıksırtı şeklinde taştan yapılmıştır. Türbeye giriş taş malzeme ile yapılmış kemerli küçük bir kapıdan yapılır. Üç basamaklı bir merdivenden inilir. Türbe ile ilgili bir inşa kitabesi bulunmamaktadır. (bkz. resim 3.37-3.38)

Şadgeldi Paşa Türbesi en son 2007 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğünce onarım görmüştür. O zamana kadar türbeye geçiş Halifet Mezarlığının içerisinden

²⁰¹ K.K.7.

²⁰² K.K.8.

²⁰³ Amasya Valiliği, "Halifet Gazi Türbesi", erişim tarihi: 03 Kasım 2018, <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/amasya/gezilecekyer/halfet-gaz-turbes>

sağlanmaktaydı. Türbe Halifet Mezarlığından yaklaşık bir metre daha düşük bir koda sahiptir. Türbe ile mezarlık arasındaki boşluğun zamanla toprak ile dolması nedeniyle bu kısımda mezarlık olarak kullanıldığı ancak 2007 yılındaki onarım çalışmaları sırasında söz konusu dolgulu alandaki mezarlar kaldırılarak Halifet Mezarlığı ile Şadgeldi Paşa Türbesinin arası açılmış ve birbirinden bağımsız bir hale getirilmiştir. Ayrıca 2007 yılı onarım sırasında türbenin doğu cephesindeki toprak dolgu alınarak bu cephedeki küçük giriş kapısı da açığa çıkarılmıştır.²⁰⁴

Amasya Emiri olarak görev yapan Şadgeldi Paşa, 1382 senesinde öldüğü zaman bu türbeye gömülmüştür.

Abdizade'ye göre bu türbede Emir Seyfeddin Sungur b. Tabuk, Amasya Hükümdarı Şemseddin Şadgeldi Paşa b.Kutlu, bunun kuzeyinde büyük alimlerden Saidüddin Mevhub b. Ez-Ziyari, Osman Paşazade Hüseyin Bey ve Issı Hatun medfundurlar. Bu yapının, Şadgeldi Paşa tarafından yaptırılmadığı, kendisinden 200 sene kadar önce yapılmış olduğu, içinde bulunan kabir taşlarındaki tarihlerden anlaşılmaktadır.²⁰⁵

Günümüzde türbe içerisinde dikdörtgen formunda beş sanduka, iki adet mezar taşı yer almaktadır.

Türbe civarında görüşme yaptığımız K.K.2, yirmi beş yıldır bu bölgede yaşadığını, bu türbe ve Kadılar Türbesine dini ziyaretin pek olmadığını, genelde toplu bir şekilde öğrencilerin geldiğini belirtmiştir. Herhangi bir ritüelin yaşanmadığını sadece gezip görme amaçlı geldiğini belirtmiştir. Nadiren de olsa şeker dağıtan kişiler olduğunu ifade etmiştir.²⁰⁶

3.14. BABA İLYAS HORASANİ TÜRBESİ

Baba İlyas Horasani Türbesi, Amasya merkezde, Gökmedrese Mahallesi, Ferhat Sokakta, Şadgeldi Paşa türbesinin hemen arka tarafında bulunmaktadır. Türbe eski bir evin bahçesindedir. Bahçeye beton dökülmüş olup türbenin giriş kısmı demir kapak ile kapatılmıştır. Kapağı açtıktan sonra yaklaşık 2-2,5 metre derinlikte 1 metre çapında bir alandan merdivenle inilebilir. Türbenin girişi ise inilen yerin aşağısında 50-60 cm gibi dar bir alandır bu nedenle içeriye ancak sürünerek girilebilir.

---

²⁰⁴ Doğanbaş, *age*, 49.

²⁰⁵ Abdizade, *age*, 163.

²⁰⁶ K.K.2.

Baba İlyas Horasani'ye ait olduğu bilinen iki türbe vardır. Birinci türbe, Amasya Müzesi kayıtlarında Baba İlyas Horasani Türbesi olarak kayıtlı olup bahsettiğimiz Amasya'nın Gökmedrese Mahallesiinde yer alır. Amasya Müzesi kayıtlarını Hızır İlyas Türbesi olarak geçmiş olan ikinci türbe ise Amasya'ya on bir kilometre mesafede olan İlyasköy'de bulunmaktadır.²⁰⁷ Her iki türbenin de inşa kitabeleri yoktur. Bu nedenle hangi türbenin Baba İlyas Horasani'ye ait olduğu konusunda kesin bir sonuca varılamamaktadır.

Abdizade'ye göre, bu türbe Anbarlı Evliya Türbesi diye geçer. Türbeye girildiğinde kubbesi Bektaşî Tekkesi şeklinde olan dört köşeli ufak kargir bir oda görülür. Odanın ortasında eski yeşil bir örtü ile örtülü gayet eski bir tahta uzatılmış olup bu tahtanın üzerinde parça parça insan kemikleri serilmiştir. Kol, bacak ve bilek kemikleri keskin bir alet ile kesilmiş gibi bir vaziyet göstermektedir. Türbenin bu esrarlı hali ve kemiklerin bu vaziyeti 1239'da Amasya'da Peygamberlik davasında bulunan meşhur yalancı Peygamber Baba İshak Kefersudi'nin Türbesi olduğunu bildirmektedir. Kısaca tekrar hatırlatmak gerekir ki Baba İshak Peygamberlik iddiasında bulunarak, isyan edip Amasya, Tokat ve Sivas sancaklarını istila ettiğinde, Mübarizüddin Armağan Şah karşılık vermiş ve Amasya'da onu muhasara altına almıştır. Armağan Şah, Baba İshak'ı, kendine mahsus tapınağında yakalamış ve asmak suretiyle idam edip leşini kokuncaya kadar darağacında güneşin karşısında tutturmuş, daha sonra indirip parçalanmıştır. Baba İshak'ın talebelerinin de kemiklerini gece toplayıp, saklamış oldukları tarihlerde yazılıdır. Bu olay ile, türbenin vaziyeti ve orada yatan kişinin kemikleri düşünülecek olursa, bu türbenin, Baba İshak'ın hayranları tarafından kasıtlı olarak, yer altında yapılarak, kemiklerini ziyaret için, buraya defnedildiği ve böylece halktan gizlendiği fikri akla gelmektedir.²⁰⁸

Çevresindeki Kadılar Türbesi ve Şadgeldi Paşa Türbesi de bize ipucu verir niteliktedir zira bu üç türbenin de hemen hemen yan yana olmaları gösterir ki Baba İlyas Türbesi önceden yüksekte olup sonradan aşağı çökmüş veya gömülmüş değildir.²⁰⁹

Anadolu kültür ve inanç tarihi açısından önemi yadsınamayacak önder kişiliklerden olan Baba İlyas Horasani, XIII. yüzyılda meydana gelen Moğol akınları

---

²⁰⁷ Doğanbaş, *age*, 44.

²⁰⁸ Abdizade, *age*, 148.

²⁰⁹ Abdizade, *age*, 149.

dolayısıyla Anadolu'ya gelmek zorunda kalan ve Horasan erenleri olarak bilinen topluluklardandır.²¹⁰

Tezimizin Amasya tarihi bölümünde diğer detayları ile beraber anlattığımız asıl adı Ebu'l Beka Şücaeddin İlyas bin Ali el-Horasani olan Baba İlyas büyük bir halk hareketi olan “Babailer Başkaldırısını” gerçekleştirdiği için meşhur olmuş ve tarihteki yerini almıştır.

Baba İlyas'ın halifeleri arasında Baba İshak Kefersudi, Geyikli Baba, Abdal Musa, Sarı Saltuk gibi kişilikler yer aldığı gibi Hacı Bektaş Veli de (1209-1271) bu halifeler arasında olup bunlar içerisinde en meşhurdur.²¹¹

Türbeyi ararken yerini bulmakta zorlandık. Mahalle muhtarının yönlendirmeleriyle türbenin bahçesinde bulunduğu evi tespit ettik. Evde ikamet eden kiracı K.K.6 türbenin yerini bilmediğini söyledi, daha öncesinde edindiğimiz bilgilerden yola çıkarak kiracının oturduğu evin kapısının hemen iki metre önünde demir bir kapak gördük, kapağı birkaç kişi yardımıyla açtık ve türbenin girişine ulaşım fotoğrafladık. Üç senedir bu evde oturan K.K.6 oturduğu evin bahçesinde türbe olduğunu bilmediğini, kapağı açtığımızda korkup endişelendiğini belirtmiştir. Ayrıca K.K.6'nın evinin bahçesinin bir kısmı Şadgeldi Paşa Türbesinin çatısıdır. Bu yeri çamaşır asmak için kullanmaktadır, hemen bahçesinin çaprazında da Kadılar Türbesi bulunmaktadır. Bu iki türbe yakınında yaşamaktan biraz tedirgin olmakla beraber dualar okuyarak korkmamaya çalıştığını belirtmiştir. Baba İlyas Horasani Türbe çukurunun bahçesinden çıkması ile tedirginliğini daha da arttırmıştır. Mahalle muhtarı burada sahte peygamberlik ilan eden bir kişinin yattığını kişinin şehir meydanında uzuvları parçalanarak öldürüldüğünü ve buraya defnedildiğini belirtmiştir. Ayrıca bu türbeyi soran ve ziyaret etmek isteyen kişilerin olmadığını da ifade etmiştir. (bkz. resim 3.39 - 3.40 - 3.41)

3.15. TEKİRDAĞLI BABA (TEKİR DEDE) TÜRBESİ

Tekir Dede Türbesi Amasya Suluova yolu üzerinde Göllü Bağları Mahallesinde Tekir Dede Mezarlığının içerisinde yer almaktadır. Türbeye ulaşmak için mezarlığın dışından Suluova'ya doğru yolu takip edip demir yolu alt geçidinden geçtikten sonra sol tarafta

²¹⁰ Doğanbaş, *age*, 42.

²¹¹ Ahmet Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, çev: T. Yazıcı (İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2006), 597.

yüksekte olan türbe karşımıza çıkıyor. Bu yol tarifi dışında türbenin yerini bulmak çok güçtür zira büyük mezarlıkta türbeye ait herhangi bir levha bulunmamaktadır.

Türbenin içerisinde ve çevresinde türbeye ait herhangi bir açıklama/bilgilendirme kitabesi bulunmamaktadır. Yalnızca türbenin bulunduğu odanın giriş kapısında ‘Tekir Dede Türbesi’ ibaresi yazmaktadır. (bkz. resim 3.42 - 3.43)

Tekirdağlı Baba'nın hayatı hakkında yazılı kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Abdizade'nin vermiş olduğu bilgilere göre; Tekirdağlı Baba, İdi- Zade Akif Mustafa Efendi'nin çağdaşı olan bir zattır. Mustafa Efendi'nin 1760 yılında vefat ettiğini belirtmektedir. Abdizade, kitabında Tekirdağlı Baba'ya garip haller isnat edildiğini ifade etmekte ancak bu garip halleri neler olduğu konusunda herhangi bir bilgi vermemektedir.²¹²

Etrafında mezarlar bulunan türbe, diğer mezarlara göre oldukça yüksektedir. Kiremitten kırma bir çatıya sahiptir. Betonarme bir oda ile çevrilmiştir. Odanın içerisinde halılar serili haldedir. Seccadeler, tespihler de bulunmakta olup namaz kılacak kadar bir alanda mevcuttur. Ayrıca mezarın baş taşı sarıklı haldedir, ayak ucu taşı da mevcuttur. (bkz. resim 3.43)

3.16. ÜÇLER TÜRBESİ

Üçler Mahallesi'nde Üçler Cami'nin arka tarafında özel mülkiyete ait bir evin avlusu içerisinde bulunmaktadır. Türbenin etrafı da özel mülkiyetin etrafı gibi duvarla örülmüştür. Bu duvarların birinde 20'ye 30 ölçülerinde telli demirli bir boşluk bırakılmıştır. (bkz. resim 3.44)

Türbe içerisinde baş ve ayak taşlarından oluşan dört taş sanduka yer almaktadır. (bkz. resim 3.45)

Abdizade'ye göre bu alanda Niğdeli-Zade Sofu Beyazıt Çelebi, amcası Feyzullah Çelebi, Yakup Çelebi e İran Hatun binti Ali Bey metfun olduklarını yazmıştır. Niğdeli-Zade Sufi Beyazıt Çelebi ve amcası Feyzullah Çelebi ve Yakup Çelebi'nin, Çelebi Sultan Mehmet zamanının muallimlerinden olduklarını ve halk arasında ‘Üçler’ olarak bilinmektedir.²¹³

Üçler Türbesinin Üçler Cami civarında olduğu bilgisinden hareketle bu tarife göre öncelikle Üçler Cami bulunmuştur ancak camide bulunan insanlar ve civarda

---

²¹² Abdizade, *age*, 155.

²¹³ Abdizade, *age*, 148.

yaşayan bazı insanlar türbenin yerini bilmediklerini belirtmişlerdir. Daha sonra Doğanbaş²¹⁴ yardımı ile sandukaların, caminin hemen arkasında, özel bir mülkün bahçesinde olduğunu belirtmiştir. Tarif edildiği gibi tekrar gidildiğinde türbelere ulaşılmıştır. Türbenin içerisinde bulunan sandukalar sadece 20'ye 30 cm duvarın pencere boşluğundan görülebilmektedir.

Türbenin bulunduğu özel mülkiyetin sahipleri K.K.49, K.K.50 ile görüşmemizde sabah Yasinlerini okuduklarını, bizim okumamıza gerek olmadığını, içeri girmemize gerek olmadığını belirtmişlerdir. Araştırma yaptığımızı türbe ile ilgili bilgi alıp bunu üniversite çalışmamızı ekleyeceğimizi söyledik ancak yine de görüşmek istemeyip türbe için gelip gidenlerden dolayı yorulduklarını ifade etmişlerdir. K.K.49 ve K.K.50'nin dedelerinden dinledikleri kadarı ile burada bulunan mezarların savaşmak için İran'dan gelen bazı kişilere ait olduğunu, türbe olmadığını, insanların neden ısrarla gelip Yasin okumaya çalıştıklarını anlamadıklarını belirtmişlerdir. Fotoğraf almak için ricada bulunulmuştur fakat buraya herkesin gelip gitmesinden endişe duyduklarını belirtip kapılarını açmak istememişlerdir. Araştırmamıza eklediğimiz fotoğraflar türbeyi çevreleyen duvarda bulunan 20'ye 30 cm olan pencere boşluğundan alabildiklerimizdir. (bkz. resim 3.45)

3.17. SULTAN MESUD TÜRBESİ

Sultan Mesud Türbesi, Amasya şehir merkezindeki Üçler Mahallesi, Mustafa Kemal Caddesi'nde bulunan Amasya Müzesinin bahçesindedir. Türbe Selçuklu devri yapılarından olup XII. yüzyılda yapılmıştır. Türbe, Narlıbahçe Mezarlığı içerisinde, iki katlı olup alt katı cenazelik üst katı ise ziyaret alanı olarak düzenlenmiştir. Türbenin alt katındaki cenazelik bölümüne, Batı tarafındaki beden duvarı altından sağlanan bir açıklıkla girilmektedir. Çok küçük ve dar bir koridor şeklinde düzenlenmiş olan bu kısmın üzeri taş lentolarla örtülüdür. Neredeyse iki büklüm halinde eğilerek girilen bu bölümde toplam beş adet mezar bulunur. Ortada yer alan mezarın baş taşı mevcuttur. Ancak diğer mezarların baş ve ayak taşı yoktur. Mevcut mezar taşı üzerinde Arapça bir kitabe olmakla birlikte net çözümü yapılamamıştır. Bununla birlikte mezar taşının genel

---

²¹⁴ Doğanbaş, *age*, 148.

yapısından hareketle XV. Yüzyıl Osmanlı eseri olabileceği düşünülmektedir.²¹⁵ (bkz. resim 3.46)

Türbenin inşa kitabesi bulunmamaktadır. Buna rağmen Selçuklu Sultanı I. Mesud'un (1095-1155) türbesi olduğu konusunda ilk bilgiyi Mustafa Vazıh Efendi (1764-1831) vermektedir.²¹⁶ Bundan hareketle Abdizade Hüseyin Hüsameddin Efendi'de (1869-1939) bu türbenin Selçuklu Sultanı Mesud'a ait olduğunu belirtmektedir.²¹⁷

Sultan I. Mesud'un haçlılara karşı büyük mücadeleler verdiği ve Anadolu'da sarsılan Selçuklu Devleti'ne güç kazandırıp ülke sınırlarını genişlettiği bilinmektedir. Ancak Osmaniye seferi dönüşünde hastalandığı ve 1155 yılında Konya'da vefat ettiği ifade edilmektedir. Bu görüşe göre, Sultan I. Mesud Konya Alaaddin Caminin avlusunda yer alan ve Künbed-Hane olarak anılan türbede sekiz Selçuklu Sultanı ile birlikte medfun bulunmaktadır.²¹⁸

Bu bilgiler ışığında bakılacak olursa türbede metfun bulunan kişinin belirsiz olduğu görülmektedir. Türbeyi ve türbenin içinde bulunduğu Arkeoloji Müzesinin bahçesini gezildiğinde de farklı dönemlere ait mezar taşlarını, heykel başlarını, Yunan, Arap, Osmanlı alfabesi ile yazılmış taşları gözlemledik.

Türbede gezen vatandaşlar ile görüştüğümüzde genelde kültür amaçlı gezi yaptıklarını belirtmişlerdir.

3.18. HALİFET GAZİ (KÜMBET) TÜRBE Sİ

Halifet Gazi Türbesi, Amasya şehir merkezinde, Gökmedrese Mahallesi, Torumtay Sokakta bulunmaktadır. Türbe içinde Halifet Gazi'nin mermer sandukası bulunmaktadır.

Devşirme bir lahit olan Halifet Gazi sandukasında, lahit üzerinde bulunan bezemelerde Medusa başları, kanatlı eroslar ve koç kafaları vardır. Türbe piramidal külahlı ve sekizgen kaidelidir. İki katlı olan türbe, düzgün kesme taşlardan yapılmıştır.²¹⁹ (bkz. resim 3.47 - 3.48 -3.49)

---

²¹⁵ Doğanbaş, *age*, 40.

²¹⁶ Mustafa Vazıh Efendi, *age*, 113.

²¹⁷ Abdizade, *age*, 294.

²¹⁸ Hakkı Önkol, *Selçuklu-Osmanlı Sultanları ve Türbeleri* (Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 1999), 17.

²¹⁹ Köken, *age*, 12.

Türbe süslemeleri ilgi çekicidir. Türbenin güney cephesindeki süslemeler yoğun ve dikkat çekici güzelliكتedir.

Danışmentname'nin Halifet Gazi hakkında vermiş olduğu bazı bilgiler dönemin özgün kitabeleriyle çelişmektedir. Günümüzde Amasya Müzesi'nde olan Halifet Medresesinin 602/1210 Tarihli Arapça kitabesinde Halifet Gazi, “Mübarizüddin Halifet Alp bin Suli bin Türkanşah” olarak ifade edilir. Aynı ifade, 622/1225 tarihli Halifet Gazi Medresesinin vakfiyesinde de geçmektedir.²²⁰

Meşhur Amasya Tarihi yazarı Mustafa Vazih Efendi (1764-1831), Halifet Gazi için “Amasya'nın Üçüncü Fatih” ifadesini kullanmaktadır.²²¹

619/1222 tarihinde Amasya'da emirlik görevinde bulunan Halifet Gazi'nin 631/1234 yılında vefat ettiği bilinmektedir.²²²

Vazih Efendi, Halifet Gazi'nin çevre yörelerde Fetih hareketleri sırasında Şehit olunca, al kaput içinde ve kılıcı ile birlikte Sarayı'ndaki hücrelerine konulduğunu fakat sonradan naaşının türbeye çevrildiğini belirtmektedir. Ayrıca Vazih Efendi, Osmanlı Sultanı IV. Murad'ın Bağdat seferine giderken Amasya'ya uğradığını, bu esnada kendisine Halifet Gazi'nin naaşının çürümeyip sağlam kaldığı bildirilince hemen onun ziyaretine gittiğini ve bu ziyaret sırasında Halifet Gazi'nin yıkık dökük bir halde olan sarayının temizlenmesi ve buraya medrese odaları yapılması için talimat verdiğini ifade etmektedir.²²³

Selçukluların Amasya'daki ilk eserlerinden olan Halifet Gazi Kümbeti diğer örneklerden farklı kılan, kümbet içerisinde Roma dönemine ait bir lahde²²⁴ yer verilmiş olmasıdır.²²⁵

Bu yönüyle gerek Amasya'da gerek de Anadolu'da eşine ender rastlanan bir uygulamadır.²²⁶

Çevrede yaşayanlarla yaptığımız görüşmelerde türbenin birkaç kez define arama gibi nedenlerle zarar gördüğü belirtilmiştir. Bu yüzden olsa gerek türbenin tüm girişleri demir parmaklıklarla kapalı halde bulunmaktadır. Ayrıca türbenin batı cephesinde

---

²²⁰ Refet Yinanç, Selçuklu Medreselerinden Amasya Halifet Gazi Medresesi ve Vakıfları, *Vakıflar Dergisi*, sy. 15 (1982): 11.

²²¹ Mustafa Vazih Efendi, *age*, 20.

²²² Olcay, *age*, 42.

²²³ Mustafa Vazih Efendi, *age*, 56.

²²⁴ Uzunçarşılı, *age*, 95.

²²⁵ Konu hakkında Abdizade'nin Amasya Tarihi, sayfa 114-115'te; türbe içerisindeki lahdin köşelerindeki koç başları ve diğer kabartmalardan hareketle bu lahdin bir Türk eseri olduğunu ifade etmekteyse de bu görüşlerin günümüzde artık ilmi bir geçerliliği yoktur.

²²⁶ Doğanbaş, *age*, 20.

bulunan pencere boşluğundaki büyük bahçe çöplerle kirletilmiş ve bakımsız bir haldedir. Doğu tarafındaki ve girişindeki tarihi taş ve sütunlar spreyci boyalarla boyalı haldedir. Bu durumun nedenini mahalle muhtarına sorduğumuzda, türbeleri her hafta temizlettirdiğini ancak bu türbenin yine aynı hale getirildiğini belirtmiştir.

Türbenin hemen yan tarafında oturan K.K.3 ile görüştüğümüzde kendisi türbede bir 'Ermeni kızı'nın yattığını, insanların oraya gelip dua ettiğine şaşıracağı söylemiştir. K.K.4 komşusunu onaylayıp, kendisi de büyüklerinden orada bir 'gavur kızı'nın yattığını duyduğunu belirtmiştir.

Başka bir görüşmeci K.K.5 40 sene önce ölen teyzesinin anlattığına göre türbenin alt katında bir türbe daha bulunmaktadır. Orada kılıcıyla şehit olan bir komutanın yattığını kılıcının ucunun ise kanlı olduğu, bir zamanlar türbe etrafının medrese olduğu, türbenin saçaklarının devam ettiği, çoğu yerin sonradan yıkılıp günümüzde kalmadığını, bastığımız yerlerin altının önceden hep mezarlıkların olduğunu sonradan yıkılıp üzerlerine evler yapıldığını ve bu türbenin bakımsızlığı nedeniyle birçok kez belediyeye ve zabıtaya şikayete gittiğini belirtmiştir. Kendisi bu türbe ve mahallesindeki diğer türbeleri maneviyatı yüksek zatlar olması sebebiyle önemsemektedir. Türbeleri rutin aralıklarla ziyaret etmekte ve yine kendi deyimiyle bu mübarek mekânlardan feyz almakta olduğunu belirtmiştir.

3.19. YÖRGÜÇ PAŞA TÜRBESİ

Türbe Gökmedrese Mahallesi'ndedir. Yörgüç Paşa Caminin kuzeydoğu köşesinde yer almaktadır. Bu cami Sultan II. Murad'ın vezirlerinden Atabey Abdullah Oğlu Yörgüç Paşa tarafından 1428 yılında yaptırılmıştır. (bkz. resim 3.50-3.51-3.52)

Üç yanı kemerli ve üzeri kubbeli olarak düzenlenmiştir. Normal şartlarda son cemaat yeri olan bir alan içerisinde olan bu türbenin güney cephesi duvar olup diğer cepheleri dışa açık bir şekilde tanzim edilmiştir. Bu yapı hem türbeye hem de camiye ferah ve farklı bir hava katmıştır. İçeride toplam dört adet şahideli ve sandukalı mezar yer almaktadır. İlk sıradaki mezar Yörgüç Paşa'ya (ö.1442) aittir. İkinci sıradaki mezar Yörgüç Paşa'nın oğlu Yunis Bey'e (ö.1441) aittir. Üçüncü mezar Yörgüç Paşa'nın kızı Hundi Hatun'a (ö.1443) aittir. Dördüncü mezar Yörgüç Paşa'nın kızı Sitti Hanım'ın (1422) mezarıdır.

Cami imamı K.K.10 ile görüştüğümüzde burasının türbe makamı olmadığını, Allah dostu özelliğinden ziyade Yörgüç Paşa'nın siyasi bir isim (Padişahın veziri

olduğunu), zamanında kendisinin buraları yönetirken bu yeri yaptırmış olduğunu ve günümüzde bu makamın dini amaçla ziyaret edilen bir mekan olmadığını, camiye gelen vatandaşlardan bazılarının namazını kıldıktan sonra bazen duasını okuyup ruhuna bağışladıklarını belirtmiştir.

K.K.10'nun belirtmesine göre bazı vatandaşların bilgilendirildikleri halde, dini özelliği olmayan türbelere de dini bir anlam yükleme amacıyla olduklarını görülmektedir. Bu kutsallaştırma ihtiyacı, (yakınında bulunan) kutsallaştırdığı alanla iletişime geçme ihtiyacından kaynaklanabilir.

3.20. ŞEHZADE OSMAN ÇELEBİ TÜRBESİ

Osman Çelebi Türbesi, Amasya Merkezde, Hacı İlyas Mahallesinde, Ziya Paşa Bulvarı üzerinde bulunan II. Beyazıt Külliyesinin içinde bulunmaktadır. (bkz. resim 3.53)

Osmanlı Padişahı II. Beyazıt'ın torunu olan Osman Çelebi'nin babası Amasya Valisi Şehzade Ahmet'tir. Şehzade Osman Çelebi, babası Şehzade Ahmet ile amcası Yavuz Selim arasındaki Saltanat mücadelesi sonrasında, saltanatı eline geçiren amcası Yavuz Selim tarafından -diğer bütün Şehzadeler- dahil öldürülmüştür.²²⁷

II. Bayezid Külliyesine sonradan eklenen yapılardan birisi olan türbe 919'da (1513) tarihinde inşa edilmiştir.²²⁸

Türbenin basık kemerli bir giriş kapısı bulunmakta ve bu kısımlar yapının diğer bölümlerinden ayrı olarak mermer malzeme ile düzenlenmiştir. İnşa kitabesi giriş kapısının üzerinde yer almakta olup iki satır halinde şu şekilde yazılmıştır:

1. Dünki bu şehzadeye yasdığdı berk-i gül, bister
Vebalin ana oldı bugün hak-ı vahşet
2. Mürg-i ravanı anın uçduğu dem uçmağa,dil
dedi tarihi bülbül-i sahn-ı bihişt²²⁹

Türbenin içerisinde yüksek kaideli bir mermer sandukanın bulunduğu bilinmekteyse de günümüzde bu sanduka yerinde bulunmamaktadır. Son yıllarda sanduka kaidesi üzerine ahşaptan yeni imalat bir sanduka konulmuştur. Türbe içerisinde

²²⁷ Mustafa Vazıh Efendi, *age*, 89.

²²⁸ Doğanbaş, *age*, 83.

²²⁹ Uzunçarşılı, *age*, 131.

Kitabenin günümüz Türkçesi ile anlamı şöyledir:

Bu genç şehzadenin yastığı yaprak ve gül iken, O'na ağır gelen ıssız toprak döşeği oldu. O, cennet avlusundaki çayirlara, çimenlere uçtuğu an, dil tarihin 919 (1513) olduğunu söyledi.

herhangi bir süsleme izine rastlanmamıştır. Kible cephesinde duvar içine girinti yapan mihrap nişi yer almaktadır. 1939 ve 1943 depremlerinde büyük çapta hasar görmüş ve bu hasarlar onarımlarla düzelemeyeceği için yapı yıkılarak yeniden inşa edilmiştir. 1992 senesinde anıt şeklinde tescillenmiş olan türbenin mülkiyeti vakıflara aittir.²³⁰

3.21. KEMAL PAŞA TÜRBEŞİ

Kemal Paşa Türbesi Amasya Merkezde, Sofular Mahallesinde bulunmaktadır. Türbe iki katlı olup kare planlıdır. Alt kat cenazelikdir. Türbenin ihtişamlı bir girişi vardır iki sütun üzerine oturan bir sundurması bulunmaktadır. Duvarları üç sıra tuğla arası moloztaş malzemeli olarak almaşık bir tarzda inşa edilmiştir. Bol pencereleri sayesinde türbe içi aydınlık vaziyettedir. (bkz. resim 3.54-3.55)

Mustafa Vazih Efendinin vermiş olduğu bilgiler ışığında türbenin XVI. yüzyılın başlarında inşa edilmiş olması muhtemeldir. Vazih Efendi'nin babasından naklederek verdiği bilgiye göre; türbe içerisinde vaktiyle iki sandukanın bulunduğu ancak bu sandukaların Huzuri ismiyle bilinen müderris tarafından kaldırılarak türbe içerisinde ders verildiği ifade edilmektedir. Vazih Efendi, çocukluğunda bu türbenin cenazelik katına indiğini ve burada kemiklerden başka bir şey bulunmadığını belirtmektedir.²³¹ Abdizade de kitabında aynı şekilde Huzuri Mehmet Efendi'nin bu türbede metfun bulunan şahısların sandukalarını kaldırttığını belirtmiştir.²³²

Günümüzde türbenin içerisi gayet bakımlı ve temiz durumdadır. Büyük güzel bir avize asılı olup iki duvarında da orta boyda camları bulunmaktadır. Türbe içerisinde bir ahşap bir sanduka bulunmakta olup, Çilehane Cami imamı K.K.32'nin belirttiğine göre metfunun alt katta 80-90 cm yüksekliğindeki alanda olduğudur.

Mustafa Vazih Efendi, bu türbenin, Şeyhülislam Kemal Paşazade Ahmet Şemsettin Efendi'nin babası Süleyman Çelebi ile dedesi Kemal Paşa adlı zatları ait olduğunu belirtmektedir.²³³

Mustafa Vazih Efendi'nin aktardığı rivayete göre, bu zatlar Tokat sancağına Vali olarak tayin edilmiştir. Bu sırada Yavuz Sultan Selim'in İran seferi dönüşü kışı Amasya'da geçirdiği günlerde, Kemal Paşa'nın gizlice Maraş bölgesinde hüküm süren

---

²³⁰ Kültür ve Turizm Bakanlığı, erişim tarihi: 17 Kasım 2018, <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/amasya/kulturenvanteri/osman-celebi-turbesi>

²³¹ Mustafa Vazih Efendi, *age*, 111.

²³² Abdizade, *age*, 170.

²³³ Mustafa Vazih Efendi, *age*, 112.

Dulkadirli Beyliği ile yazıştığı konusunda kendisine bir ihbarda bulunulmuştur. Bunun üzerine Sultan Selim, Kemal Paşa'yı Tokat'tan çağırır ve ardından öldürtür. Ayrıca Paşa'nın cesedi hakaret olmak üzere mezbelelik bir yere bırakılmıştır. Osmanlıların Dulkadirli Beyliğini ortadan kaldırdığı günlerde, bunların sandıklarında Kemal Paşa ve Süleyman Çelebi'nin mektupları bulunmuştur. Mektuplar okunduğunda, içeriğinde Dulkadirli'lere nasihat ve ikazdan başka bir şeyin olmadığı anlaşılmıştır. Sultan Selim'in son derece pişman olduğu ve söz konusu bu ihtişamlı türbeyi yaptırdığı ve öldürülenlerin kemiklerinin mezbelelik yerden alınarak türbenin altındaki kabre konulmuştur.²³⁴

Görevli İmam K.K.32, bu türbeye fazla ilginin olmadığını, gelen vatandaşların ise Kemal Paşa hakkında bilgi sahibi olmadıklarını, sadece dua edip gittiklerini belirtmiştir. Asıl ilginin, yoğunluğun ve bir çok uygulamanın yaşandığı yerin bu türbenin hemen üst tarafında bulunan Pir Şücaeddin İlyas Türbesinde olduğunu belirtmiştir.

3.22. CUMUDAR KÜMBETİ

Cumudar Kümbeti, Amasya Merkezde, Dere Mahallesi'nde, tarihi Burmalı Minare Caminin bitişiğinde bulunmaktadır.

Cumudar Kümbeti yüksek bir kare taban üzerine sekizgen planlı, kesme taş duvarlı olarak yaptırılmıştır. Doğu batı ve kuzey taraflarında birer pencere açıklığı bulunmaktadır. Kümbet yüzeyindeki süslemeler, taş oyma sanatı mevcuttur. Kümbete giriş Cami içerisinden sağlanmaktadır. Cumular Kümbeti iki katlı olarak düzenlenmiştir. İlk katı cenazelik, üst katı ise ziyaret alanıdır. Bu ziyaret alanında herhangi bir sanduka bulunmamaktadır. (bkz. resim 3.56)

Cumudar Kümbetinin inşa kitabesi bulunmadığından bitişiğindeki tarihi Burmalı Cami kitabesi bize azda olsa ışık tutmaktadır.

Caminin kapısı üzerinde bulunan, kemer kavisi şeklindeki kitabeden caminin iki kardeş tarafından yaptırıldığı anlaşılır. Bu kardeşlerden Said Ferruh'un Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in vezirlerinden Necmeddin Ferruh Bey olduğu kabul edilmektedir. Kardeşi de Haznedar Yusuf'tur. Yapım tarihi, kitabeye göre 1242 yılıdır. Bugün, minaresinin yapım biçimiyle adlandırılan ve Evliya Çelebi'nin, Seyahatname'sinde Mahkeme Cami ismiyle bahsettiği caminin minaresi ilk yapıldığında ahşaptır. 1590 yılındaki deprem ve 1602 yılında yaşanan yangında hasar gören caminin minaresi 1730 yılında yaşanan büyük yangında

²³⁴ Mustafa Vazih Efendi, *age*, 114.

tamamen yok olmuştur. Bunun yerine yapılan minare bu kez caminin güçlü taş yapısına uygun biçimde taştan yapılmıştır. Dönerek minarenin etrafını dolanan yivlerin oluşturduğu bu yapıya bu zamandan sonra Burmalı Minare, camiye de Burmalı Minare Cami denmiştir. Cami, girişin iki yanındaki minare ve türbe dışında oldukça düzgün bir dikdörtgen plana sahiptir. Camiye minare ve türbenin arasından, dışarıya doğru çıkıntılı büyük bir niş içinde yer alan kemerli kapıdan girilir.²³⁵

Türbe girişinde bulunan bilgilendirme tablosuna göre:

Girişin sol yanında kare zemin üzerine sekizgen yapılı Cumudar Türbesi bulunur. İlhaneliler'in Anadolu egemenliği döneminde Amasya'da Anadolu Nazırlığı yapmış olan Şehzade Cumudar'a ait mumyanın Amasya Müzesi'ne konulmasına kadar burada bulunmuş olması nedeniyle bu isimle anılan türbe asıl olarak Ferruh Bey ve oğluna aittir.²³⁶

Kayıtlardan anlaşılmaktadır ki bu türbe, Moğol Hükümdarı Hülagü Han'ın torunu, Anadolu Nazırı Şehzade Cumudar b. Yemut b. Hülagu Han'a aittir. Yanında da, Amasya Emiri Abuşkay İşboğanuyin'in metfun olduğu anlaşılmıştır. Bunların yanında ve ön tarafında bulunan tabutlarla diğer iki tabut, önceleri, Fethiye Caminin altında mahzen içindeyken 1855 yılı civarında buraya nakledilmiştir.²³⁷

Kültür Turizm Bakanlığı'nın web sitesi incelendiğinde, Şehzade Cumudar'ın mumyası Amasya Müzesi'ne getirilene kadar burada durduğu için bu ad verilen türbe aslında Ferruh Bey ve oğluna aittir.²³⁸

Cami imamı K.K.41 ile görüşmemizde, Cumudar Kümbetinde herhangi bir mezarın olmadığını, daha önce burada bulunan Cumudar ve akrabalarının mumyalarının kümbette bozulma riski olduğundan dolayı müzeye taşındığını belirtmiştir.

3.23. GÖK MEDRESE TÜRBESİ

Gök Medrese Türbesi, Amasya merkezde Gökmedrese Mahallesinde, Mustafa Kemal Paşa Caddesi üzerinde bulunan Gök Medrese Camisinin hemen karşısında yer almaktadır. Taştan yapılmış olup sanatsal değeri olan Selçuklu Dönemi eserlerindedir.²³⁹ Dış yüzünün dört tarafı da kabartmalı çiçeklerle süslüdür. (bkz. resim 3.57)

1278 tarihinde yaptırıldığı kible tarafındaki cephesinde bulunan pencerenin üzerinde yazılıdır. Buradaki kitabe şöyledir: Sultan-ı Azam, din ve dünyanın yardımcısı,

²³⁵ Türkiye Kültür Portalı, erişim tarihi: 23 Kasım 2018, <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/amasya/gezilecekyer/burmali-mnare-cam-ve-cumudar-turbes>

²³⁶ Türbe içinde bulunan bilgilendirme tablosu

²³⁷ Abdizade, *age*, 156.

²³⁸ Türkiye Kültür Portalı, erişim tarihi: 23 Kasım 2018, <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/amasya/gezilecekyer/burmali-mnare-cam-ve-cumudar-turbes>

²³⁹ Abdizade, *age*, 166.

ebu'l-feth Keyhüsrev b. Kılıçarslan (Allah, saltanatını ebedi kılsın) devrinde, 677(1278) de, Allah'ın rahmetine muhtaç, zayıf bir kul olan Torumtay b. Abdullah (Allah onu affetsin) tarafından imar edilmiştir.²⁴⁰

Kapısı doğuya bakan türbe, yüksekte konumlandırılmış olup, türbeye taş merdiven ile çıkılır. İçerisinde Amasya Valisi, Beylerbeyi Seyfettin Torumtay yatmaktadır. Sandukası siyah mermerden, gayet heybetli olarak yapılmış ve etrafı Ayetel-el Kürsi ayetleri ile donatılmıştır. Torumtay'ın ismi ve vefat ettiği tarihi sandukanın üzerinde yazılıdır.

Torumtay'ın sandukasının sol tarafında, kendi çocuklarından Yakup Çelebi, Ondan sonra, sırasıyla, Yakup Çelebi'nin oğlu Mehmet Çelebi, bunun oğlu Alaaddin Çelebi ve onunda oğlu Ebubekir Çelebi metfundur. Torumtay'ın sandukasının sağ tarafında ise, Selçuklulardan Tacettin Gazi Çelebi'nin oğlu, Sivas Emir'i Kılıç Arslan'ı Selçuki ve ayak tarafında, Amasya Valisi iken boğularak öldürülmüş olan Şehzade Sultan Alaaddin Bey'in oğulları Tacettin ve Gıyasettin çelebilerin buldukları, dondurulmuş kireç üzerinde yazılı bulunan kitabelerden anlaşılmaktadır. Daha sonra defnolmasına rağmen, Kılıç Arslan-ı Selçuki'nin adına nispetle, "Kılıç Arslan Türbesi" de denmiştir.²⁴¹

Mustafa Vazih Efendi, Seyfeddin Torumtay'ın Venk Kilisesi'nin yıktırıp taşlarıyla büyük bir cami yaptırdığını ve caminin ön kısmına da kendisi için Kabe'ye benzer bir türbe inşa ettirdiğini bildirmektedir.²⁴²

Diğer Selçuklu türbelerinde olduğu gibi bu türbe de iki katlıdır. Alt kat mezarların bulunduğu mahzendir ve mahzene inmek için, bir merdiven kullanmak gerekmektedir. Bu merdiven ile ayrıca çatıya da ulaşılabilir. İkinci kattaysa beşik tonozlu sahan içerisinde sandukalar vardır.

Torumtay Türbesi'nde Sivas Hakimi Kılıç Arslan'ın meftun bulunması nedeniyle bu türbeye halk arasında Kılıçarslan Türbesi de denildiğini belirtmiştik. Halk arasında anlatılan bir rivayete göre; türbenin cenazeliğinde Sivas Hakimi Kılıçarslan'ın at üzerinde, sol elinde atının dizgini olduğu, sağ elinde ise kılıcıyla sapasağlam durduğu ve kılıcının ucundan hala kan damladığı ifade edilir. Ayrıca Amasya mutasarrıfı Ziya Paşa'nın hamile eşinin bu türbe ziyareti sırasında gördüğü bu manzara karşısında

---

²⁴⁰ Abdizade, *age*, 166.

²⁴¹ Abdizade, *age*, 167.

²⁴² Mustafa Vazih Efendi, *age*, 59.

korkudan bayılarak çocuğunu düşürmesi üzerine, Ziya Paşa'nın bir daha böyle üzücü olayların yaşanmaması için cenazelik girişini kapattığı rivayet edilir.²⁴³

3.24. ŞEHZADELER TÜRBESİ

Şehzadeler Türbesi, Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde bulunan eski fotoğrafından anlaşıldığı üzere, kare planlı, dört paye üzerine oturan, tek kubbeli, kubbe ve saçakları oluklu kiremitle örtülü ve paye araları sivri kemerli olarak düzenlenerek baldaken tarzda inşa edilmiştir.²⁴⁴

Şehzadeler Türbesi ile ilgili Uzunçarşılı'nın Osmanlıca "Kitabeler" eseri ve Abdizade'nin "Amasya Tarihi" eserleri dışında kaynak bulunmamaktadır. Uzunçarşılı'nın 1927 özel basımı sadece Amasya Müzesinde bulunup yalnızca müzede yararlanabileceğimiz bir kaynaktır.

Türbe Amasya'nın Şamice Mahallesi Tokat Caddesi üzerinde zeminden bir buçuk iki metre aşağıda dört direk üzerine yapılmış Kümbet türbede küçük mermerden yapılmış dört sanduka bulunmaktadır.²⁴⁵

Uzunçarşılı'ya göre birinci kabrin Murathan'ın oğlu Mehmet Çelebi'ye, ikinci kabrin Çelebi Sultan Mehmet'in oğlu Sultan Kasım'a , üçüncü kabrin II.Bayezit'in oğlu Amasya Valisi Şehzade Ahmet'in oğlu Şehzade Mustafa'ya dördüncü kabrin de Sultan Süleyman'ın oğlu Muhammed Şah'a ait olduğu yazmaktadır.²⁴⁶

Şehzadeler Türbesi'nin, 1939 depreminden sonra hasar görerek taşlarının kaydığı ve 1969 yılında harap bir halde olduğu ve 1970'li yıllarda yapılan Amasya Tokat devlet karayolu nedeniyle yıkıldığı bilinmektedir.²⁴⁷

Amasya Müzesinde görevli olan Arkeolog Muzaffer Doğanbaş'dan edindiğimiz bilgilere göre, günümüzde türbenin bulunduğu yer, yol ve kaldırım olarak kullanılmaktadır. Tam olarak yeri; Mustafa Kemal Paşa Caddesi üzerinde bulunan Demirkayalar Süpermarket ve Ziraat Bankası arasındaki yolu ve kaldırımları kapsayan alandır. (bkz. resim 3.58)

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde bulunan, özel tarihi kubbeli türbeden hiçbir eser kalmamıştır. Türbenin ve mezarların akıbetinin de ne olduğu belirsizdir.²⁴⁸

²⁴³ Doğanbaş, *age*, 38.

²⁴⁴ Vakıflar Genel Müdürlüğü, Abide Arşivi, 05.01.01/24 nolu dosya.

²⁴⁵ Uzunçarşılı, *age*, 135.

²⁴⁶ Uzunçarşılı, *age*, 136.

²⁴⁷ Vakıflar Genel Müdürlüğü, Abide Arşivi, 05.01.01/24 nolu dosya.

3.25. YUSUF SİNANEDDİN EFENDİ TÜRBESİ

Türbe, Amasya Merkezde Üçler Mahallesi, Sinaneddin Sokakta bulunmaktadır. Yusuf Sinaneddin Efendi Türbesi kare planlı ve üzeri kiremit ile kubbelidir. Duvarları bir sıra kaba yünü taş bir ve sıra yassı tuğlalarla örülmüştür. Türbenin etrafı önceden eski evlerle çevrili iken 2001 yılında Amasya Belediyesince bu alanda yapılan kamulaştırma çalışmaları sonucu türbenin çevresi boşaltılmış ve türbe görülebilir hale getirilmiştir. Önceden harap bir halde olan türbe 2014 yılında Amasya Belediyesince restore edilmiştir.²⁴⁹ (bkz. resim 3.59)

Türbenin içinde Yusuf Sinaneddin Efendi'nin yeşil örtülü sandukası bulunmaktadır. Sandukanın baş kısmında büyük bir sarık bulunmaktadır. (bkz. resim 3.60)

Yusuf Sinaneddin Efendi 1507'de Üçler Mahallesinde doğmuştur. Bilgi, erdem ve olgunluğuyla tanınmıştır. Kuran'ı Kerim'de haram kılınanların haramlığının nedenlerinden ve hikmetlerinden bahseden ayetleri toparlayıp bunları 99 bölüme ayırarak "Teybinü'l – Maharim" adını verdiği büyük bir tefsir kitabını yazmıştır. İslam alemindeki bütün ulema tarafından makbul eser olarak kabul edilip nakiller yapılmıştır. 1591'de Hakk'ın rahmetine kavuşmuş Üçler mahallesinde toprağa verilmiştir. Kabri yıllarca Amasya ulemasına ziyaretgâh olmuştur.²⁵⁰

3.26. ANONİM TÜRBE

Türbe Amasya Merkezde, Yüzevler Mahallesinde, Mustafa Kemal Paşa Caddesi üzerinde yer alır. Caddeye göre 180 santimetre aşağı koddadır. Türbenin bulunduğu alan otopark olarak kullanılır.

Türbenin inşa kitabesi bulunmamaktadır, kime ait olduğu bilinmemektedir.

Fakat Osmanlı mimarisi de sıklıkla görülen, bir sıra kesme taş ve üç sıra tuğla malzeme ile almaşık tarzda inşa edilmiş olan bu türbe XV - XVI yüzyıl mimarisine çok benzemektedir.²⁵¹ Bu açıdan türbe mimarisi bize en azından yüzyılı hakkında ipucu vermektedir. Türbenin içinde herhangi bir sanduka bulunmamaktadır.²⁵²

---

²⁴⁸ Bu konuda bk. Vakıflar Genel Müdürlüğü, Abide Arşivi, 05.01.01/24 nolu dosya.

²⁴⁹ Menç, *Tarih İçinde Amasya*, 113.

²⁵⁰ Türbe İçinde Bulunan Bilgilendirme Tablosu.

²⁵¹ Doğanbaş, *age*, 73.

²⁵² Doğanbaş, *age*, 73.

Değerli bir tarihi yapı olan bu türbe de (Kadem Paşa Türbesi gibi) oldukça bakımsız ve kendi haline bırakılmış bir durumdadır. Türbenin caddeye bakan duvarları tahrip edilmiş kubbesini ve kubbe saçaklarını çalılıklar, otlar bürümüş durumdadır. Orada bulunan görevli K.K. 42 ile görüşmemizde türbe ile ilgili bir bilgisinin olmadığını ve herhangi bir ziyaretin olmadığını belirtmiştir. (bkz. resim 3.61-3.62)

3.27. ÇİLEHANE TÜRRESİ

Çilehane Türbesi, Amasya merkezde, Sofular Mahallesiinde, Saraydüzü Caddesindeki Çilehane Camisi yanında bulunmaktadır.

Kitabesinden anlaşılacağı üzere; Çilehane Cami, Çilehane, Türbe ve Tekke hücrelerinden meydana gelen bölümleri ile 1413'te Çelebi Mehmet'in emrindeki Yakup Paşa tarafından yaptırılmıştır. Tekke ise Halvetiye Tekkesidir.²⁵³

Türbe, kare mekanlı ve kubbe ile örtülüdür. Türbe moloz taş ve tuğla malzeme ile inşa edilmiştir. Alt kısmında cenazeliği bulunan türbenin, cepheleri ikişer yalancı kemerle süslenmiştir. Kuzey cephesinde iki sütun baklava dilimli başlıklar ve sivri tuğla kemerli revakın üzeri ahşap tavan ve kiremitli bir çatıyla örtülmüştür. 1992 yılında anıt olarak tescillenen türbe vakıflar mülkiyetinde bulunmaktadır.²⁵⁴ (bkz. resim 3.63-3.64)

Türbe içerisinde, Kuba Evliyası Pir Hüsameddin-i Halveti'nin oğlu ve Pir İlyas Halveti'nin torununun oğlu Pir Celaledin Abdurrahman ı Sani metfun bulunmaktadır. Buraya, 'Aşağı Pir Türbesi' ve 'Aşağı Pirlere' de denmektedir.²⁵⁵

Şeyh Abdurrahman Çelebi olarak bilinen zât, kendi döneminin tanınmış sufilerindedir. Annesi Pir İlyas Halveti'nin kızıdır. Babası ise Şeyh Abdurrahman Molla Hüsametdin olarak bilinen zattır.²⁵⁶

Şair ve mutasavvıf olan Abdurrahman Çelebi, babasının adına izafeten şiirlerinde Hüsami ismini kullanmıştır. Amasya'daki Saraçhane Cami yakınlarında metfun bulunan Şeyh Zekeriyya Hazretlerinden feyzini alarak, halifesi olmuştur. Çelebi, dost canlısı bir insandır ve çok iyi rüya yorumlamaktadır. Ayrıca sema yaparak zikretmeyi de sevmektedir. Pir İlyas Hazretlerinin yakın akrabası ve Gümüşlüoğlu

²⁵³ Türbe Üzerinde Bulunan Kitabe.

²⁵⁴ Türkiye Kültür Portalı, erişim tarihi: 02 Aralık 2018, <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/amasya/kulturenvanteri/cilehane-turbesi>

²⁵⁵ Abdizade, *age*, 154.

²⁵⁶ Abdizade, *age*, 155.

sülalesinin üyesi olduğu için Pirzade lakabıyla da anılmıştır. 1498 senesinde öldükten sonra Ankara Beylerbeyi Yazarlıoğlu Yakup Paşa tarafından Beğler Sarayı yakınlarında yaptırılıp, emlakı bu hayrata vakfedilen tekke içinde yer alan türbeye gömülmüştür.²⁵⁷

Amasya Müftüsü Celaleddin Abdurrahman Çelebi'nin zaviyenin başına geçtiği sıralarda, üç şehzadenin şeyhi Ramazan Bayramında ziyarete geldiği, Şeyh bu şehzadelerin en küçüğü olan Mehmed Çelebi'ye iltifat ederek, hırkasını omuzları üstüne örtmüş, diğer şehzadelere de yol göstermiştir. Halk bu davranış üzerine Mehmed Çelebi'nin padişah, diğerlerinin ahret yolcusu olacaklarını anlamıştır.²⁵⁸

Bu türbenin penceresinin üstündeki kitabede Farsça şunlar yazılmaktadır: Pir İlyas Hazretlerinin neslinden gelen şeyhimiz Hüsami Abdurrahman Çelebi şeksiz ve şüphesiz dünyanın kutbudur. O Hakk ve doğru yola davet eden keramet sahibi hakiki bir mürşittir. Aziz şeyhimiz yaşı atmış üçe ulaşınca Allah-ü Tealaya'ya göç emri gelince, Derviş ölüm tarihi düşürmek için (Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun) cümlesini yazmıştır. 903(1498).²⁵⁹

3.28. HIZIR PAŞA TÜRBEİ

Hızır Paşa Türbesi, Amasya Merkezde, Pirinççi Mahallesi, Mehmet Paşa Caddesinde bulunan Mehmet Paşa Camine bitişik olarak inşa edilmiştir. Türbenin üç yanı da hazire ile çevrilidir. (bkz. resim 3.65-3.66)

Mehmet Paşa Cami etrafına U şeklinde düzenlenmiş olan hazire, Amasya'da mevcut hazireler içerisinde en büyük olanıdır. İki bölüm halinde düzenlenmiş olan hazirenin içerisinde, mezar taşları kitabeli olarak toplam yirmi bir mezar yer almaktadır.

²⁶⁰

Türbenin inşa kitabesi bulunmamaktadır. Türbenin doğu tarafı düzgün kesme taş ile yapılmış olup bu cephesinde yüksek sivri kemerli bir açıklığa yer verilmiştir. Bu açıklık günümüzde bir camekân ile kapatılmıştır. Türbenin diğer duvarları ise kaba yonu ve moloz taş malzemeyle inşa edilmiştir. Türbe kare planlı olup üzeri kubbelidir. Türbe içerisinde sadece bir sanduka yer almaktadır. Sandukanın bir kitabesi bulunmamaktadır. Türbe içerisinde bulunan sandukanın etrafı halılar ile donatılmış olup

---

²⁵⁷ Durma, *age*, 12.

²⁵⁸ Durma, *age*, 13.

²⁵⁹ Ayar ve Doğanbaş, *age*, 23.

²⁶⁰ Ayar ve Doğanbaş, *age*, 13.

bakımlı durumdadır. Sandukanın alt kısmı bir kaide şeklinde düzenlenmiş olup bu kaidenin üzerinde baş kısmından ayak kısmına doğru daralan sanduka konulmuştur.

Mehmet Paşa Cami inşa kitabesinden yola çıkarak bitişiğinde bulunan türbe hakkında ipuçlarına ulaşabiliriz.

Mehmet Paşa Camii inşa kitabesi şu şekildedir: Bu mübarek imaret, Sultan Mehmet Han oğlu Sultan Bayezid Han zamanında (Allah mülkünü ebedi kılsın) yüce Vezir, Mehmet Paşa tarafından inşa ettirilmiştir. Allah kadrini arttırsın. Muharrem ayı yıl 861 (1456).²⁶¹

Olca, Hızır Paşa'nın, Kösemihaloğullarından Mehmet Bey'in oğlu olduğunu ve Sultan II Murad'ın ölümüne kadar bizzat savaşlarda bulunduğunu belirtir.²⁶²

Hızır Paşa tarafından 1466'da, Amasya Merkezde, Hızır Paşa Mahallesi'nde kendi adıyla anılan, Cami, hamam, medrese ve şadırvandan oluşan Hızır Paşa Cami'ni yaptırmıştır.²⁶³

Cami imamı K.K.43 ve mahalle sakinleri K.K.44, K.K.45 ile görüştüğümüzde genel olarak hazire içindeki tüm mezarların ziyaret edildiğini tespit edilmiştir. Hızır Paşa'nın mezarının olduğu türbenin giriş kapısı kilitli bulunmaktadır. K.K.43 Cuma günleri ziyarete açıldığını belirtmiştir. Hızır Paşa türbesinden ziyade hazire içinde bulunan Habib Karamani mezarının ziyaretçi tarafından daha fazla ilgi gördüğü belirtilmiştir. Bu nedenle Habib Karamani türbesi de araştırma alanımıza dahil edilmiştir.

3.29. HABİB KARAMANİ TÜRRESİ

Habib Karamani, Niğde civarında Ortaköy kasabasında doğmuştur. Baba tarafından Hz. Ömer, anne tarafından Hz. Ebû Bekir soyundan geldiği söylenmektedir. O dönemde Niğde Karaman'a bağlı olduğundan dolayı Karamânî nisbesi ile de tanınmıştır.²⁶⁴

Mehmet Paşa Cami'nin doğu tarafındaki türbenin haziresinde, hususi bir yerdedir. Burada yan yana bulunan üç mezarda eş-Şeyh Habib- i Karamani, onun yanında, halifelerinden Seydi Ahmet Halife, bunların batısında, eş- Şeyh Hasan Efendi

---

²⁶¹ Ayar ve Doğanbaş, *age*, 53.

²⁶² Olca *age*, 52.

²⁶³ Okumuş ve Teselek, *Amasya Cami ve Külliye*, *age*, 25.

²⁶⁴ Kamil Şahin, "Habib Karamani", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 14, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996), 371-372.

ve kuzeyde ise Mehmet Paşa Vakfı mütevellisi kurd Bey-zade Mehmed Bey metfundur.²⁶⁵

Habib Karamani'nin mezarını ziyaret ettiğimizde Hızır Paşa Türbesinin hemen yanında olup üstü açık ve onun yanındaki diğer dört mezarla birlikte etrafı duvarlarla çevrilmiştir. Duvarların üzerinde demir korkuluklar mevcuttur ve bu alana demir kapıdan giriş yapılmaktadır. (bkz. resim 3.67-3.68)

Kamil Şahin'in belirttiğine göre:

Halvetiyye Tarikatının Pîr-i Sâni'si Yahyâ-yı Şîrvânî'ye intisap etmek için Habib Karamânî'nin, memleketinden ne zaman ayrılıp Şîrvan'a gittiği belli değildir. Lâmiî'nin aktardığı bilgiye göre Şîrvan'a ulaştığı zaman Seyyid Yahyâ'nın dervişleriyle karşılaşarak, dervişlere, "Şeyhiniz bana bir günde mevlâmı gösterebilir mi?" diye sorunca şeyhin kıdemli müritlerinden Hacı Hamza Efendi'den şiddetli bir tokat yemiş ve yere düşmüştür. Olaydan haberdar olan Yahyâ-yı Şîrvânî onu yanına çağırarak, "Dervişler gayretli olur, aldırma" diyerek gönlünü alıp Karamani'yi dervişliğe kabul etmiştir. Karamani o gün şeyhin ona, "Git şu pencerenin yanında dur, bu gece rüyada ne görürsen gel bize anlat" dediğini ve bunun üzerine gidip pencerenin önüne oturduğunu söyler ve o anda şeyhte fâni olduğunu kastederek, "O geldi biz gittik" der. Habib Karamânî on iki yıl şeyhin hizmetinde bulunduktan sonra şeyhten hilâfet alır. Akşemseddin ile (ö. 863/1459) tanışarak sohbetlerinde bulunduğu göre 1450-1455 yılları dolaylarında Anadolu'ya dönmüş olmalıdır. Habib Karamânî Ankara'da bir müddet kalarak burada sık sık Hacı Bayrâm-ı Velî'nin kabrini ziyaret eder. Belirli bir yere ikamet etmeyip ömrünü Konya, Karaman, Kayseri ve Aydın gibi şehirlere yolculuklarla geçirdi. Son olarak Amasya'ya gelerek burada ikamet etmiştir. Burada bir zâviye kurmuş ilim ve ibadet ile meşgul olmuş ve Amasya'da vefat etmiştir.²⁶⁶

Durma'nın Evliyalar Şehri Amasya eserinde kaleme aldığı menkıbeye göre;

Sultan II. Bâyezîd Hân'ın Şehzadesi Şehinşâh Bey'in nişancısı şöyle anlatmıştır: Şeyh ile berâber akşam namazını kılıyorduk. Bir akrep, secde yerinden geçip, safın bir tarafına gitti. Ne olduğunu bilemediğimden aklım karmakarışık oldu. Namazda huzurum kaçtı. Namazdan sonra yemek getirdiler. Fakat akrep sanki kafamın içini sokuyordu. Hep onu düşünüyordum. Bir türlü yemeği yiyemiyordum. Gönlümden geçirdiğim bu düşüncüyü Allah'u Teâlâ, Şeyh'in kalbine ilham edince, bana; "O zavallı akrep bizim yanımıza geldi. Peygamber efendimizin; "İki karayı (yılan ve akrebi) gördüğünüzde öldürünüz!" hadîs-i şerîfine uyararak, onu namazda iken öldürdük. Gönlünüzü meşgul etmesin!" demiştir. Böylece zihnimdeki endişe ortadan kalkmış oldu. Benim âdetlerimden olduğu için, gönlümden geçirerek; "Eğer yemek helâl ise Bismillâh", diyerek yemeğe başladım. Bunun üzerine Şeyh Habîb; "Helâldir, şüphen olmasın!" demiştir.²⁶⁷

Türbe civarında yaşayan K.K.46, K.K.47, K.K.48 ile görüşmelerimizde halkın çoğunluğunun bu türbeyi ziyaret etme motivasyonunun Şeyh'in baba tarafından Hz.

²⁶⁵ Abdizade, *age*, 157.

²⁶⁶ Şahin, *age*, c. 14, 371-372.

²⁶⁷ Durma, *age*, 11.

Ömer, Anne tarafından Hz. Ebu Bekir soyundan gelmesinden dolayı olduğu gözlemlenmiştir.

3.30. KADEM PAŞA (CİHAN HATUN) TÜRBESİ

Amasya Merkezde, İltekin Bağları'nın üst tarafında, İltekin Türbesi yakınlarındadır. Bu türbede, Amasya Emir'i Şadgeldi Paşanın kızı, "Kadem Paşa" diye meşhur olan Cihan Hatun metfun bulunmaktadır.²⁶⁸

Abdizade'ye göre bu türbe İltekin Gazi Türbesi, dört taş sütun üzerindeki eski bir kubbeden ibaret olup, yanında Kadem Paşa Hatun metfundur. Burada, bir başka mezar daha var ise de kime ait olduğu anlaşılamamıştır. Kadem Paşa Hatunun orada metfun olduğu, eski kayıtlarda geçmektedir.²⁶⁹

Kadem Paşa Türbesi ile ilgili çok fazla yazılı kaynağa ulaşılamamıştır. Amasya Müzesinde bulunan Uzunçarşılı'nın Osmanlıca "Kitabeler" kaynağından yararlanılmıştır.

Hacı Şadgeldi, Amasya emiri oldu bu zat mütemadi surette Burhanettin ile uğraşmıştır. Emir Ahmet Kadı Burhanettin Ahmet ile başa çıkamayacağını anlayınca Osmanlı hükümdarına iltica ile memleketini teslim etmiştir. Ahmet'in oğulları Osmanlı Devleti hizmetinde yüksek mevkiye yükselmişlerdir. Hacı Şadgeldi'nin Kadem Paşa ismi ile malum Cihan Hatun namındaki kabri Amasya'nın İltekin Gazi Türbesi civarında ve diğer kızının da Şamlılar mahallesindeki büyük çeşmenin arkasında meftun olduğunu Amasya Tarihinde yazılmıştır.²⁷⁰

Bir zamanlar, bu türbenin etrafı, boydan boya bir mahalle olup, "Simre" namıyla tanınan kasabanın merkezi idi. Bu durum 1052'de (1642) yazılmış olan tapu kayıtlarında görülmektedir. Bugün, bu mahalle yoktur. Mahallenin, aslında bir cami, iki mescidi ve bir mektebinin var idiye de, mahalle ile beraber yok olduğundan, vakıfları hazinece zapt edilmiştir. Önümüzdeki bağlar da meşhur idi. eskiden beri, Bağcılar'ın, bu İltekin Gazi'ye büyük hürmetleri vardır. Eskiden, Amasyalılar, İltekin Gazi'nin kabrini, her sene şaban ayının ilk günlerinde, büyük bir kalabalık halinde ziyaret etmeyi adet edinmiş oldukları halde 1242'den (1826) sonra bu adet yavaş yavaş terk edilmiştir.²⁷¹

---

²⁶⁸ Abdizade, *age*, 169.

²⁶⁹ Abdizade, *age*, 169.

²⁷⁰ Uzunçarşılı, *age*, 109.

²⁷¹ Abdizade, *age*, 70.

Günümüzde de türbe bakımsız durumundadır. Türbenin herhangi bir inşa kitabesi bulunmamaktadır. Çevresinde de yerleşim bulunmamaktadır. XIV. yüzyıldan kalma bu değerli mekanın bu şekilde harap bir halde bırakılması herhangi bir restorasyon çalışmasının olmaması önemli bir detaydır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AMASYA ŞEHİR MERKEZİNDEKİ DİNİ ZİYARET YERLERİNE SOSYOLOJİK BİR YAKLAŞIM

Dini ziyaret olgusu, geçmişten günümüze önemini kaybetmeden süregelen bir fenomen niteliğindedir.

Saha araştırmamızdaki görüşmeler neticesinde dini ziyaret yerlerine sadece dua etmek için gidenlerin oranının yüksek olması yanında türbelerde metfun bulunan kişilerden bir istek veya sıkıntılarına çözüm/şifa amacıyla ziyaret edenlerin sayısının fazla olduğu gözlemlenmiştir.

Dini ziyaret olgusunda en büyük etkenin dini inanışlar olduğu ve aynı zamanda kutsal bilinen bir yere uğrama isteğinin de önemli bir etken olduğu anlaşılmaktadır.

Türbe olgusu ölümü soyut bir halden somut bir hale dönüştürerek ziyaret fenomeninin yaşandığı toplumsal bir zemin oluşturmuştur. Türbe inancı, ölüm olgusunun çeşitli zihinsel toplumsal süreçlerden geçirilerek “somut gerçeklik” haline getirilmesidir. Böylece düşünsel anlamda var olan şey fiziksel alana aktarılmakta, soyut olan ölüm olgusu türbe ile somutlaştırılmaktadır. Halk inanışına göre türbe, Allah’ın sevgili kullarının canlılıklarını devam ettirdikleri, ses verdikleri yerlerdir.²⁷² Bu şekilde dini ziyaret olgusu somutlaştırılmış olup yaşam ile iç içelik kazanmış olur.

Geçmişten günümüze toplumlar kendi oluşturdukları sosyal yapıları, nesline aktarıp sosyal inşa alanı oluştururlar. Örneğin araştırmamızda Şeyh İsmail Şiraceddin Şirvani Türbesi, Seyyid Mir Hamza Nigari Türbesi ve Hamdullah Efendi Türbesi incelendiğinde anlam ve aidiyet arayışı kuramına birer örnek oluştururlar. Zira bu kuramda kişiler rasyonel olduklarını iddia ederler. Bireysel hedeflerine yönelik anlam ve aidiyet duyguları çerçevesinde faaliyetlerde bulunurlar.

Bireyler çevreden aldıkları güdülere otomatik bir şekilde değil, bilinçli şekillerde cevap verirler. İnsan aksiyonunun anlamak için sosyal bilimci, aktörün motivasyon, hedef ve niyetlerini anlamalıdır.²⁷³

---

²⁷² Köse ve Ayten, *age*, 42.

²⁷³ Furseth ve Repstad, *age*, 218.

Yukarıda ismini verdiğimiz ziyaret yerlerini yüzde 90-95 Azeri vatandaşların ziyaret ettiği, bu mekânlarda bir takım kültürel faaliyetlerde bulunulduğu, kutsal saydıkları günlerde bir araya gelip manevi duyguların yaşandığı gözlemlenmiştir.

Bireyler içinde buldukları sosyal çerçeveye dayanarak faaliyette bulunurlar. Aksiyonları ürettikleri anlamlı çerçevelerine dayanan bağlam, yorum ve algılamalarına bağlıdır.²⁷⁴

Özellikle Seyyid Mir Hamza Nigari, zamanında kendi memleketinden sürülmek zorunda kalmış ve etki ettiği geniş topluluğun torunları tarafından günümüzde hala yaz mevsiminde turlarla türbesi ziyaret edilmekte ve bu mekana değer verilmektedir. Türbenin içinde bulunduğu caminin çevresini tavaf etmek, türbeye eğilerek girmek, camiden tesbih, eşarp, türbe çevresinden toprak alıp memleketlerine götürmek bu türbeye kutsallık atfetmelerine örnek olarak verilebilecek davranışlardan birkaç tanesidir.

Toplumsal olgular, hem dinsel hem seküler nitelikteki, kolektif biçimde geliştirilen ve bu nedenle amirane olan kurallar, düsturlar ve pratiklerden çıkarılan davranış biçimleridir. Normlar ve kuramlar, toplumsal olguların az çok katılmış biçimdeki örnekleridir. Bunlar, kolektif bir varlık olarak düşünülen grupların pratiklerini oluşturur. Bu yüzden empoze edici niteliktedir ve bireyler tarafından içselleştirilir. Kolektif biçimde geliştirilmiş oldukları için de ahlaki bir içerik de taşır.²⁷⁵ Araştırmamızda gözlemlediğimiz dini ziyaret yerlerinin çoğunda ziyaretçilerin davranış şekilleri, kolektif bir varlık olarak düşünen kişilerin uygulamalarından oluşmaktadır ve mevcut bu davranış şekilleri ziyaretçi kitlesi tarafından içselleştirilmiş olup gelecek nesillere de aktarılmaktadır.

Maddi veya manevi bazı yoksunluklar kişilerin dine yönelmesine sebep olabilir. Hayatlarında birçok farklı engel ile karşılaşan insanların veya mutsuz ve tatminsiz bireylerin alternatif hedefler arayışına girdiklerinde ulaştıkları çözüm yolu dini bir inanış kapısı olabilmektedir.

Dini bir gruba katılarak bir yücelme ve ödül biçimi sağlaması anlamında “daha dünyaya ait ya da sınırlı anlamda” da dini olabilir. Engeli/sıkıntısı olan kişiler yeni bir ümit ile sevilen birileriyle tanışacakları dini bir alan içinde rahatlık arayabilirler. Ve bir grup içinde kendi problemleri ve sıkıntılarını paylaşacağı ortamı oluşturabilirler.

²⁷⁴ Furseth ve Repstad, *age*, 218.

²⁷⁵ Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, (Ankara : Bilim ve Sanat Yayınları, 1988), “Toplumsal Olgu” md., 755.

Kutsallık atfettikleri bu manevi ortamlarda gruba katılmak suretiyle bir vecd ve coşkunluk hali yaşayabilirler.²⁷⁶

Araştırmamızda dini ziyaret yerlerinde gözlemlediğimiz birçok davranış şekli yoksunluk kuramını da örnekler niteliktedir. Özellikle Şücaaddin Pir İlyas Türbesi ve Taceddin Altunbaş Türbesi'nin ziyaretçi profillerini incelediğimizde çoğunlukla sağlık sorunlarına şifa umuduyla ziyaret yapanların sayısı fazladır. Bunun yanında ekonomik ve psikolojik yoksunluk şekilleri de yer almaktadır.

Taceddin Altunbaş Türbesinin bulunduğu mekanın dış yüzeyinde yazılı bulunan yüzlerce dua ve dilekleri incelediğimizde ziyaretçilerin genelde iyi bir iş, iyi bir eş, çocuk sahibi olma, sınavlarda başarılı olma gibi dileklerin yazılı olduğu gözlemlenmiştir. Ziyaretçilerin özellikle bu türbeye geliş amaçları ve motivasyonları hem yoksunluk kuramına hem rasyonel seçim kuramına çok iyi birer örnek oluştururlar.

Bir Selçuklu şehzadesinin türbesi olan bu mekan günümüzde yoğun bir şekilde ziyaret edilmektedir. Ve bu türbe halk tarafından “Tezveren Evliyası” olarak bilinmektedir. Tespitlerimize göre türbelerde metfun bulunan kişilerin mübarekliği ve kutsallığından hiç şüphe edilmediği, hakkında tam bilgi sahibi olunmasa dahi o mekâna toplumun yoğun ilgisinden dolayı ve mekânın tam bir ziyaret ortamına çevrilmesinden (Secadeler, tesbihler, dua kitapları, yakılan mumlar, dağıtılan şekerler vb. ritüeller) dolayı türbede bulunan kişiden dilekte bulunma, onu Allah ile kendi arasında aracı kılma, güven ve teslimiyet ortamı mevcuttur. Hatta dini bir yönü olmayan Paşa, Paşa kızı türbelerinin dahi kutsallaştırıldığı gözlemlenmiştir.

Bu konunun başka bir örneği de Halkalı Evliya Türbesi'dir. Zamanının meşhur Paşası Şadgeldi Paşa'nın torunlarından olan Şahruze Hatun'a ait olan bu türbe halk tarafından “Halkalı Dede Türbesi” olarak bilinir. Yürüyemeyen çocukların yürütmesine vesile olmasıyla meşhurdur.

Halkalı Evliya Türbesi, hesaplanmış menfaatlerin bulunduğu rasyonel seçim kuramına iyi bir örnek oluşturmaktadır. Bu kurama göre, daha büyük bir oranda mükafat vaat eden ve daha kesin bir profile sahip dini hareketler daha fazla destek görecektir.²⁷⁷ Kurama göre ziyaretçiler amaçlarına daha az risk ve hayal kırıklığı ile ulaşmaya çalışmış olacaktırlar.

---

²⁷⁶ Furseth ve Repstad, *age*, 206.

²⁷⁷ Furseth ve Repstad, *age*, 213.

Sosyalleşme kuramında ana tema, kişinin doğumdan itibaren yetiştirildiği şekillerde düşünüp davranışta bulunmasıdır. Yetişen nesiller sadece büyüklerin söylediklerine dikkat ederek değil aynı zamanda diğerlerinin yaptıklarını da izleyerek öğrenirler. Ebeveyn, öğretmen ve yakın çevre kişilerin hayatlarında önemli rol modelleridir.²⁷⁸

Rol, belirli statü ya da toplumsal konumlara atfedilen toplumsal beklentileri ortaya koyar. Ve bu tür beklentilerin gerçekleşip gerçekleşmeme sürecini analiz eder.²⁷⁹ Bu anlamda araştırmamızda rol kavramı, ziyaretçi profilini anlamlandırmada ve profillerin kategorize edilmesinde faydalı bir unsur olmuştur.

Sosyalleşme kuramı dindarlığın bazı biçimlerini açıklaması açısından önemlidir. Bireylerin kurulu ve meşru kabul edilmiş dini yapılarda yetiştikleri dikkate alındığında özellikle faydalıdır.²⁸⁰

Araştırmamızda da dini ziyaret yerlerinde karşılaştığımız çoğu kişinin, türbe hakkında bilgi ve türbede bulunan zat ile ilgili bilgiyi ailesinden, aile büyüklerinden ve çevresinden edindiği gözlemlenmiştir. Bilginin yanında günümüze kadar edinilen deneyimlerin ve kültürel birikimlerin de etkisi büyüktür. Resmi bilgiden ziyade halk inanışlarının daha fazla kabul gördüğü gözlemlenmiştir. Ve sonuç olarak ziyaretlerini de bu birikime yönelik gerçekleştirdikleri gözlemlenmiştir.

---

²⁷⁸ Furseth ve Repstad, *age*, 208.

²⁷⁹ Marshall, *age*, 624.

²⁸⁰ Furseth ve Repstad, *age*, 211.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Amasya, günümüze kadar birçok kültüre, uygarlığa ve imparatorluğa ev sahipliği yapmış geçmişi binlerce yıl önceye dayanan kadim bir şehirdir. Araştırmamızda Amasya'nın merkezinde bulunan dini ziyaret yerleri tespit edilerek dini ziyaret yerlerinin tarihsel gelişimi ve nitelikleri belirlenerek, halkımızın günümüzde bu dini ziyaret yerlerine olan bakış açısı aktarılmaya çalışılmıştır.

Ziyaret kültürü ve türbe yapıları İslâm dünyasında daha çok Türkler tarafından yaygınlaştırılan uygulamalardır. Hatta Türklerde bu yapı çok daha eski dönemlere kadar uzanır. Bunun dışında Batı dünyasında da türbe algısı/ziyaret kültürü ülkemizdeki algı ile hemen hemen aynı içeriği arz eder bir şekilde mevcuttur.

Araştırmamızda, dini ziyaret yeri kategorisinde olan türbeler, dilek kuyuları, nazar/şifa ağaçları, kutsallık atfedilen nesnelere vb. unsurlar incelenmiştir.

Araştırmamızdaki görüşmeler neticesinde, bu dini ziyaret yerlerine sadece dua etmek için gidenlerin oranının yüksek olması yanında türbede bulunan kişiden bir dilek veya derdine deva amacıyla ziyarette bulunanların sayısının da fazla olduğu gözlemlenmiştir. Fakat en büyük etkenin de “dini inanışlar” olduğu aynı zamanda “kutsal bilinen bir yere uğrama arzusu”nun da önemli bir etken olduğu anlaşılmaktadır.

Türbe olgusu ölümü soyut bir halden somut bir hale dönüştürerek ziyaret fenomeninin yaşandığı toplumsal bir zemin oluşturmuştur. Toplumlar kendi oluşturdukları bir sosyal yapıyı nesline aktararak “sosyal inşa” alanı oluşturmuş olurlar. Dini ziyaret yerlerine benzer sebepler ile gelen ziyaretçiler o atmosferde bir nevi “sosyalleşme platformu” meydana getirirler.

Yaygın bir şekilde görülen dilekler; hastalıklara çare, sağlık, ailevi ya da psikolojik sorunlara çözüm, iş veya eş bulma, çocuk sahibi olma, askere giden çocuğun sağ salim eve dönmesidir.

Özellikle Şücaeddin Pir İlyas, Taceddin Altunbaş, Ehli Hatun, Hamdullah Efendi, Halkalı Evliya, Seyyid Mir Hamza Nigari, Şeyh İsmail Siraceddin Şirvani Türbelerinde yoğun ziyaret olgusunun yaşandığını, toplumsal bir hareketlilik ve etkileşimin olduğu gözlemlenmiştir. Birçok farklı ritüelin ve inanışların bu türbelerde yoğunlaştığına şahit olunmuştur. Bunların dışındaki diğer ziyaret yerlerinde ise daha çok kültürel ve dini bir vecibe mahiyetinde ziyaretlerin yapıldığı tespit edilmiştir.

Araştırmalarımız sırasında gözlemediğimiz türbelerde metfun bulunan kişinin mübarekliği ve kutsallığından hiç şüphe edilmediği, hakkında tam bilgi sahibi olunmasa dahi o mekana toplumun yoğun ilgisinden dolayı ve mekanın tam bir ziyaret ortamına çevrilmesinden (Seccadeler, tesbihler, dua kitapları, yakılan mumlar, dağıtılan şekerler vb. ritüeller) dolayı türbede bulunan kişiden dilekte bulunma, onu Allah ile kendi arasında aracı kılma, güven ve teslimiyet ortamı mevcuttur. Hatta dini bir yönü olmayan paşa, paşa kızı türbelerinin dahi kutsallaştırıldığı gözlemlenmiştir.

Saha araştırmalarımızda, dikkat çeken diğer bir olgu ise; türbenin bulunduğu cami görevlilerinin belirtmelerine göre Diyanet İşleri Başkanlığının bildirdiği uyarılar paralelinde ziyaretçilerin yaptığı yanlış uygulamaların dinimizde olmadığına dair uyarılara rağmen ziyaretçilerin hiçbir dini otoriteyi kabul etmeden uyguladığı ritüelleri devam ettirdiğidir.

Ziyaretçi profillerini gözlemediğimizde, ziyaretçiler genellikle türbede yatan zât ile ilgili bilgiyi kaynağı olan resmi bilgiden ziyade halk inanışlarına yönelik bir ziyaretin gerçekleştirildiği gözlemlenmiştir. Örneğin; Taceddin Altunbaş Kümbeti için, dileklerin hemen kabul edildiği inancı halk arasında yaygın olduğu için türbe Tezveren Evliyası olarak isimlendirilmiştir. Oysaki Taceddin Altunbaş, sadece Selçuklu Devleti şehzadelerinden biridir.

Araştırma konusu olan ziyaret yerlerinin neden ziyaret edildiklerini din sosyologları dört farklı teori ile cevap vermektedirler. Çalışmamızda ziyaret nedenlerini anlam ve aidiyet arayışı teorisi, rasyonel seçim teorisi, sosyalleşme teorisi ve yoksunluk teorisi çerçevesinde de incelenmeye çalışılmıştır.

Bu açıdan bakıldığında Amasya'da bulunan ziyaret yerlerine dini amaçlı ziyarette bulunan kişilerin, çözüm bulamadığı dert ve sıkıntılardan kurtulma, istek ve emellerine ulaşma için bir yol aradığı görülmektedir. Örneğin; Şücaeddin Pir İlyas Türbesi'ne ziyaret edenin torununu hiperaktif olmasından dolayı getirmesi, başka birinin kardeşinin üç gündür hastanede doğum yapamaması üzerine gelerek doğum yapması için dua etmesi, evlenmek için kısmet arayanların gelmesi, herhangi bir hastalıktan mustarip olanların şifa bulmak amacı ziyaret etmesi, Ehli Hatun Türbesi'nde dilek kuyusundan alınan su ile banyo yapan hastaların iyi olacağına inanılması, evlenmek isteyen bayanların kısmetinin açılması için gelip dua etmeleri, çocuğu olmayan kişilerin çocuk isteği ve bunun gibi bir çok farklı isteklerde bulunmaları, Hamdullah Efendi Türbesi'nde hastası olanların, askere gideceklerin, evlenecek

kişilerin evlenmeden önce ziyaret etmeleri, dileklerin dilenerek mumlar yakılması, Halkalı Evliya Türbesi'nde geç yürüyen çocukların yürümesi için ayaklarını türbede bulunan demir halkalardan geçirmeleri, kısmet açılması için gelmeleri, Taceddin Altunbaş Kümbeti'ne gelenlerin iş, evlilik, sınav kazanma gibi dileklerde bulunmaları hem bireysel hem de toplumsal açıdan değerlendirirsek huzur, korunma ve beklenti gibi amaçlar içerdiğinden yoksunluk kuramından ve rasyonel seçim kuramından dayanmaktadır.

Maddi veya manevi bazı yoksunluklar kişilerin dine yönelmesine sebep olabilir. Hayatlarında birçok farklı engel ile karşılaşan insanların veya mutsuz ve tatminsiz bireylerin alternatif hedefler arayışına girdiklerinde ulaştıkları çözüm yolu dini bir inanış kapısı olabilmektedir. Ziyaretçilerin özellikle bu türbelere geliş amaçları ve motivasyonları hem yoksunluk kuramına hem rasyonel seçim kuramına çok iyi birer örnek oluşturlar.

Sosyalleşme kuramında ana tema, kişinin doğumdan itibaren yetiştirildiği şekillerde düşünüp davranışta bulunmasıdır. Yetişen nesiller sadece büyüklerin söylediklerine dikkat ederek değil aynı zamanda diğerlerinin yaptıklarını da izleyerek öğrenirler.

Buna bağlı olarak rol modellerinden aktarılan tecrübe ve buldukları toplumsal konum çerçevesinde deneyimleri gözlemlenir. araştırmamızın büyük bir kısmında bu süreç analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu anlamda araştırmamızda rol kavramı, ziyaretçi profilini anlamlandırmada ve profillerin kategorize edilmesinde faydalı bir unsur olmuştur.

Araştırmamızda gözlemlediğimiz dini ziyaret yerlerinin çoğunda ziyaretçilerin davranış şekilleri, kolektif bir varlık olarak düşünen kişilerin uygulamalarından oluşmaktadır ve mevcut bu davranış şekilleri ziyaretçi kitlesi tarafından içselleştirilmiş olup gelecek nesillere de aktarılmaktadır.

Şeyh İsmail Siraceddin Şirvani Türbesini ve Seyyid Mir Hamza Nigari Türbesini ziyaret eden kişilerin özelliklerine ve ziyaret ediliş sebeplerine bakıldığında Azeri olan kitlenin özellikle daha çok ziyaret etmesi ve burada yatan zatı kendi milletlerinden olduğu için sahip çıkmaları ve çok değer vermeleri, Hamdullah Efendi Türbesi'nin belirli bir alevi kitlenin bu türbeyi kutsal sayması, Aleviliğin postnişini olarak görmesi anlam ve aidiyet arayışı teorisine örnek olarak verilebilir.

Birçok ziyaret yerinin tarihi dokusunun korunmasının yanında XIV ve XV yüzyıldan kalma bazı yapılar (Halifet Gazi Türbesi, Kadem Paşa Türbesi, Üçler Camisinin bitişiğindeki eski sandukalar, Anonim Türbe) ve sandukalar mahalle aralarında sahipsiz ve korunmasız kendi haline bırakılmış bir vaziyettedir.

Bazı ziyaret yerlerini elimizdeki mevcut bilgilerle bulmakta yaşadığımız zorluklardan dolayı ileride yapılacak araştırmalara yardımcı olması açısından ziyaret yerinin kolayca bulunabilmesi için her ziyaret yerine gittiğimizde cep telefonu ile koordinatlarını tespit edip ziyaret yerinin parsel bilgilerini internet üzerinden parsel sorgulama yaparak elde edip bu verileri ekler kısmında tablo halinde sunulmuştur.

Dini ziyaret yerlerinin sosyolojik yorumu kapsamında yaptığımız bu araştırma elde edilen verileri objektif bir bakış açısı ile değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çalışmamızda gerek yazılı kaynakların azlığı gerek veri toplama şartlarının zorluğu gibi faktörlerden dolayı eksiklikler olsa da çalışmamızın, ileride bu konuda yapılacak araştırmalara yardımcı olacak akademik bir çalışma olmasını umut ediyoruz.

KAYNAKÇA

- Abdizâde, Hüseyin Hüsameddin. *Amasya Tarihi*. Amasya: Amasya Belediyesi Yayınları, 1986.
- Akyüz, Niyazi ve Çapçioğlu, İhsan. *Din Sosyolojisi*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2015.
- Atatürk, Mustafa Kemal. *Nutuk*. İstanbul: Borda Siyah Klasik Yayınları, 2007.
- Ayten, Ali ve Köse Ali. *Popüler Dindarlık Türbeler Üzerine Psiko-Sosyolojik Bir Araştırma*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2018.
- Ayar, Ali Rıza ve Doğanbaş, Muzaffer. *Amasya Kitabeleri ve Mezar Taşları*. Amasya: Amasya Valiliği Yayınları, 2016.
- Amasya Valiliği, “Halifet Gazi Türbesi”, erişim tarihi: 03 Kasım 2018, <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/amasya/gezilecekyer/halfet-gaz-turbes>
- Baykara, Tuncer. *Türk İnkılap Tarihi ve Atatürk İlkeleri*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 1991.
- Bayram, Yavuz. *Amasya İl Yıllığı*. Amasya: Amasya Valiliği Yayınları, 2007.
- Bauman, Zygmunt. *Sosyolojik Düşünmek*. çev: A.Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2017.
- Böcekçi, Turan. *Amasya Evliyalari*. Amasya: Lazer Ofset Matbaası, 2002.
- Bilimname Düşünce Platformu, Bireysel Dindarlık, erişim tarihi: 21Kasım 2018, <http://www.bilimname.com.tr/sayidetay.asp?id=54>
- Çıblak, Nilgün. “Anadolu’da Ölüm Sonrası Mezarlıklar Çevresinde Oluşan İnanç ve Pratikler”. *Türk Kültürü Dergisi*, sy.474 (2002): 605-614.
- Çığ, Muazzez İlmiye. *Hititler ve Hattuşa*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2005.
- Çınarbaş, Deniz Canel. “İslami ve İslam Öncesi İnançlar ve Psikoloji: Türkiye’de Yerel Sağaltım Yöntemleri Bağlamında Türbe ve Hoca Ziyaretleri”. *Ayna Klinik Psikoloji Dergisi*, sy.2 (2015): 27-39.
- Glock, Charles ve Stark, Rodney. *Religion And Society İn Tension*. Chicago: Rand McNally ve Company, 1965.
- Demirci, Kürşat. “Kudsiyyet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. c.1: 337-340. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988.
- Diyanet İşleri Başkanlığı, “Kabir Ziyaretinin Adabı”, erişim 17 Şubat 2019, <https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/377/kabir-ziyaretinin-adabi-nedir->
- Doğanbaş, Muzaffer. *Amasya Türbeleri*, Amasya: Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, 2018.

- Durkheim, Emile. *Dini Hayatın İlk Biçimleri*. çev: F. Aydın. İstanbul: Eskiyeeni Yayınları, 2011.
- Durma, Abdülhalim. *Evlialar Şehri Amasya*. İstanbul: Kişisel Yayınlar, 2008.
- Diyanet İşleri Başkanlığı, “Kabir Ziyaretinin Adabı”, erişim 17 Şubat 2019, <https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/377/kabir-ziyaretinin-adabi-nedir>
- Eflaki, Ahmet. *Ariflerin Menkıbeleri*, çev: T. Yazıcı. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2006.
- Erdoğan, İsmail. “XX. Yüzyıl Amasya Tarihi ve İnanç Coğrafyası”. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, 1996.
- Eroğlu, Hamza. “Mustafa Kemal Paşa’nın Milli Mücadelenin Lider Olması”. *Atatürk Araştırma Dergisi*. sy. 63 (2005): 842-858.
- Eliade, Mircea. *Kutsal ve Kutsal-Dışı Dinin Doğası*. çev: A. Berktaş. İstanbul: Alfa Yayınları, 2017.
- Furseth Inger ve Repstad Pal. *Din Sosyolojisine Giriş*, İstanbul: Birleşik Yayıncılık, 2013.
- Gökçe, Birsen. *Toplumsal Bilimlerde Araştırma*. Ankara: Savaş Yayınları, 1992.
- Gumilev, Lev Nikolayeviç. “Eski Türk Dini”, çev: H.Güngör, *Türk Kültürü Dergisi*. sy. 377 (1994): 520-531.
- Güç, Ahmet. “Kur’an’da Kutsallık Anlayışı”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 21, (2000): 266-271.
- Günay, Haral. “Kutsiyet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. c. 26, 495-496 İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988.
- Günay, Ü. Güngör, H. Taştan, A. Sayım, H. *Ziyaret Fenomeni Üzerine Bir Din Bilim Araştırması*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 2001.
- Günay, Ünver. “Türk Halk Dindarlığının Önemli Çekim Merkezleri Olarak Dini Ziyaret Yerleri, Erciyes Üniversitesi”. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy.15, (2003): 5-36.
- Günay, Ünver. Güngör, Harun ve Kuzgun, Şaban. “*Kayseri ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri*”. Ankara: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 1996.
- Günay, Ünver. Güngör, Harun. Taştan, Abdulvahap. *Kutsallık ve Ziyaret Fenomeni, Disiplinlerarası Bir Yaklaşım*. Antalya: Otorite Yayınları, 2015.
- Güngör, Harun. “Türklerde Kutsal Mekân Anlayışı (Kayseri Örneği)”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi* sy. 43 (1990): 38-44.
- Günay, Ünver. *Din Sosyolojisi*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2006.
- Hançerlioğlu, Orhan. *Toplumbilim Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitapevi, 1986.
- Hökelekli, Hayati. *Din Psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.

- Iannaccone, Laurence R. *Introduction To The Economics Of Religion*. California: American Economic Association, 1998.
- İbn Haldun. *Mukaddime*, çev: A.Tekin. İstanbul: İlgı Kültür Sanat Yayıncılık, 2017.
- İnan, Abdülkadir. “Müslüman Türklerde Şamanizm Kalıntıları”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy.4 (1952): 19-30.
- İnan, Abdülkadir. *Tarihte ve Bugün Şamanizm*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, 1986.
- Beckford James A. *Trumpet of Prophecy*. New York: John Wiley & Sons Inc, 1975.
- Kalafat, Yaşar. *Kuzey Azerbaycan, Doğu Anadolu ve Kuzey Irak'ta Eski Türk Dini İzleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı, 1998.
- Kandemir , M. Yaşar, “Ziyâret”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*.44:496-498 .İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013.
- Kara, Mustafa. “Harput'ta Karabağlı Bir Derviş Şair: Nigari”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*.33:85-87. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013.
- Koçoğlu, Kıyasettin. *21. Yüzyıl Türkiye'sinde Hurafeler*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2008.
- Köken, Taylan. *Amasya Ziyaretgahları (Türbeler-Yatırlar-Ziyaret Yerleri)*, erişim 29 Kasım 2018, <https://www.academia.edu/6928967>
- Kur'an-ı Kerim*.
- Kurt, Yılmaz. *Pontus Meselesi*. Ankara : TBMM Yayınları, 1995.
- Türkiye Kültür Portalı, erişim 17 Kasım 2018, <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/amasya/kulturenvanteri/osman-celebi-turbesi>
- Türkiye Kültür Portalı, erişim 23 Kasım 2018, <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/amasya/gezilecekyer/burmali-mnare-cam-ve-cumudar-turbes>
- Türkiye Kültür Portalı, erişim 02 Aralık 2018, <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/amasya/kulturenvanteri/cilehane-turbesi>
- Macqueen, James G. *Hititler*, çev: E.Davutoğlu. Ankara: Arkadaş Yayıncılık, 2001.
- Marshall, Gordon. *Sosyoloji Sözlüğü*. Ankara : Bilim ve Sanat Yayınları, 1988.
- Menç, Hüseyin. *Her Yönüyle Amasya*. Ankara: Amasya Belediyesi Yayınları, 2000.
- Menç, Hüseyin. *Tarih İçinde Amasya*, Amasya: Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, 2014.

- Milliyet Gazetesi, "Amasya'da restorasyon çalışmaları tamamlanan 119 yıllık Şirvanlı Camisi yeniden ibadete açıldı.", erişim 27 Temmuz 2018, <http://www.milliyet.com.tr/basbakan-yardimcisi-isler-cami-acilisina-amasya-yerelhaber-268609/>
- Mustafa Vazıh Efendi. *Amasya Fetvaları ve İlk Amasya Şehir Tarihi*. Amasya: Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, 2014.
- Müslim bin Haccâc, El-İmam el-Hâfız Hucce'tü'l-İslam Müslim İbnü'l-Haccac el-Kuşeyri en-Nişaburi', *Sahih-i Müslim Muhtasar*, Kütüb-i Tis'a Serisi:2 , I , çev: Hanifi Akın. İstanbul:Polen Yayınları, 2008.
- Argyle Michael ve Beit-Hallahmi Benjamin. *The Social Psychology of Religion*. New York: Roudledge & Kegan Paul Ltd, 1975.
- Ocak, Ahmet Yaşar. *Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkıbeleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1984.
- Ocak, Ahmet Yaşar. *Türkler, Türkiye ve İslam*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2000.
- Okumuş, Ejder. Mehmet Bayyigit. Talip Küçükcan. Mustafa Tekin ve Vejdi Bilgin. *Din Sosyolojisi*. Ankara: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Okumuş, Mehtap ve Teselek, Hasan Emre. *Amasya Cami ve Külliyyeler*. Amasya: Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, 2018.
- Okumuş, Mehtap ve Teselek, Hasan Emre. *Amasya'da Yaşamış Padişahlar, Şehzadeler ve Paşalar*. Amasya: Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, 2018.
- Olca, Osman Fevzi. *Amasya Şehri*. Amasya: Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, 2014.
- Oymak, İskender. "Malatya ve Çevresinde Ziyaret Yerleri Üzerine Bir Araştırma". Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 1994.
- Oymak, İskender. "Gelibolu Yöresinde Ziyaret Fenomeni Dini Araştırmalar", *Dini Araştırmalar Dergisi*, sy.14 (2002): 131-148.
- Ögel, Bahaeddin. *Türk Mitolojisi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2010.
- Önkal, Hakkı. "Selçuklular Devri Amasya Türbeleri", *Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, sy.4 (1999): 185-240.
- Öz, Baki. *Alevilikle İlgili Osmanlı Belgeleri*. İstanbul: Can Yayınları, 1995.
- Özcan, Selim. "Amasya'da Sancak Beyliği Yapan Şehzadeler Döneminde Amasya Şehri". *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 5, Amasya, (2015): 70-94.
- Özel, Ahmet. "Adak", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. c.1: 337-340. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988.

- Özkılınç, Ahmet. *Mürşidi Aşk Olan Arif, Seyyid Nigari, Hayatı, Eserleri ve Düşünceleri*. İstanbul: Seçil Ofset, 2013.
- Pekman, Adnan. *Eski Çağda Bazı Anadolu Şehirlerinin Tanrı Ve Kahraman Ktistes'leri*. İstanbul: İ.Ü.Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1970.
- Roof Wade Clark. *Commitment and Community*. Oxford: Elsevier Science Ltd, 1978.
- Samsun İl Özel İdaresi. *Evliya Atlası Samsun*. Samsun: Samsun İl Özel İdaresi, 2012.
- Strabon. *Antik Anadolu Coğrafyası*. çev: A.Tekman. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1993.
- Şahin, İlhan ve Emecen, Feridun. "Amasya". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. c.3: 1-4. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991.
- Şahin, Kamil. "Habib Karamani". 14: 371-372. İstanbul: *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 1996.
- Tahir, Bursalı Mehmed. *Osmanlı Müellifleri*. Ankara: Bizim Büro Basımevi, 2000.
- Takî ud-Dîn Muhammed ibn Ali İmam Birgivi, , *Bid'at ve Müstehab Kabir Ziyaretleri*. İstanbul: Guraba Yayınevi, 2015.
- Tanyu, Hikmet. "Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri". Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 1967.
- Tanyu, Hikmet. *Türklerde Taşla İlgili İnançlar*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987.
- Tuncer, Orhan Cezmi. *Anadolu Kümbetleri-2, Beylikler ve Osmanlı Dönemi*. Ankara: Sevinç Matbaası, 1991.
- Türkiye Kültür Portalı, "Pir Sücaediin İlyas Türbesi – Amasya", erişim 09 Ağustos 2018, <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/amasya/gezilecekyer/pr-sucaedn--lyas-turbes>
- Türkiye Kültür Portalı, "İğneci Baba Türbesi", erişim 21 Ekim 2018 <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/amasya/gezilecekyer/gnec-baba>
- Türk Dil Kurumu. *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1988.
- Türkiye Kültür Portalı, "İğneci Baba Türbesi", erişim 21 Ekim 2018 <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/amasya/gezilecekyer/gnec-baba>
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Kitabeler*. İstanbul: Milli Matbaa, 1927.
- Ünver, Günay ve Güngör Harun. *Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dini Tarihi*. Ankara: Berikan Yayınevi, 2015.
- Vazih Efendi, Mustafa. *Amasya Fetvaları ve İlk Amasya Şehir Tarihi*. Amasya: Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, 2014.
- Vakıflar Genel Müdürlüğü, Abide Arşivi, 05.01.01/24 nolu dosya.

- Villalta, J. Blanco. *Atatürk*. çev: F.Özsu . Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, 1982.
- Türkiye Kültür Portalı, “Pir Sücaediin İlyas Türbesi – Amasya”, erişim 09 Ağustos 2018, <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/amasya/gezilecekyer/pr-sucaedn--lyas-turbes>
- Yaşar, Abdizâde Hüseyin Hüsameddin. *Amasya Tarihi*. Amasya: Amasya Belediyesi Yayınları, 2004.
- Yeğın, Hüseyin İ.“Din Psikolojisi Açısından Kutsal Mekân İnsan İlişkisi”. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy.27 (2012): 53-91.
- Yeğın, Hüseyin İ. “Türbe Ziyaretlerinin Psiko-Sosyal Sebepleri: Hayrettin Tokâdî Türbesi”. Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, 2015.
- Yınanç, Refet. “Selçuklu Medreselerinden Amasya Halifet Gazi Medresesi ve Vakıfları”. *Vakıflar Dergisi*, sy.15 (1982): 5-22.

EKLER

EK-1: KAYNAK KİŞİLER

Kaynak Kişi No	Adı ve Soyadı	Eğitim Durumu	Meslek	Görüşme Tarihi
K.K.1	F.K.	Okur yazar	Emekli	Aralık 2018
K.K.2	F.D.	İlkokul	Ev hanımı	Aralık 2018
K.K.3	B.	Lise	Ev hanımı	Aralık 2018
K.K.4	Z.E.	İlkokul	Ev hanımı	Aralık 2018
K.K.5	A.D.	Lise	Emekli	Aralık 2018
K.K.6	B.K.	İlkokul	Ev hanımı	Aralık 2018
K.K.7	A.P.	-	Emekli	Aralık 2018
K.K.8	F.K.	Lise	S.Meslek	Aralık 2018
K.K.9	A.	Üniversite	İmam	Aralık 2018
K.K.10	O.Ç.	Lise	İmam	Aralık 2018
K.K.11	-	Üniversite	Memur	Aralık 2018
K.K.12	A.G.	Lise	İşçi	Aralık 2018
K.K.13	Ş.D.	İlkokul	Ev hanımı	Aralık 2018
K.K.14	M.Ş.	Ortaokul	Emekli	Aralık 2018
K.K.15	N.A.	Lise	İmam	Aralık 2018
K.K.16	M.L.	Lise	İmam	Kasım 2018
K.K.17	Ş.D. (70)	Okuryazar	Ev Hanımı	Kasım 2018
K.K.18	Ş.K. (35)	-	İşçi	Kasım 2018
K.K.19	A.O. (28)	Lise	-	Kasım 2018
K.K.20	H.K.(35)	İlkokul	Ev Hanımı	Kasım 2018
K.K.21	A.S.(55)	İlkokul	Ev Hanımı	Kasım 2018
K.K.22	E.S.	Lise	İşçi	Kasım 2018
K.K.23	E.K.	Okuryazar	Ev Hanımı	Kasım 2018
K.K.24	A.	İlkokul	S.Meslek	Kasım 2018
K.K.25	M.Z.	Lise	Memur	Kasım 2018

K.K.26	M.Y.	Üniversite	İşçi	Kasım 2018
Kaynak Kişi No	Adı ve Soyadı	Eğitim Durumu	Meslek	Görüşme Tarihi
K.K.27	A.K.	Üniversite	Memur	Kasım 2018
K.K.28	O.C.	İlkokul	Emekli	Kasım 2018
K.K.29	A.	Okuryazar	İşçi	Kasım 2018
K.K.30	H.A.	Okuryazar	Ev Hanımı	Kasım 2018
K.K.31	E.	Lise	Öğrenci	Kasım 2018
K.K.32	Y.	Üniversite	İmam	Kasım 2018
K.K.33	E.Z.	Ortaokul	-	Ekim 2018
K.K.34	A.K.	İlkokul	Ev Hanımı	Ekim 2018
K.K.35	Z.U.	Okuryazar	Ev Hanımı	Ekim 2018
K.K.36	V.	Üniversite	-	Ekim 2018
K.K.37	E.K.	-	-	Ekim 2018
K.K.38	K.G.	Okuryazar	Ev Hanımı	Ekim 2018
K.K.39	D.S.	Üniversite	Memur	Ekim 2018
K.K.40	A.Y.	İlkokul	Ev Hanımı	Ekim 2018
K.K.41	A.Ş.	Lise	İmam	Ekim 2018
K.K.42	-	Lise	İşçi	Ekim 2018
K.K.43	M.D.	Üniversite	İmam	Ekim 2018
K.K.44	B.K.	İlkokul	Emekli	Ekim 2018
K.K.45	S.Ş.	Lise	-	Ekim 2018
K.K.46	Ş.Ö.	Lise	-	Ekim 2018
K.K.47	M.İ.	Okuryazar		Ekim 2018
K.K.48	N.B.	İlkokul	-	Ekim 2018
K.K.49	H.Y.	İlkokul	Ev Hanımı	Ekim 2018
K.K.50	A.Z.	İlkokul	Ev Hanımı	Ekim 2018

EK-2: FOTOĞRAFLAR

Resim 3.1. Şücaeddin Pir İlyas Türbesi ve Camii ve Önünde Bulunan Kutsal Olduğuna İnanılan Davn Ağacı

Resim 3.2. Şücaeddin Pir İlyas Türbesi Duvarının Dış Kısmında Yanan İki Mum

Resim 3.3. Şücaeddin Pir İlyas Türbesinde Dağıtılmak Üzere Getirilmiş Kesme Şekerler

Resim 3.4. Şücaeddin Pir İlyas Türbesi Sandukaları

Resim 3.5. Şücaeddin Pir İlyas Türbesi İçinde Kesme Şeker Dağıtan Kadınlar

Resim 3.6. Şücaeddin Pir İlyas Türbesi ve Cuma Namazı Öncesi Dua Eden Kadınlar

Resim 3.7. Ehli Hatun Türbesi Bahçe Duvarı ve Kapısı

Resim 3.8. Ehli Hatun Türbesi (Oda içindeki sandukası)

Resim 3.9. Ehli Hatun Türbesi (Giriş kapısının sağındaki mezar ve önündeki mezar)

Resim 3.10. Ehli Hatun Türbesi ve Bahçesindeki Dilek Kuyusu (Sağda)

Resim 3.11. Ehli Hatun Türbesi Bahçesindeki Dilek Kuyusu

Resim 3.12. Ehli Hatun Türbesi Bahçesindeki Dilek Kuyusu Üstü Battaniye ile örtülmüş

Resim 3.13. Şeyh İsmail Siraceddin Şirvani Türbesi (Yukarı Türbe Camii)

Resim 3.14. Şeyh İsmail Siraceddin Şirvani Türbesi (Ön taraftaki Sanduka Şeyh İsmail Siraceddin Şirvani'ye ait)

Resim 3.15. Hamdullah Efendi Türbesi

Resim 3.16. Hamdullah Efendi Türbesi Girişi Demir Ocakta Yanan Dilek Mumları

Resim 3.19. Halkalı Evliya Türbesi

Resim 3.20. Halkalı Evliya Türbesi Sanduka ve Sağdaki 3 Halka

Resim 3.21. Selamet Hatun Türbesi

Resim 3.22. Selamet Hatun Türbesi

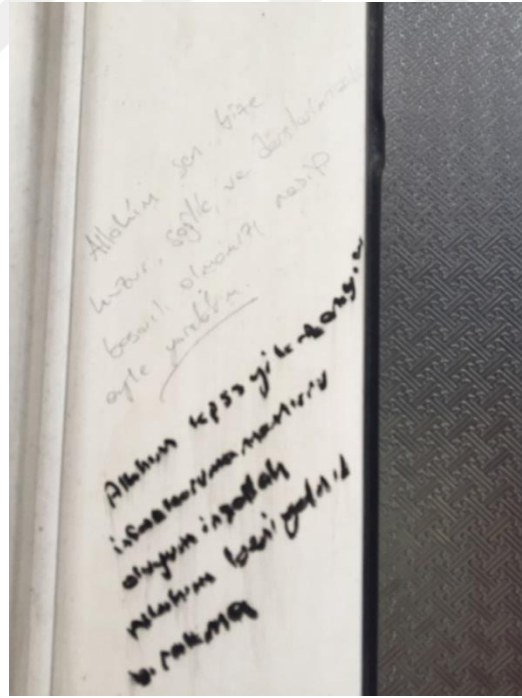
Resim 3.23. Şirvanlı Camii (Seyyid Mir Hamza Nigari Türbesi)

Resim 3.24. Seyyid Mir Hamza Nigari Türbesi (En Sağdaki Sanduka Seyyid Mir Hamza Nigari'ye ait)

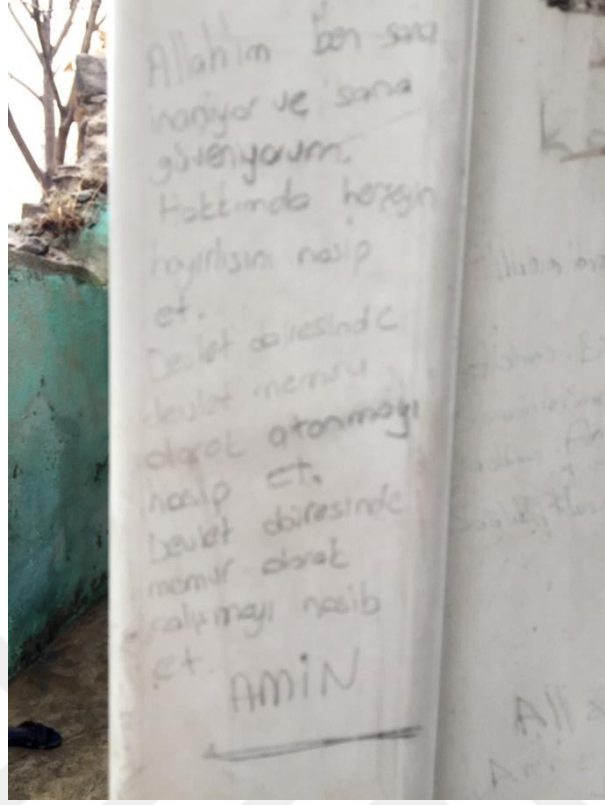

Resim 3.25. Taceddin Altunbaş Kümbeti (Dış Görünüm ve Giriş Kapısı)

Resim 3.26. Taceddin Altunbaş Kümbeti Pimapenlerinde Yazılan Dualardan Bazıları

Resim 3.27. Taceddin Altunbaş Kümbeti Pimapanlerinde Yazılan Dualardan Bazıları

Resim 3.28. Taceddin Altunbaş Kümbeti Mezarı

Resim 3.29. Taceddin Altunbaş Kümbeti Mezarı ve Odası İç Görünüm

Resim 3.30. Akbilek (Bahşi Halife) Türbesi

Resim 3.31. Kadılar Türbesi

Resim 3.32. Kadılar Türbesi Sandukaları

Resim 3.33. İğneci Baba Türbesi ve Camii

Resim 3.34. İğneci Baba Türbesi

Resim 3.35. Kurtboğan Türbesi (Şeyh Hamza Türbesi)

Resim 3.36. Kurtboğan Türbesi (Şeyh Hamza Türbesi)

Resim 3.37. Şadgeldi Paşa Türbesi

Resim 3.38. Şadgeldi Paşa Türbesi

Resim 3.39. Baba İlyas Horasani Türbesi Girişi Demir Kapak İle Kapatılmış

Resim 3.40. Baba İlyas Horasani Türbesi Girişi

Resim 3.41. Baba İlyas Horasani Türbesi Girişi

Resim 3.42. Tekirdağlı Baba (Tekir Dede) Türbesi

Resim 3.43. Tekirdağlı Baba (Tekir Dede) Türbesi

Resim 3.44. Üçler Türbesinin Bulunduğu Bahçenin Duvarı Dış Görünümü

Resim 3.45. Üçler Türbesinin Sandukalarının Bahçe Duvarının Penceresinden Görünümü

Resim 3.46. Sultan Mesud Türbesi

Resim 3.47. Halifet Gazi (Kümbet) Türbesi

Resim 3.48. Halifet Gazi (Kümbet) Türbesi

Resim 3.49. Halifet Gazi (Kümbet) Türbesi İçindeki Sanduka

Resim 3.50. Yörgüç Paşa Türbesi ve Camii

Resim 3.51. Yörgüç Paşa Türbesi Girişi

Resim 3.52. Yörgüç Paşa Türbesi Sandukaları

Resim 3.53. Şehzade Osman Çelebi Türbesi

Resim 3.54. Kemal Paşa Türbesi (Solda) ve Çilehane Camii (Sağda)

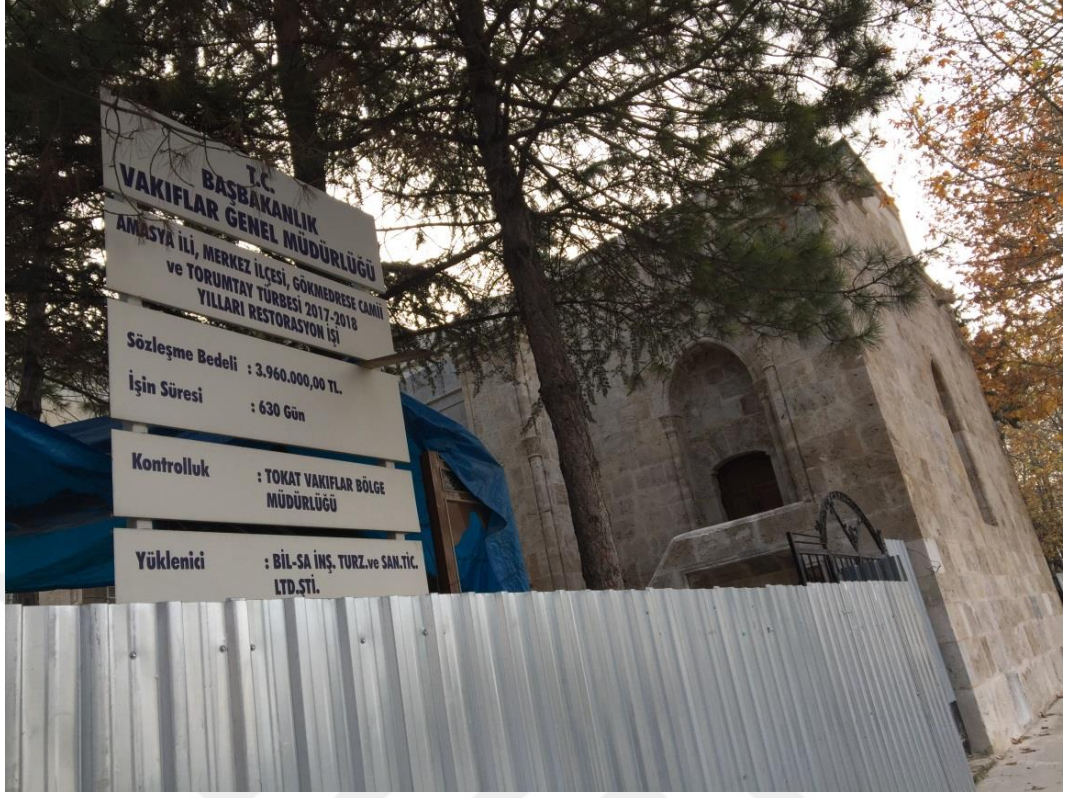

Resim 3.55. Kemal Paşa Türbesi

Resim 3.56. Cumudar Kümbeti (Solda) ve Burmalı Minare Camii

Resim 3.57. Gök Medrese Türbesi (Tadilatla Ziyaretçiyeye Kapalı)

Resim 3.58. Şehzadeler Türbesinin Bulunduğu Yer (Şu An yol ve Kaldırım Olarak Kullanılmaktadır.)

Resim 3.59. Yusuf Sinaneddin Efendi Türbesi

Resim 3.60. Yusuf Sinaneddin Efendi Türbesi

Resim 3.61. Anonim Türbe

Resim 3.62. Anonim Türbe

Resim 3.63. Çilehane Türbesinin Bulunduğu Camii (Çilehane Camii)

Resim 3.64. Çilehane Türbesi

Resim 3.65. Hızır Paşa Türbesi Sol Tarafı Camlı Olan Yapı

Resim 3.66. Hızır Paşa Türbesi Sandukası

Resim 3.67. Hızırpaşa Türbesinin Ötündeki Bahçedeki Habib Karamani Mezarının Bulunduğu Yerin Dışarıdan Görünümü

Resim 3.68. Habib Karamani Mezarı (Ortadaki Mezar)

**EK-3: AMASYA MERKEZDEKİ ZİYARET YERLERİ KOORDİNAT VE TAPU
ADRES BİLGİLERİ**

Sıra No	Türbe	Enlem	Boylam	Mahalle	Sokak	Ada	Parsel
1	Şücaeddin Pir İlyas Türbesi	40.653.028	35.838.426	Sofular	Saraydüzü cad.	773	6
2	Ehli Hatun Türbesi	40.652.683	35.822.922	Hızırpaşa	Karacaoğlan cad.	424	14
3	Şeyh İsmail Siraceddin Şirvani Türbesi (Yukarı Türbe)	40.661.258	35.830.965	Şamlar	Melikşah sok.	678	3
4	Hamdullah Efendi Türbesi	40.653.070	35.837.060	Mehmet paşa	Saraydüzü cad.	1004	20
5	Halkalı Evliya Türbesi	40.648.227	35.828.875	Şehirüstü	Halkalı Sok.	264	7
6	Selamet Hatun Türbesi	40.565.125	35.836.018	Pirinçi	Dersi Tamam Sok.	1030	6
7	Seyyid Mir Hamza Nigari Türbesi	40.656.405	35.838.185	Beyazıtpaşa	Mehmet Varinli Cad.	138	1
8	Taceddin Altunbaş Kümbeti	40.650.929	35.833.137	Dere	Arasta Sok.	-	-
9	Akbilek (Bahşi Halife) Türbesi	40.648.632	35.800.510	Şeyhcu	Abidin Coşkun cad.	-	-
10	Kadılar Türbesi	40.649.236	35.823.232	Gökmedrese	Toruntay sok.	317	2
11	İğneci Baba Türbesi	40.651.902	35.832.805	Dere	İğneci Baba Sok.	-	-
12	Kurtboğan Türbesi (Şeyh Hamza Türbesi)	40.654.039	358133210	Hızırpaşa	İstasyon Cad.	424	9
13	Şadgeldi Paşa Türbesi	40.649.238	35.823.135	Gökmedrese	Toruntay sok.	317	16
14	Baba İlyas Horasani Türbesi	40.649.076	35.823.065	Gökmedrese	Ferhat Sok.	317	16
15	Tekirdağlı Baba (Tekir Dede) Türbesi	40.674.492	35.825.337	İhsaniye	-	732	2
16	Üçler Türbesi	40.648.707	35.824.879	Üçler	Toruntay sok.	303	9
17	Sultan Mesud Türbesi	40.649.371	35.824.275	Üçler	Necip Pehlivan Sok.	283	2
18	Halifet Gazi (Kümbet) Türbesi	40.649.365	35.823.277	Gökmedrese	Toruntay sok.	316	21
19	Yörgüç Paşa Türbesi	40.650.608	35.820.225	Gökmedrese	Yörgüç Paşa Sok.	327	2
20	Şehzade Osman Çelebi Türbesi	40.650.459	35.826.614	Hacı İlyas	Ziya Paşa Bulv.	278	72
21	Kemal Paşa Türbesi	40.653.530	35.838.201	Mehmet paşa	Saraydüzü cad.	154	3
22	Cumudur Kümbeti	40.650.240	35.832.500	Dere	-	222	1
23	Gök Medrese Türbesi	40.649.511	35.820.367	Gökmedrese	Ferhat Sok.	581	6
24	Şehzadeler Türbesi	40.649.813	35.824.311	Hacı İlyas	Ulubatlı Hasan Sok.	-	-
25	Yusuf Sinaneddin Efendi Türbesi	40.648.974	35.824.626	Üçler	Yusuf Sinaettin Sok.	304	14
26	Anonim Türbe	40.649.533	35.826.332	Yüzevler	Mustafa Kemal Paşa Cad.	273	38
27	Çilehane Türbesi	40.653.530	35.838.201	Mehmet paşa	Saraydüzü cad.	154	3
28	Hızır Paşa Türbesi	40.654.579	35.835.583	Pirinçi	Atatürk Cad.	1034	3
29	Habib Karamani Türbesi	40.654.579	35.835.583	Pirinçi	Atatürk Cad.	1034	3
30	Kadem Paşa (Cihan Hatun) Türbesi	Tespit Edilemedi					

* Ada-Parsel Sorgulamalarımız neticesinde tapu kaydındaki bilgilere göre mahalleler yazılmıştır.

